

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ GÜVENLİĞİNİN
GÜNCEL DİNAMİKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Nazlı YOLDAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

İstanbul – 2022

TEZ TANITIM FORMU

- Yazar Adı Soyadı** : Nazlı YOLDAŞ
- Tezin Dili** : Türkçe
- Tezin Adı** : Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Güncel Dinamikleri
- Enstitü** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Anabilim Dalı** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
- Tezin Türü** : Yüksek Lisans
- Tezin Tarihi** : 13.01.2022
- Sayfa Sayısı** : 101
- Tez Danışmanları** : Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU
- Dizin Terimleri** : Doğu Akdeniz, Enerji Güvenliği, Hidrokarbon Rezervi, Jeopolitik, Güç Mücadelesi.
- Türkçe Özet** : Bu çalışmada Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi ve paylaşılmasına yönelik ortaya çıkan yeni dinamikler ve bu dinamiklerin yol açtığı işbirliği ve çatışma olanakları ele alınmaktadır. Çalışmada uluslararası ilişkilerde enerji ve güvenlik kavramlarının incelemesi yapılmakta, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletlerin ve enerji talebi çerçevesinde bölgeye ilgi duyan uluslararası aktörlerin izledikleri enerji ve güvenlik politikaları analiz edilmektedir.
- Dağıtım Listesi** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası
Nazlı YOLDAŞ

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

**DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ GÜVENLİĞİNİN
GÜNCEL DİNAMİKLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Nazlı YOLDAŞ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

İstanbul – 2022

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nazlı YOLDAŞ

.../.../2022

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nazlı YOLDAŞ'ın Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Güncel Dinamikleri adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

İmza

Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

Üye

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Emre GÜNDOĞDU

(Danışman)

Üye

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Viktoriia DEMYDOVA

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2022

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Doğu Akdeniz Bölgesi Kafkaslara ve Orta Doğu'ya olan coğrafi yakınlığı nedeniyle 20. yüzyılın başlarından günümüze kadar küresel ve bölgesel ölçekte birçok güç mücadelesinin ve enerji çekişmelerinin yaşandığı bir yer olmuştur. Özellikle 21. yüzyılın başlarında bölgede hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi ile birlikte bölgenin jeopolitik önemi artmış ve bu durum bölge ülkeleri adına güvenliği tehdit edici yeni bir kırılma zemininin oluşmasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervlerinin keşfi kıyıdaş ülkeler arasındaki tarihsel anlaşmazlıkların tekrar ortaya çıkmasına ve uluslararası aktörlerin bölgeye yönelik çıkar politikaları takip etmesine neden olmakta ve bu durum bölgesel güvenliğin olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri bölge ülkeleri arasında deniz yetki alanı konusundaki anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmakta ve bu anlaşmazlıklar kıyıdaş ülkeler arasındaki gerilimi arttırarak silahlanma yarışını hızlandırmaktadır. Diğer yandan, küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'e yönelik politika ve stratejileri mevcut enerji kaynaklarının geliştirilmesini engellemektedir. Bu bağlamda çalışmada bölgenin enerji rezervlerinin keşfedilmesi ve paylaşılmasına yönelik ortaya çıkan yeni dinamikler ve bu dinamiklerin yol açtığı işbirliği ve çatışma olanakları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Enerji Güvenliği, Hidrokarbon Rezervi, Jeopolitik, Güç Mücadelesi

SUMMARY

Due to its geographical proximity to the Caucasus and the Middle East, the Eastern Mediterranean Region has been a place where many power struggles and energy conflicts have been experienced on a global and regional scale since the beginning of the 20th century. The geopolitical importance of the region has increased with the discovery of hydrocarbon reserves in the region at the beginning of the 21st century and this situation has led to the formation of a new fragile ground that threatens the security of the countries in the region. The discovery of hydrocarbon reserves in the Eastern Mediterranean causes historical disagreements between riparian countries to re-emerge and international actors pursue policies of interest towards the region, which negatively affects regional security. In addition, the energy reserves discovered in the Eastern Mediterranean cause disputes between the countries of the region on the maritime jurisdiction area, and these disagreements increase the tension between the riparian countries and accelerate the arms race. On the other hand, the policies and strategies of global actors towards the Eastern Mediterranean prevent the development of existing energy resources. In this context, the new dynamics emerging for the discovery and sharing of the region's energy reserves and the possibilities of cooperation and conflict caused by these dynamics are discussed in this study.

Keywords: Eastern Mediterranean, Energy Security, Hydrocarbon Reserve, Geopolitics, Power Struggle

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK VE ENERJİ

1.1. Güç ve Güvenlik Kavramı.....	5
1.1.1. Güç Nedir?.....	6
1.1.2. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik.....	10
1.1.3. Realizm ve Enerji Güvenliği	14
1.2. Jeopolitik ve Petropolitik.....	17
1.2.1. Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi	21
1.2.2. Halford J. Mackinder'in Kara Hâkimiyeti Teorisi.....	22
1.2.3. Yeni Dünyada Petropolitik.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

2.1. Doğu Akdeniz Enerji Potansiyeli	31
2.1.1. Kömür.....	34
2.1.2. Petrol.....	37
2.1.3. Doğal gaz.....	41
2.2. Doğu Akdeniz Deki Kıyıdaş Ülkeler ve Doğu Akdeniz Politikaları.....	45
2.2.1. Lübnan	46
2.2.2. Ürdün.....	48
2.2.3. Yunanistan.....	49

2.2.4. Mısır	51
2.2.5. Libya.....	53
2.2.6. İsrail.....	55
2.2.7. Suriye.....	58
2.2.8. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi.....	59
2.2.9. Türkiye	60
2.2.9.1. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikasını Etkileyen Dinamikler62	
2.2.9.2. Türkiye Açısından Ortaya Çıkan Fırsatlar ve Tehditler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ PAYLAŞIMI TARTIŞMALARI

3.1. Uluslararası Aktörlerin Doğu Akdeniz'de Enerji Paylaşımı Konusuna Yaklaşımı.....	65
3.1.1. Avrupa Birliği.....	65
3.1.2. Amerika Birleşik Devletleri.....	66
3.1.3. NATO	68
3.1.4. Rusya	69
3.1.5. Çin	71
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	73
KAYNAKÇA	77

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
DEK	: Dünya Enerji Konseyi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Mühürsür Ekonomik Bölge
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması olan
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	: Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TAP	: Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hatları
TDK	: Türk Dil Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Doğu Akdeniz Bölgesinde Keşfedilen Doğal Gaz Rezervleri	33
Tablo 2. Doğu Akdeniz’de keşfedilen Doğal Gaz Sahaları	43

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Akdeniz Havzası ve Doğu Akdeniz Kıyıdaş Devletleri	18
Harita 2. Mackinder'in Teorisindeki Değişimler Haritası	23
Harita 3. Halford John Mackinder'in Kalp Sahası	24
Harita 4. GKRY'nin İlan Ettiği MEB'e göre Türkiye Kıta Sahaneliğinin İhlali.....	31
Harita 5. Kömür Rezervlerinin Küresel Dağılımı.....	35
Harita 6. 2018 Yılı Bölgelere Göre Dünya İspatlanmış Petrol Rezervi	38
Harita 7. 2018 Yılı Dünya İspatlanmış Doğal Gaz Rezervleri Dağılımı	42
Harita 8. Doğu Akdeniz'de Keşfedilen ve Araştırma Yapılan Enerji Sahaları	45
Harita 9. Türkiye ve Yunanistan'ın MEB Görüşleri	50
Harita 10. Mısır'ın Petrol ve Doğal gaz Rezervlerinin Bulunduğu Bölgeler	51
Harita 11. Libya'daki Hidrokarbon Havzaları.....	53
Harita 12. Türkiye ve Libya Arasında İmzalanan MEB Anlaşması	55
Harita 13. İsrail'in Doğal Gaz Sahaları.....	56
Harita 14. GKRY-İsrail Arasında İmzalanan Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Antlaşmasındaki Sınırlar.....	57
Harita 15. Suriye'nin Doğal gaz Saha Haritası	58
Harita 16. GKRY'nin 2004'te İlan Ettiği MEB	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ürdün'ün Temel Enerji Talebi	49
---	----

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren değerli hocam Sn. Doç. Dr. Fatih Fuat Tuncer'e, çalışmamı titizlikle okuyup yorumlarıyla geliştirmeme katkı sağlayan tez danışmanım Sn. Dr. Öğr. Üyesi Emre Gündoğdu ve yüksek lisans eğitimime başladığım günden itibaren hayatımın her anında benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen çok sevdiğim abim Bahadır Şanlı ve kıymetli eşi Dilek hanıma teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin günümüzdeki gerilim alanlarından birisi de enerji kaynaklarıdır (Kökyay, 2020, s. 2505). Bu bağlamda uluslararası ilişkilere tarihi perspektiften yaklaşıldığında enerji kaynaklarının keşfinin siyasal gerilimleri beraberinde getirdiği ve uluslararası sistemde dengeleri önemli oranda değiştirdiği gözlemlenmektedir. Kaynakların keşfedilmesinin başlangıçta keşfedilen bölge devletlerinin güç ve refahını arttıracakı düşünülürken, zaman içerisinde kaynaklar üzerindeki hak iddiasının artmasından kaynaklanan siyasal anlaşmazlıklar çerçevesinde kimi zaman askeri güç kullanımının yaşandığı çatışmalar meydana gelmektedir. Enerji kaynaklarının keşfi ile birlikte bölgesel dinamikler bazı aktörlerin lehine değişime uğrarken bazıları açısından da olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Enerji kaynaklarının kullanımı ve paylaşımı üzerindeki yetki iddiaları ülkeleri karşı karşıya getirmekte, geçmişten gelen dost ve düşman algılamaları kaynakların yarattığı fırsatlar üzerindeki rekabet ile birleşerek yeni güvenlik algısını oluşturmaktadır (Özdemir, 2020, s. 1).

Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesişim noktasındaki Doğu Akdeniz de tarihsel süreçte birçok güç mücadelesine ve jeopolitik çekişmeye evsahipliği yapmıştır. Doğu ve Batı yönlü ticaret ve göç yollarının güzergahında bulunan Doğu Akdeniz özellikle I. Dünya Savaşı ile birlikte hidrokarbon enerji kaynağı nedeniyle yaşanan güç mücadelelerinin önemli bir merkezi haline dönüşmüştür. Zengin enerji rezervine sahip olan Doğu Akdeniz, Kafkasya ve Orta Doğu'ya olan coğrafi yakınlığı dolayısıyla 20. yüzyılın başlarından bu yana hidrokarbon enerji politikası açısından stratejik bir bölge olmuştur (Turan, 2016,s. 21).

Özellikle Orta Doğu'daki doğal gaz ve petrol rezervlerinin Avrupa'ya taşınmasında önemli bir nakil koridoru olan Doğu Akdeniz bunun yanında Hazar bölgesindeki hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında alternatif bir güzergah olarak görülmektedir. Son dönemlerde ise özellikle Kıbrıs açıklarında petrol ve doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesi ve Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerle uluslararası aktörler tarafından yürütülen sondaj ve keşif faaliyetleri Doğu Akdeniz'in enerji politikasında yeni dengelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Özekin, 2020, s. 2-3). Dolayısıyla Akdeniz'de hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi

bölgenin mevcut gerilimlerini arttıran önemli bir unsur olmuştur. Bu durum Doğu Akdeniz enerji denkleminin çok değişkenli bir mahiyet kazanmasına ve Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleri açısından bölgesel güvenliği tehdit edecek kırılgan bir zeminin oluşmasına neden olmuştur.

Bu doğrultuda çalışmada Doğu Akdeniz bölgesinin enerji rezervlerinin keşfedilmesi ve paylaşılmasına yönelik olarak ortaya çıkan yeni dinamikler ve bu dinamiklerin yol açtığı işbirliği ve çatışma olanakları ile Doğu Akdeniz’de yaşanan enerji ve güvenlik krizinde Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan devletlerin ve enerji talebi çerçevesinde bölgeye ilgi duyan uluslararası aktörlerin izledikleri enerji ve güvenlik politikalarının analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Doğu Akdeniz’de bulunan rezervler sadece bölge politikalarını değil, yanı başında bulunan Orta Doğu’yu ve dünya enerji tüketiminde üst sıralarda bulunan Avrupa’ya da yakından etkilemektedir. Avrupa açısından bu konunun önemi, Rusya’ya olan enerji bağımlılığının bölgeden gelecek bu yeni enerji kaynağı ile hafifleyecek olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bölgede keşfedilen petrol ve doğal gaz kaynakları, stratejik dengeleri de derinden değiştirecektir (Ateşoğlu Güney, 2020, s. 129-131).

Doğu Akdeniz’de GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)’nin KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) de içine alarak tek söz hakkına sahip bir ülke gibi MEB (Münhasır Ekonomik Bölge) politikaları izlemesi, GKRY-İsrail-Yunanistan yakınlaşması, bölge dışı diğer güçlerin Doğu Akdeniz politikaları, AB (Avrupa Birliği) ve özellikle Fransa’nın GKRY’ne destek vermesi Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki güvenliği ve çıkarlarını tehlikeye düşürmektedir (Ataman, Güler, 2020, s. 36).

Kıbrıs sorununun çözülememiş olması ve aynı zamanda Orta Doğu’da yaşanan iç savaşlar Türkiye’nin bölgedeki çıkarlarını olumsuz etkilemeye devam edecektir. Bu nedenle Doğu Akdeniz’in bölgesel ve küresel aktörlerin bazen işbirliği yaptığı, bazen de rekabet içinde bulunduğu bir alan olmakla birlikte ticaret yollarının kesiştiği noktada bulunması, doğu-batı ve kuzey-güney ulaşımında en kısa yol olması, içinde farklı etnik ve dini grupları barındırması, uluslararası ticaret ve ulaşım

için oldukça önemli olan Süveyş Kanalı'nın bulunması, enerji zengini Orta Doğu bölgesiyle komşu olması, yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkması ve enerji nakil hatları ile enerji taşımacılığının önemli bir kısmının bu bölge üzerinden geçecek olması bölgenin önemini giderek arttırmaktadır (Turhan, 2016, s. 20-21). Bu bilgiler ışığında çalışma bölge üzerinde yaşanan enerji güvenliği sorunları ile ilgili güncel konulara değinmek suretiyle literatüre katkı sağlamaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesini güç ve güvenlik gibi kavramların yanı sıra deniz hâkimiyeti ve kara hâkimiyeti gibi jeopolitik teorilerin tümünü kapsayıcı nitelikte açıklamalara sahip olan realist okul oluşturmaktadır. Realist teoride, devletler dış politikada rasyonel karar veren birimler olarak kabul edilmektedir. Buna göre, her devlet gücü oranında çıkarlarını maksimuma çıkarmayı amaçlayan bir politika takip eder. Belli amaçlar doğrultusunda hareket eden devletler, mevcut kapasitesini de dikkate alarak uygun araçlarla amacına ulaşmaya çalışır (Griffiths vd., 2013, s. 134).

Bu varsayımlara paralel olarak dünyada son dönemde önemli bir enerji havzası olarak kabul edilen Doğu Akdeniz bölgesinde maksimum çıktı elde etmeyi hedefleyen devletler çıkarları doğrultusunda bir politika ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışmada Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletlerin ve enerji talebi çerçevesinde bölgeye ilgi duyan uluslararası aktörlerin amaçlarına ulaşmak için mevcut kapasitelerini dikkate alarak çıkarlarını maksimum kılmak amacıyla ortaya koyduğu politikalar incelenerek bölgedeki enerji ve güvenlik krizi tüm yönleriyle değerlendirilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası ilişkiler açısından enerji ve güvenlik kavramları ele alınmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası ilişkiler açısından güç ve güvenlik, enerji güvenliği ve enerji güvenliği teorileri açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Doğu Akdeniz ve enerji güvenliği başlığı altında öncelikle istatistiki veriler yardımıyla Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynaklarına ilişkin bilgiler verilmekte, diğer yandan Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin yürüttükleri enerji politikaları ele alınmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde uluslararası aktörlerin Doğu Akdeniz'deki enerji paylaşım tartışmaları bağlamındaki tutumları ele alınmaktadır.

Çalışmanın oluşturulmasında kitaplar, dergiler, makaleler, doktora tezleri, yüksek lisans tezleri ve elektronik kaynaklarla birlikte medyada yer alan haberler ve ülkelerin yaptığı resmi açıklamalardan yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK VE ENERJİ

1.1. Güç ve Güvenlik Kavramı

Devletlerin kendi güvenlikleri açısından güç ve çıkar temelli davranışları karşılıklı ilişkilerinde anlaşmazlıklara neden olmaktadır (Acar, 2007). “Uluslararası sistemlerde devletlerin kendi güvenliğini komşuları pahasına sağlamaya çalışmaları ve devletlerin birbirleri ile çıkarları doğrultusunda ilişkilerde bulunması, devletlerarası güç mücadelesinin doğmasına sebep olmaktadır” (Karabulut ve Değer, 2015, s. 72). Özellikle Soğuk Savaş’ın bitişi ile dünya siyasetinde sadece coğrafi değil uluslararası ilişkiler bağlamında da köklü değişimlerin yaşandığı yeni dönemin başlangıcına girilmiştir. Uluslararası ilişkiler sisteminde yaşanan değişimler zaman kaybetmeden teorilere de yansımış ve soğuk savaşın ardından güvenliğin yeniden sorgulanması hız kazanmıştır (Bakan, 2017, s. 35).

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte gelişen uluslararası sistem geleneksel devlet merkezli askeri güvenlik anlayışıyla açıklanamaz hale gelmiştir. Küreselleşmenin de etkileriyle kendisini dönüştürmeye başlayan güvenlik kavramı sadece devlet merkezli askeri güvenlik anlayışından çıkmış ve sosyal, ekonomik, çevresel ve politik alanlara doğru genişlemiştir (Ağır, 2015, s. 100). Soğuk savaş sonrası yaşanan bu değişimler güvenlik algılamasındaki genişleme süreci de göz önüne alındığında sadece askeri anlamda değil ekonomik, sosyal, çevresel ve politik güvenlik anlayışlarının da ön plana çıktığını göstermektedir (Dedeoğlu, 2018, s. 39). Devletler tüm bu güvenlik konseptleri bağlamında kendi komşuları olan devletleri tehdit olarak görebilirler. Güç konumlarını en üst düzeye çıkarmak isteyebilirler; önemli kaynaklara olan erişimlerini kolaylaştırmak isteyebilirler; sınır komşuları olan devletlerin güçlenmelerini kendilerine karşı bir tehdit olarak algılar ve en basit davranışları yanlış anlayabilirler (Griffiths vd., 2013, s. 134).

“Nedeni ne olursa olsun devletler kendilerini güvende hissetmezler ve bu onların askeri güce öncelik tanımalarına neden olur. Hiç şüphesiz gerçekçiler zenginlik ve jeopolitik avantaj gibi diğer güç türlerini de kabul etmektedirler. Ancak son tahlilde, devlet askeri olarak ne kadar güçlüyse o ölçüde de güvende demektir”

(Griffiths vd., 2013, s. 134). Bu nedenle devletler varlıklarını devam ettirebilmek için büyük askeri ordulara sahip olmalıdır. Kendi ulusal çıkarlarına göre hareket edip güç kapasitelerini dış tehdit olarak gördüğü diğer devletlere karşı her zaman üst düzeyde tutmalıdır. Diğer yandan belirtmek gerekir ki, uluslararası sistemin anarşik yapısı askeri gücün önemini ön planda tutsa da güvenlik kavramı askeri alanın dışına çıkmıştır. Bu durumun sonucu olarak güç ve güvenlik kavramlarına enerji güvenliği kavramı da eklenmiştir.

1.1.1. Güç Nedir?

Uluslararası ilişkilerin hemen hemen bütün disiplinlerinde önemli bir kavram olan, soyut ve somut varlıklarla nitelendirilen güç kavramı birçok faktör ile açıklanabileceği için tek bir tanımının yapılması oldukça zordur (Acar, 2017, s. 29).

Türk Dil Kurumu güç kavramını; bir ulus, bir ordu, siyasi, ekonomik, askeri potansiyeli ve endüstriyel bakımdan etki ve önemi büyük olan devlet, devletler topluluğu olarak açıklamaktadır (TDK, 2019). Tarihsel olarak askeri kapasiteyle eşdeğer görülen güç kavramı, bir şeyler yapabilme ve etkisini gerçek manada uygulayabilme anlamı taşımaktadır. “Fakat bir devletin potansiyel gücünü operasyonel güce çevirebilmesi birçok şarta bağlıdır, en azından milli bütünlük ve hükümet etkinliği gibi faktörler, bu faktörlerin ardındaki psikolojik ve siyasi ilişkilere bağlıdır. Bu bağlamda, nasıl tanımlandıkları fark etmeksizin milli güç bileşenleri sadece yapay olarak ayrıştırılabilirler. Aynı zamanda milli amaç ve hedefler için gerekli olan kaynakları da oluştururlar” (Vaiotti ve Kauppi, 2016, s. 124).

Klasik realist teorinin Morgenthau ve Niebuhr gibi bazı düşünürleri gücü bir devletin sahip olduğu başta askeri ve ekonomik faktörlerin oluşturduğunu vurgularken aynı zaman da maddi olmayan faktörleri de içerisinde barındırdığını söylemektedirler (Arı, 2013, s. 13). Gücü hem bir araç hem de bir amaç olarak gören Morgenthau devletler açısından gücü elde etmenin ötesinde başka bir amaca gerek olmadığını ileri sürmüştür. Gücün unsurları olarak sayılan coğrafya, nüfus ve doğal kaynakların toplamının artırılması gücün temel unsurudur (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2014, s. 63). Bundan dolayı güç bir devlet için diğer devletlerin güç unsuru

kapasitelerine bakılmaksızın miktarı ve kalitesine göre artacak veya azalacaktır. Bu da gücü amaç olarak algılayan bir devlet için mutlak güç anlamına gelmektedir. Morgenthau' nun teorik yaklaşımında ortaya çıkan çelişki gücün amaç mı ya da araç mı olduğu konusundan kaynaklanmış ve bu yaklaşım gücün mutlaklığı ile göreceliği temelinde tartışılmıştır. Bu teorisi ile Morgenthau yeterince ikna edici olamamış fakat uluslararası ilişkileri güç temelinde açıklamaya çalışan diğer akademisyenlerin çalışmalarına katkıda bulunmuştur (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2014, s. 63).

Kenneth Waltz yapısal realizm “sistemik teoriler” ya da en popüler ismi olan Neorealizm olarak adlandırdığı teorisini açıklarken devletlerin davranışlarını insan doğasının değil de uluslararası sistemin yapısının belirlediğini savunmuştur. Kenneth Waltz uluslararası sistemi birbirleri ile etkileşim halinde olan aktörlerin oluşturduğu siyasi bir yapı olarak tanımlamıştır. Uluslararası sistemin anarşik olmasının devletlerin birbirlerini tehdit olarak görmelerinin kaynağı olduğunu savunmuştur. Böyle anarşik bir sistemde birbirlerine güvenemeyeceklerini ve kendi güvenlikleri adına yaratmış oldukları güç anlamında amaç ve araçlara bağlı kalmak zorunda olacaklardır. Bu da kendine güvenmek “self help” kavramını karşımıza çıkarmaktadır (Vaiotti ve Kauppi, 2016, s. 52). Güç kavramı sistemin devletlere var olmak adına dayattığı fonksiyonları yerine getirmeyi sağlayan bir araç olmuştur. “Neorealizme göre, klasik realizmden farklı olarak güç edinme isteği, insan doğasından değil uluslararası sistemin yapısından kaynaklanmaktadır. Neorealizm klasik realizmden ayıran ikinci unsur ise gücün ulaşılacak amaç değil, sadece gerektiğinde başvurulabilecek bir araç olmasıdır. Dolayısıyla ikinci fark Neorealizmde gücün sadece araç olarak açıklanması ve amaç ise sistemde var olma mücadelesinden başarıyla çıkılmasıdır” (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2014, s. 63).

Bir devletin sahip olduğu güç unsurları zamanla değişebileceği gibi avantaj olan durumlar diğer devletlerin değişen güç faktörleri karşısında ivmesini düşürebilir. Örneğin petrol bakımından zengin ve güçlü olan bir devlet, değişen enerji ihtiyaçları nedeni ile doğal gaz ve uranyum zengini devletler karşısında maksimum güç kapasitesinde gerileme gösterebilir (Arı, 2013, s. 140)

Birinci dünya savaşından beri petrol ve doğal gaz devletler için oldukça önemli güç ve enerji kaynağı olmuştur. Bundan dolayı dünyada petrol ve doğal gaz

rezervleri bulunan Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz gibi güç mücadeleleri ve çıkar çatışmalarının yaşandığı bölgeler uluslararası politika açısından oldukça önemli bir yere sahip olmuşlardır (Arı, 2013, s. 144)

Uluslararası sistem içerisindeki değişim ve güç dağılımının temel aracı savaşlar olarak görülmektedir. Soğuk savaş yıllarında, varlığı sürekli hissedilse de savaşın yaşanmamış olması uluslararası sistem içerisinde Neorealizm teorisi çerçevesinde çift kutupluluğun barışı sağladığı ve güç dengesinin barışın olmasına hizmet ettiği varsayımıyla açıklanmaktadır (Acar, 2017, s. 29). Diğer yandan, gücün uluslararası sistemde hiçbir zaman eşitlik kavramı olmadan dağılmış olması, devletlerin kendi ulusal çıkarlarını maksimize etmek istemesi, en güçlü devletin bütün sistem üzerinde hâkimiyet kurması, kurduğu bu hâkimiyetin sürekliliği ve korunması için daha fazla güç istemesi gibi hususlar tarihsel bir gerçek olarak göze çarpmaktadır (Aydın, 2004, s. 49).

Tarih geçmişten günümüze bir ulusun bağımsızlığını tehdit eden tehlikelerin askeri yönden güçlü, ekonomik olarak ise daha başarılı komşu devletlerin sınırlarını genişletip güçlü devlet olma sıfatını daha güçlü olmak adına hâkimiyetleri dışındaki bölgelerde kısa süreli üstünlük kurma çabaları sonucunda ortaya çıktığını göstermiştir. “Böyle bir konumdan gelen politik üstünlüğün istismarı üzerindeki tek kontrol eşit derecede dişli bir rakibin karşı koymasına ya da savunma birliği oluşturan birkaç ülkenin birleşmesine bağlıydı. Böyle bir güç gruplaşmasının kurduğu denge durumu teknik olarak güç dengesi olarak bilinir ve İngiltere’nin güvenlik politikasının bu dengeli bir o, bir bu ölçekte, en çokta güçlü devlet ya da grubun politik diktatörlüğüne karşı belirli bir zamanda gücünü hissettirerek devam ettirmesi ile tanımlanması neredeyse tarihi bir gerçeklik olmuştur” (Vaiotti ve Kauppi, 2016, s. 52).

Güç dengesi devletlerarası güç kapasitesinin göreceli olarak eşit dağılımını ifade etmektedir. Bundan dolayı bir devletin başka bir devlet üzerinde baskı kurmasına işaret etmektedir. Güç dengesi yaklaşımı dengesiz gücün tehlikeli olduğunu, diğer devletler arasında güç eşitliği durumuna özendirici etki yapacağını ileri sürer ve güç dengesi bakımından dezavantajlı konumda olan devletlerin ittifak

kurarak saldırgan politikalara karşı güç birliği ile karşı konulabilecek tedbirler alınabileceği varsayımını ortaya koymaktadır (Dunne, 2010, s. 126).

Güç dengesi sistemlerinin ortak özellikleri şu şekildedir:

1. Egemen devletlerden oluşan sistemde merkezi otoritenin olmaması
2. Çatışan değerler ve kısıtlı kaynaklar üzerinde devam eden fakat kontrollü bir mücadele
3. Sistemi oluşturan politik aktörler arasında statünün, varlığın ve güç potansiyelinin dengeli dağılımı

Uluslararası politikada iki savaş arası dönemde ve soğuk savaştan günümüze güç kavramı askeri ve siyasi otoriteyi ve onun sahip olduğu kaynakları akıllara getirmiştir. Devletlerin askeri yetenekleri ve güç dengelerinde merkezi bir konumda olmaları güç kavramının temel özelliğidir. Günümüzde ise etkin güç kamuoyunu yönlendirebilme, ikna ve pazarlık kabiliyetlerini en iyi şekilde kullanabilmek olarak algılanmaktadır. Nye tarafından yumuşak güç olarak tanımlanan kavram çerçevesinde hukuk kuralları, uluslararası örgütler ve uluslararası politikada kamuoyunun artan rolü ile sadece askeri gücün varlığından söz edilemeyeceği öne sürülmektedir (Özdemir, 2008, s. 136). Uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler çerçevesinde uluslararası örgütler, devlet dışı örgütler ve özellikle küresel medyanın oldukça önemli bir yere sahip olması uluslararası sistem üzerinde “yumuşak güç” sert güç” ve akıllı güç” kavramlarını gündeme getirmiştir. Yaşanılan dönem ve mevcut aktörlerin yaşanan olaylar ve durumlar karşısında değişkenlik gösteren davranışları güç olgusunu daha anlaşılabilir bir kavram haline getirmiştir (Aydoğan, 2011, s. 4).

Bir ülke hem iç siyasetinde hem de dünya siyasetinde kendi istediği sonuçlara kendi adına tanımladığı güç kapasitesini, refah seviyesini maksimize ederek kendisine hayran olunacak, özenilecek bir siyasi aktör olmasıyla arttırmak suretiyle yumuşak güç kullanabilir. Devletler kendi içerisinde ve uluslararası arenada askeri güçlerini kullanarak rakiplerini baskı altında tutup diğer devletleri hâkimiyetleri altına almaya çalışarak ise sert güç kullanmış olurlar (Selvi, 2019, s. 57). Akıllı güç kavramına ise sert güç ve yumuşak gücün birlikte kullanılması ile ulaşılır. Bir

ülkenin sert ve yumuşak gücü ile sahip olduğu milli güç kapasitesi de çok önemlidir. Devleti yönetenler öncelikle vatandaşlarının refah düzeyini artırmak ve güvenlik sorunlarını ortadan kaldırmak için belirlediği hedefler doğrultusunda gerçekçi bir ölçütle sınırlarını bilen kararlı adımlar atmalıdır (Yatağan, 2018, s. 72). “Hedeflerin belirlenmesinde ölçü alınan milli gücü, sabit ve değişken güç unsurları olarak ikiye ayırabiliriz. Tarih, kültür, coğrafya ve doğal kaynaklar sabit güç unsuru olarak karşımıza çıkarken; moral / motivasyon, ekonomi ve teknoloji ise değişen güç unsuru olarak sınıflandırılmaktadır” (Aydoğan, 2011, s. 4).

Devletler güç ve güvenlik politikalarını birleştirerek buna uygun davranışlar sergiledikleri sürece varlıklarını sürdürebileceklerdir. Güç kavramının hemen ardından zorunlu olarak güvenlik kavramının geldiği görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı sistemin anarşik yapısı gereği soğuk savaşın ardından yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Geleneksel askeri güvenlik anlayışının tek başına güvenlik kavramını tanımlayamaması eksenini genişletmesine neden olmuş ve siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel konuları da kapsamı içerisine almasıyla kendisini yenileyen bir güvenlik kavramı ortaya çıkmıştır (Ağır, 2015, s. 99).

1.1.2. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik

Latince bir kelime olan “securitas” kökeninden gelen güvenlik kavramı “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişi ve toplumların korkusuzca yaşayabilmesi ve emniyet durumu olarak tanımlanmıştır” (TDK, 2021). Günümüzde güvenlik kavramı geniş alanlarda kullanılmış olsa da net olarak bir tanımı yapılamamıştır. Soğuk savaş döneminin öncesi geleneksel askeri olarak algılanan güvenlik soğuk savaş dönemi sonrasında daha geniş bir yelpazeye yayılmış ve daha kapsamlı bir çerçevede nitelendirilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel konuları da içerisine almaya başlamıştır. Bu genişlemeyle birlikte askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel güvenlik konuları bir bütün halinde devletlerin organlarını ilgilendiren öneme sahip olmuştur (ww.msu.edu.tr).

“Güvenliğin kimin için ne kadar olduğuna karar verilebilmesi için, öncelikle risk ve tehditlerin belirlenmesi gerekmektedir. Risk ve tehditlerin belirlenmesinde en

temel etken yönetimin sahip olduğu yeteneklerdir. Bir konunun tehdit veya risk olması, konunun kendi özelliğinden ziyade onu kabul eden kişi, kurum ve ülkenin yetenek ve kabiliyeti doğrultusunda algılanmasına bağlıdır” (ww.msu.edu.tr). Güvenlik kavramı tanımlanırken risk ve tehditlerle birlikte ele alınmaktadır. Güç ve çıkarların da güvenliğin içerisine eklenmesiyle güvenlik politikası söz konusu olmaktadır. “Bu durumda ulusal güvenlik politikasının bileşenleri, baştan sona doğru güvenliğin ondan türetildiği bir “tehdit”, bu tehdidi uzaklaştırarak fiili güvenliği doğuracak “güç” ve gücü ortaya koyacak bir “eylem”, bu eylemlere amaçsal bir yön çizecek olan “çıkar” ve son olarak da güç ve eyleme meşruiyet zemini sağlayacak bir politikadan oluşur. Güç, politika, meşruiyet gibi kavramlar ise siyasal düşüncelerin temel kavramları olarak siyasal kuramlar içinde yerini alır” (Birdişli, 2011, s. 150). Değişen küresel koşullar güvenlik ile ilgili tanımların kapsamını da beraberinde değiştirmiş; bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerle uluslararası sistemde güvenlik kavramının tanımlamasını daha karmaşık bir hale getirmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik birçok teori ve farklı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır (Ural, 2016, s. 7).

Liberalizm: Uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkışında önemli bir yere sahip olan liberalizm teorisinin en temel özelliği birincil aktör olarak bireyi kabul etmesidir. Devlet ve güvenlik anlayışı bireyin temel aktör olması üzerine şekillenmiş ve bireyin yaşam hakkı, özgürlükleri ve mülkiyetlerini korumak için devletlerin ve siyasal iktidarların sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Liberalizmin en önemli düşünürlerinden olan John Locke’un güvenlik konusundaki varsayımı “doğuştan özgür ve eşit olduğunu savunduğu bireylerin tiranlık yönetimi altında yaşamalarındansa doğa durumunda yaşamalarının daha güvenli olacağı yönündedir” (Akgül Durakçay, 2014, s. 8-9).

Liberalizmin ele aldığı en temel konu güvenlik ile özgürlük arasındaki dengenin devlet tarafından sağlanmasıdır. Liberalizm, ulusal ve uluslararası düzeyde güvenliğin sağlanmasının bireysel özgürlüklerin birincil vazife olarak görülmesinden geçeceğini savunmaktadır (Akgül Durakçay, 2014, s. 8-9).

Neorealizm: I. Dünya savaşı sonrasında etkili olan liberalizm ve II. Dünya savaşının gölgesi altında kendi savlarını oluşturan Realizm kuramının ardından

soğuk savaş dönemi uluslararası ilişkiler sisteminin doğasını açıklamada Neorealizm kavramını ortaya çıkarmıştır. Neorealizm ya da yapısal realizm olarak tanımlanan teori anarşi, güç, işbirliği ve kapasite gibi uluslararası ilişkilerin temel kavramlarına açıklamalar getirmiş olmasıyla varlığını kabul ettirmiştir. Devletlerin en önemli kaygısı olan güvenlik kavramı Neorealizm' in tezleri çerçevesinde farklı bir boyut kazanmıştır (Çıtak ve Şen, 2014, s. 33).

Güvenlik kavramı bireyden topluluklara kadar ulusal ve uluslararası aktörler için en önemli ve hepsi için farklı seviyelerde farklı anlam kazansa da her biri için hayati bir gereklilik ifade etmektedir. Bundan dolayı güvenlik kavramı varlığı koruyan ve devamlılığı sağlayan davranış biçimlerinin bütünü olarak görülmektedir (Kaya, 2014, s. 34).

Kopenhag Okulu: Güvenikleştirme yaklaşımı, güvenlik tehditlerinin içeriği ve ortaya çıkmasında önemli argümanlar ileri süren bir yaklaşım olmuştur. Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte geleneksel güvenlik anlayışı ile devlet dışı aktörleri de içerisine alan bir güvenlik anlayışı arasındaki tartışmalara üçüncü bir yol olarak Kopenhag Okulu uluslararası ilişkiler disiplinleri arasındaki yerini almıştır (Akgül Açıkmeşe, 2011, s. 58-59). Güvenlik çalışmalarında sadece askeri sorunların devlet merkezli yaklaşımlarla incelenmemesi gerektiğini savunmuş ve aynı zamanda bireylerin varlığını ve refahını etkileyecek olan şeylerin her zaman güvenlik sorunu teşkil etmeyeceğini de belirtmiştir. Kopenhag Okulu güvenlik çalışmalarını “bireylerin, sosyal grupların, ulusların ve insanoğlunun varlığı, refahı ve kalkınmasına yönelik tüm tehditlerle uğraşan kapsayıcı–şişirilmiş bir kavramla sonuçlanmaksızın devletlerarası askeri ilişkilere odaklanan dar gündemden nasıl uzaklaşabiliriz?” sorusuna cevap bulma amacı taşımaktadır (Akgül Açıkmeşe, 2011, s. 58-59). Fonksiyonel olarak güvenliği sektörlere ayıran Kopenhag Okulu askeri güvenliğin yanında ekonomik, siyasi, çevresel ve toplumsal olarak beş farklı alanda incelemiştir. Güvenliğin tanımlarken bu beş sektör ile ulusal ve uluslararası karşılıklı bağımlılığın bir bütün halinde incelenmesi gerektiğini vurgulamış, güvenliğin tek bir sektör ya da düzeyde açıklanmaya çalışılmasının hatalı olacağı savunulmuştur (Akgül Durakçay, 2015, s. 283).

Ulus devletlerin 1648 Westphalia Barış Antlaşması sonrası dünya üzerinde yerini almasıyla birlikte I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan MC (Milletler Cemiyeti) ile kısmen evrensel olma niteliği taşıyan güvenlik, I. Dünya Savaşının ardından BM (Birleşmiş Milletler)'in kurulmasıyla birlikte tamamen evrensellik kazanmıştır (Bayraktar, 2015, s. 34). BM örgütü MC'den çok daha kapsamlı bir örgüt olup sadece askeri güvenlikle sınırlı kalmamış; insani, sosyal, ekonomik ve mali sorunlarla da ilgilenen çok geniş kapsamlı ve dünyanın tek evrensel örgütü olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Dedeoğlu, 2018, s. 307).

İkinci dünya savaşından sonra oluşan iki kutuplu sisteme soğuk savaş dönemi denilmiştir. Uluslararası sistemde ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin) liderliğindeki Doğu ve Batı blokları içerisinde yer alan devletlerin ve her iki blok dışında kalıp bağlantısızlar olarak kendi dış politikalarını oluşturup güvenlik stratejilerini kendilerinin belirlediği bir döneme girilmiştir. Bu dönemde güvenlik anlayışı ulus devlet kavramı ile ilişkilendirilmiş ve en önemli öncelik devletlerin kendi bağımsızlıklarını kazanmaları ve toprak bütünlüğünü koruması olarak görülmüştür (Dedeoğlu, 2018, s. 307).

Soğuk savaş dönemi, dar çerçevede devleti merkez alan askeri güvenlik algısı çerçevesinde iki kutup arasında direkt olarak savaş tehdidinin sürekli var olması fakat savaşın hiç yaşanmamış olması durumudur. Bu dönemde amaç, askeri, ekonomik, siyasi, endüstriyel, ideolojik, bilimsel, kültürel ve diplomatik yollardan savaşa başvurmadan barışçıl yollardan güvenlik sorunlarının ortadan kaldırılması hedefidir (Sancak, 2013). “Bu doğrultuda ABD'nin ekonomik olarak Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliğine karşı güçlendirilmesi için Truman Doktrini ve Marshall Yardımı gibi planları devreye sokma hamlesine karşılık Sovyetler Birliği de kendisine yakın sosyalist ülkeleri kapsayan ve ekonomik gelişmelerini temel alan kısa adı COMECON olan Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyini kurmuştur” (Sancak, 2013). Bununla birlikte soğuk savaş dönemine hâkim olan askeri güvenlik anlayışı iki kutup arasında da bölgesel askeri örgütlerin kurulmasına neden olmuştur. Batı Avrupa'nın ABD öncülüğünde askeri güvenliği için kurulan NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması) olan ve Sovyetler Birliği liderliğindeki sosyalist ülkelerin askeri güvenlik örgütü olan Varşova Paktı kurulmuştur. Bu dönemde hiçbir devletin

güvenliğini tek başına koruma ve sürdürme konusunda yeterli olamayacağı yapılan ittifakların güvenlik açısından daha yararlı olduğu görülmüştür (Dedeoğlu, 2018, s. 314-315).

Küreselleşmenin de etkisiyle soğuk savaş sonrasında teknoloji ve siyasi değişimlerin sonucunda yeni bir güvenlik anlayışı oluşmuştur. Eski askeri odaklı güvenliğin daha kapsamlı tehdit oluşturan iktisadi, çevresel kirlilik, doğal kaynakların yok olması, etnik çatışmalar, yasa dışı uluslararası göç, kaçakçılık, uyuşturucu ticareti gibi sorunları da içerisine alan bir güvenlik anlayışı varlığını göstermeye başlamıştır. Çevresel tehditlerin yeni dönem güvenlik anlayışının içerisine girmesiyle güvenlik alanında enerji güvenliği, ekonomi güvenliği, birey güvenliği, doğal kaynakların güvenliği gibi konular yeni güvenlik anlayışını şekillendirmiştir (Buzan, 2015, s. 35).

1.1.3. Realizm ve Enerji Güvenliği

Güvenlik denilince sadece devletlerin düşünüldüğü realizmde güç ve çıkar parametrelerini en üst düzeye çıkarma peşinde koşulması ve güç dengesi sisteminin çalıştığı süreçler güvenli dönemler olarak kabul görülmektedir. Realizme göre güvenlik, ulusal çıkarlar, eldeki kaynakların korunması ve uluslararası barışın sağlanması çerçevesinde değerlendirilmiştir (Şen, 2014, s. 25). Soğuk savaş döneminin en önemli teorisi olan realizm detant dönemine kadar dünyanın güvenlik değil güvensizlik eğilimlerini hızlandırmıştır. Realizme göre bir devlet karşı tarafın tamamen ortadan kaldırılmasına varabilecek bir güvenlik anlayışına sahip olmaktadır. Bu noktada birinin mutlak kazancı diğerinin mutlak kaybına neden olmaktadır. Sıfır toplamlı bir oyunda kaybeden olmamak için güç faktörlerinin artırılması güvenlik anlayışının en temel özelliğini oluşturmuştur. Bir devletin ulusal gücü diğer devletlerin belirli tutum ve davranışları yapmaları ya da yapmamaları konusunda zorlamakta kullanacakları olanakların tamamını oluşturmaktadır (Dedeoğlu, 2018, s.72-73).

“Ülke coğrafyası, doğal kaynaklar, sanayileşme kapasitesi, askeri hazırlık kapasitesi, nüfus özellikleri, hükümet ve yönetimin niteliği, diplomasi kalitesi birer güç unsuru bileşenidir. Bu noktada, ulusal gücü yaratan maddi ve manevi kaynaklar

ile uygulanan dış politika arasında uyum olması oldukça önem taşımaktadır. Devletler gücüne bağlı amaçlar edinerek bunlara uygun araçlar kullanırlarsa başarılı olabilmektedirler. Dolayısıyla güvenlik anlayışı ve güvenlik uygulamaları da güç bileşenlerine uygun düşerse yaşama geçirilebilmektedir” (Dedeoğlu, 2018, s.72-73).

Ulusal güç unsurları arasında en büyük öneme sahip olan enerji kaynakları artık sadece ekonomik gelişme faktörü değil siyasi bir unsur halini de almıştır. İç politika konusu olan enerji dış politikaya da yayılma göstererek enerji politikalarını kaçınılmaz hale getirmiştir (Beşoğlu, 2019).

1973 petrol krizi ile önemi anlaşılan enerji soğuk savaşın ardından askeri güvenliğin genişleme aşamaları arasındaki yerini almış ve dış politikanın en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Uluslararası ilişkiler disiplininin de jeopolitik teorilerin enerji kaynaklarının dağılımı üzerinde okunmaya başlanmasıyla enerji güvenliği araştırmaları ve enerji kaynaklarının dış politikaya etkilerine yönelik ilginin artması gözlenmektedir (Telli, 2016, s. 217). “Dünyanın artan enerji talebinin karşılanmasında kısa ve orta vadede fosil yakıtların alternatifinin bulunması beklenmemektedir. Fosil yakıtların tüketiminde gerek taşınma gerekse de kullanım konusunda ciddi anlamda çeşitliliğe sahip olan petrol ilk sırada yer alırken, enerji güvenliğinde çevresel kaynakların giderek daha yoğun hissedilmesinin sonucu olarak doğal gaz ikinci, kömür ise üçüncü sırada yer almaktadır” (Telli, 2016, s. 217).

Uluslararası sistem içerisinde devletlerin enerjiyi üreten ya da enerjiyi alan taraf olmaları sistem içerisindeki amaç ve araçlarını oluşturmadaki temel özelliktir. Enerji sahibi olan devletle enerji yoksulu olan devletler arasında uluslararası sistemde kontrolü sağlama mekanizmaları vardır. Bundan dolayı devletler karşılıklı olarak güç kullanma ya da var olan gücünü gösterme durumunda bulunurlar (Yüce, 2012, s. 42-43). Enerji kaynaklarına sahip ülkeler arasında askeri çatışmaların yaşanmasına kadar varan güç kullanımı ülkelerin toprak bütünlüğünü korumada yetersiz kalmalarına yol açan sonuçlara neden olmaktadır. Bundan dolayı ulusal çıkarları için güç mekanizmalarını maksimum düzeye çıkarmaktan çekinmemektedirler. Uluslararası sistemin anarşik olmasından dolayı güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Güvenliği sağlamak için de maksimum güç unsurlarının öneminin artmasıyla güç mücadeleleri başlamıştır. Askeri güç kavramından sonra

doğal kaynaklara sahip olmak da güç kavramının en önemli faktörünü oluşturmaktadır (Telli, 2016, s. 217).

İnsanlığın yüzyıllar boyu yaşamını devam ettirebilmesindeki en önemli unsur olan enerji kaynakları teknolojinin gelişmesiyle önemini çok daha fazla arttırmıştır. Fakat soğuk savaş sonrasında enerji kavramı krizler, çatışmalar ve savaşlar dönemini de beraberinde getirmiştir. Enerji kaynaklarına sahip olmak için yüzyıllardır devam eden çatışmalar, savaşlar, devletlerarası ihtilaflar, terör saldırıları, iç çatışmalar ve darbe gibi pek çok olayların yaşanması üzerine enerji kaynaklarının güvenliğinin sağlanması önemini artırmıştır. 1973 petrol krizinin etkilerinin bütün dünyada hissedilmesiyle birlikte enerjinin sadece ticari değeri olmadığı siyasi değerinin daha üst seviyelerde olduğu anlaşılmış ve enerji kaynakları konusu uluslararası ilişkilerin ana gündem maddeleri arasına girmiştir (Ak, 2018, s. 13-17).

1973 yılında yaşanan petrol ambargosunun enerji kaynaklarının ulaşımından elektrik üretimine kadar geniş bir alanı sekteye uğratması, Batı ülkelerinde enerji güvenliğinin yoğun olarak tartışılmasına yol açmıştır. Bu süreçte IEA (Uluslararası Enerji Ajansı) gibi kurumların temeli de atılmıştır. Uzun yıllar enerji güvenliği Ortadoğu ülkelerinin istikrarı üzerine şekillenirken günümüzde Doğu Akdeniz ülkelerini de içerisine dâhil etmiştir (Yüce, 2012, s. 42).

Enerji güvenliğinin en temel tanımı; enerji arama, geliştirme, üretim, iletim, çevirim, dağıtım, pazarlama ve tüketim ağlarındaki oluşabilecek her türden fiziki ve siyasi saldırılara karşı korunma sağlamaktır. Ülkelerin jeopolitik çerçevede enerji güvenliği politikaları farklılık göstermektedir. Enerji güvenliği aynı zamanda “yeterli miktardaki enerji kaynaklarına, tutarlı fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan ulaşım imkânları vasıtasıyla (boru hattı, uygun deniz yolları vs.) ve adil dağılım çerçevesinde erişilebilmesi ve ekonomisinin ihtiyacı olan enerji hizmetlerinin devamlı olarak bulunabilmesi şeklinde tanımlanabilir” (Yüce, 2012, s. 42).

Enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler aynı zamanda kaynaklarını güvenli güzergâhlardan geçirmek adına enerji konusuna dış politikalarında önemli bir yer vermektedirler. Dünyada ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin %70'ine

komşu olan Türkiye jeopolitik konumu itibariyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunduğu Hazar Bölgesi, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgelerine transit geçiş konumundan dolayı Türkiye enerji politikalarının en önemli ülkesidir. Enerji sektörünün en önemli aktörleri olan Rusya ve İran ile uluslararası enerji piyasasına uyum sağlamaya çalışmakta ve aynı zamanda Irak, Azerbaycan, Türkmenistan ve Doğu Akdeniz ülkeleriyle önemli işbirlikleri kurmaktadır. Enerji ihraç eden ülkelerle enerji ithal eden ülkeler arasında geçiş güzergâhı olan Türkiye için enerji geçiş güvenliği önemini arttırmaktadır (Karagöl ve Ateş, 2016, s. 16-17).

Coğrafi konumu ile jeopolitik öneme sahip olan Doğu Akdeniz sahip olduğu deniz ulaşım yolları ile ülkelerin hem ekonomik ve ticaret hem de hammadde ihtiyaçlarını karşılamada en önemli güzergâhıdır. Bu nedenle deniz ulaştırma yolları, boğazlar, kanallar ve enerji kaynaklarının kontrolüne sahip olmak isteyen ulusal ve uluslararası aktörlerin egemenlik mücadelelerine ev sahipliği yapmaktadır (Bayson, 201, s. 1-9).

Çalışmanın devamında Doğu Akdeniz coğrafyasında tarihsel ve yapısal olarak güvenlik ekonomik ve jeopolitik açıdan yaşanan değişimler ve egemenlik mücadeleleri detaylı bir şekilde analiz edilmektedir.

1.2. Jeopolitik ve Petropolitik

“Bugün Doğu Akdeniz’in, Tunus’taki Bon Burnu ile İtalya’ya bağlı Sicilya Adası’nın batıya uzanan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilen hattın doğusundaki bölgeyi ifade ettiği konusunda genel bir mutabakat vardır. Bu tanımlamaya istinaden Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ile çevrilidir” (Balçoğlu, 2016, s. 103).

Harita 1. Akdeniz Havzası ve Doğu Akdeniz Kıyıdaş Devletleri

Tarih boyunca Atlas Okyanusu ile Süveyş Kanalı'nı birbirine bağlayan önemli bir taşımacılık ve ticaret yolu güzergâhı olan Doğu Akdeniz deniz taşımacılığı, denizcilik faaliyetleri, deniz ticareti ve stratejik açıdan oldukça önemli bir bölge olarak değerlendirilmiş olup, bu bölgedeki hidrokarbon yataklarının keşfi ile önemi daha da artmıştır. Doğu Akdeniz tarihsel süreçte pek çok medeniyete ev sahipliği ile bir kültür denizi haline gelmiş, ilgi çeken coğrafi ve stratejik özellikleri ile de günümüze kadar pek çok gücün hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur (Tamçelik, 2016, s. 257).

Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletler, ticaret yollarını, limanları ve adaları kendi kontrolleri altında tuttukları müddetçe deniz üzerinde hâkimiyet kurmuşlar, ekonomilerini ve siyasi üstünlüklerini bu güç üzerine şekillendirip büyütmüşlerdir. Doğu ile Batı arasındaki tek deniz ticaret yolu olan Doğu Akdeniz, Ümit Burnunun keşfine kadar iki kültürün harmanlanmış olduğu bir medeniyet denizi olmuştur (www.dzkk.tsk.tr).

Tarihte Doğu Akdeniz'in büyük bir bölümüne sahip olan ilk devlet Persler olmuştur. Daha sonra sırasıyla İskender İmparatorluğu, Roma ve Bizans İmparatorlukları, sonrasında ise Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında kalmıştır. "Doğu Akdeniz'de hâkimiyeti sağlamak için Preveze Deniz Savaşı ve Cerbe Deniz Savaşı gibi önemli mücadeleler veren Osmanlı Devleti; donanmasının İnebahtı'nda, Çeşme'de, Navarin ve Sinop'ta yakılmasıyla, Hint Deniz Seferlerinin

başarısız olmasıyla, donanmaya gereken alakanın gösterilmemesiyle denizler üzerindeki hâkimiyetini günden güne yitirmiştir” (www.dzkk.tsk.tr). Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte deniz kuvvetlerine oldukça büyük önem verilmiş, bununla birlikte Kıbrıs Barış Harekâtında en zor harekât olarak bilinen amfibi harekâtı başarıyla gerçekleştirilmiştir (www.dzkk.tsk.tr).

Ümit Burnu’nun keşfiyle önemi azaldığı düşünülen Doğu Akdeniz, Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla birlikte yeniden önemini arttırmıştır. Süveyş Kanalı eşsiz coğrafyası ile doğu ve batı arasındaki en kısa bağlantı yolu olarak kabul edilir. Günümüzde ise Doğu Akdeniz, kıyısında bulunan devletlere lojistik ve ticarete büyük avantajlar sağlarken; balıkçılık imkânları ile geniş hidrokarbon yatakları gibi doğal zenginlikleri nedeni ile de yetki alanı ihtilaflarına konu olmaktadır (Mevlütluoğlu, 2014, s. 14).

Birinci ve ikinci dünya savaşları, Doğu Akdeniz’in jeopolitik önemini ticaret merkezinden doğal kaynakların hâkimiyetine dönüştüren bir mücadele alanı haline getirmiştir. Kömürden petrole geçiş savaşı olarak da bilinen bu mücadele Orta Doğu enerji koridorunu da içine almasıyla bölgenin 21. yüzyıldaki jeopolitik önemi küresel bir ölçüğe yayılmıştır (Kedikli ve Çağlayan, 2017). Avrupa’nın ticaret, deniz taşımacılığı ve enerji kaynaklarına olan ulaşımını Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Hazar bölgelerinden temin etmesinin en kısa yolu olan Doğu Akdeniz bölgesi jeopolitik konumu itibarıyla stratejik bir öneme sahiptir. BM’nin kazananları olan devletler, bölge ülkeleri üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmemek adına işgal ettikleri topraklarda üsler edinmeye başlamışlardır (Tuğ, 2019, s. 81).

Örneğin, “günümüzde Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’de İncirlik; Fransa’nın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde Andreas Papandreou Hava Üssü, İngiltere’nin Kıbrıs Adası’nın güneyinde bulunan ve toprağı statüsünde olan Akrotiri ve Dikelya üsleri, Rusya’nın Suriye’deki Tartus limanındaki lojistik üssü ve Hmeymim hava üssü önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla küresel ve bölgesel aktörlerin bu üs girişimlerinin amacının Doğu Akdeniz’de askeri varlığın korunması ve genişletilmesi olduğunu ifade etmek gerekmektedir” (Tuğ, 2019, s. 81). Bu devletlerin askeri varlıklarını devam ettirmesinin en önemli nedeni, hidrokarbon kaynaklardan kömür, petrol ve doğal gaz rezervlerinin üzerinde bulunan jeopolitik

bölgeler ve geçiş güzergâhlarını kontrol altında tutmaktır. Bundan dolayı enerji jeopolitiği sadece kaynakların bulunduğu bölgeleri değil, aynı zamanda enerji arz-talep ilişkisinin çevrelendiği tüm coğrafi koridoru kapsamaktadır (www.aa.com.tr).

“1960 yılında, uluslararası enerji piyasalarında dönüm noktası sayılan önemli bir gelişme yaşanmıştır. Petrol sahası işletmecisi şirketlerinin oluşturmuş olduğu fiyat karteline karşı dünya petrol ihracatının %80’ini kontrol eden Venezüella, Suudi Arabistan, İran, Irak ve Kuveyt, yönetim merkezi Viyana’da olan OPEC’ i (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) kurmuşlardır. Sonraki dönemlerde OPEC’e Katar, Endonezya, Libya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir ve Nijerya da katılmıştır. OPEC’in jeopolitik olarak ilk hamlesi 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşı sırasında Batı ülkelerine petrol ihracatını durdurması olmuştur. Bu durum uluslararası enerji piyasalarında ciddi dalgalanmalara neden olmuştur.” Sonrasında yaşanan 1973 enerji krizi, 1979 İran devrimi ve 2011’de Orta Doğu da başlayan ve hala devam eden Arap Baharı gibi olaylar jeopolitik ve enerji güvenliği politikalarında eksen kaymalarına neden olmuştur (Sevim, 2012, s. 4381).

Enerji rezervlerinin en yoğun bulunduğu coğrafyalarda yaşanan bu olaylar ile enerji teknolojilerinde yaşanan değişimler, enerji talebi en yüksek olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerin enerji taleplerinde değişikliklere neden olmuş ve enerji jeopolitiğinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur (Sevim, 2012, s. 4380).

Enerji jeopolitiğinin en önemli basamağı olan kaynak coğrafyası küresel ölçekte farklı bölgelerde bulunmaktadır. Yeni rezervlerin keşfedilmesiyle birlikte bölgelere göre enerji jeopolitiği de güncellenmektedir. Enerji jeopolitiği petrol, kömür ve doğal gaz rezervlerinin bulunduğu, geçiş güzergâhı olan coğrafya ve talep bölgeleri olarak genişlemektedir. Kaynak bölgesinde bulunan ülkeler talep çeşitlendirmeyi amaçlarken, talep bölgesinde bulunan ülkeler de kaynak çeşitlendirmesi hedefindedirler (Ceylan, 2018, s. 21-28). Dünyada siyasi ve ekonomik gücün hidrokarbon kaynaklar etrafında şekillenmesi ile önce İngiltere daha sonra da ABD’nin oluşturmuş oldukları enerji politikaları çerçevesinde küresel ve bölgesel hâkimiyet için enerji kaynaklarını ve geçiş bölgelerini kendi kontrollerinde bulundurmaya istemekteyiz. Bundan dolayı Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi enerji rezervlerinin en yoğun olduğu bölge ülkeleri üzerinde etkin olabilmek için, Doğu

Akdeniz jeopolitiği enerji politikalarında öncelikli sırada yer almaktadır (Ceylan, 2018, s. 21-28). Özellikle Kıbrıs ve İskenderun'un liman ve deniz taşımacılığında güvenli geçiş güzergâhı olması, bu bölgeleri Orta Doğu ve Kuzey Afrika enerjilerinin dünyaya sorunsuz olarak taşınmasında en önemli stratejik bölge konumuna getirmiştir. Bu noktadan bakıldığında Doğu Akdeniz'in enerji koridoru olması bölge üzerinde etkin olmak isteyen bütün aktörlerin enerji güvenliği ve enerji diplomasisi konularında büyük çaba içerisine girmelerine neden olmaktadır (Tamçelik, 2016, s. 266-268).

2000'li yıllar itibariyle Kıbrıs açıklarında keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen yeni enerji havzaları nedeniyle Doğu Akdeniz'de kıyıdaş ülkeler arasında günümüzde de devam eden yetki alanı sorunları yaşanmaktadır. Özellikle GKRY'nin ada üzerinde tek söz sahibiymiş gibi KKTC ve Türkiye'yi göz ardı ederek Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB Anlaşmaları yapması, Türkiye Cumhuriyeti'nin başta Rum Yönetimi olmak üzere, MEB ilan eden diğer devletler ile arasında önemli diplomatik krizlere yol açmıştır (Ceyhun, 2014, s. 33).

1.2.1. Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi

Deniz hâkimiyeti teorisi Amerikan asıllı deniz subayı Alfred Thayer Mahan tarafından geliştirilmiştir. Mahan denizlere hâkim olan dünyaya egemen olur görüşüyle İngiltere'nin dünyaya hükmettiği dönemlerde ABD'nin de dünya gücü olması amacıyla jeopolitik teoriler geliştirmiştir. Tarihsel bir bakış açısıyla oluşturduğu bu teoriler kapsamında İngiltere'nin dünya üzerindeki en güçlü deniz donanmalarına sahip olduğunu, deniz yolları üzerindeki en önemli stratejik noktaları hâkimiyetinde bulundurması ile tek güçlü devlet olduğunu belirtmiştir (Ulaş, 2011, s. 27-29). Dünyanın belirli deniz yollarının İngiltere'nin iç bağlantı hatlarını oluşturmasına dikkat etmiştir. Bundan dolayı İngiltere Dover, Cebelitarık, Süveyş Kanalı, Ümit Burnu ve Singapur gibi önemli su yollarını kendi kontrolünde tutmuştur (Saygın, 2009, s. 14).

Büyük devletlerin siyasi, ekonomik ve enerji ihtiyaçlarının güvenliği için denizler üzerindeki hâkimiyetleri oldukça önemlidir. Denize kıyısı olmayan devletlerin bile denizler üzerindeki hâkimiyetinin dost ya da düşman devletlerde

olması egemenlik sorunu haline gelebilmektedir. Bundan dolayı Mahan, “Dünya egemenliğinin anahtarı deniz yollarının kontrolündedir,” tezini savunmuştur (İşcan, 2014, s. 66). Milletlerin varoluşunda en önemli etkiye sahip olan denizler ve deniz hâkimiyetleri, milletler arasındaki en önemli güç göstergesi olmuştur. Mahan’ın *The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783* (Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi) adlı kitabında milletler arası çatışmaların en temel nedeni olarak gördüğü denizler üzerinde hâkimiyet kurma çabalarını göstermek amacıyla olduğu söylenebilir (Saygın, 2009, s. 14). Bu teori başta ABD olmak üzere, Almanya, Rusya ve Japonya’nın deniz politikalarında oldukça etkili olmuştur. Yüzyıllar boyu bir kara devleti olan Sovyet Rusya Soğuk Savaş döneminde ABD ile denizci devlet olma stratejisi uygulayarak bir yarış içerisine girmiştir (Ural, 2009, s. 133).

“Mahana göre Süveyş Kanalı vasıtasıyla Akdeniz’e ulaşan ve oradan da Hint ve Pasifik okyanuslarıyla buluşan deniz ticaret ve ulaşım yolları kontrol edilmelidir. Doğu Akdeniz’in, Süveyş Kanalı’nı, Ege Denizi’ni ve dolaylı olarak da İstanbul ve Çanakkale Boğazı’nı elinde bulundurması ve Karadeniz’e açılabilmesi sayesinde dünya ticaretinde vazgeçilmez bir önemi vardır” (Kürbüz, 2016, s. 14).

1.2.2. Halford J. Meckinder’in Kara Hâkimiyeti Teorisi

İngiliz Jeopolitikçi Sir Halford Mackinder tarafından 1920 yılında Kara Hâkimiyeti teorisi ortaya çıkmıştır. Alman asıllı yazar olan Karl Haushofer tarafından 1930 yılında geliştirilen bu teori Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını “Dünya Adası” olarak kabul etmektedir. Fakat Mackinder ileri sürdüğü bu görüşü üç kez değiştirmiş ve son olarak 1943 yılında tanımını Sibiry’a’nın batısına, Doğu Avrupa düzlüklerine kaydırmıştır. “Doğu Avrupa’dan Doğu Sibiry’a’ya, kuzeyde Buz Denizi’nden güneyde İran ve Afganistan’a kadar olan coğrafya “Heartland” can damarı olarak kabul edilmiştir. Teorinin savunduğu ana husus “Doğu Avrupa’yı kontrol eden merkez bölgeyi, merkez bölgeye hâkim olan ise Dünya Adasına hâkim olabilir” şeklinde açıklanabilir” (Kürbüz, 2016, s. 14).

Harita 2. Mackinder'in Teorisindeki Değişimler Haritası

Doğu Avrupa'yı dünyanın kalbine açılan kapı olarak nitelendiren Mackinder, buraya hâkim olan millet için deniz yoluyla ulaşılamayan bütün bölgelere kendine yetecek ticaret ve doğal zenginliklere karada sahip olunacağını savunmaktadır. Mackinder'in teorisine göre karaya hâkim olan milletin Dünya Adasının sınırsız görülen insan ve malzeme kaynaklarından yararlanarak denizci olan devletlerle yarış içerisine girebileceğini hatta deniz gücü ve donanmaları oluşturabileceğini ileri sürmektedir. "Dünya Adasının içine doğru uzanmış bir körfez konumunda olup, Atlantik Körfezi'nin doğusunda ve üç kıtanın birleşme noktasında bulunan Doğu Akdeniz, aynı zamanda Heartland'a yani can damarına doğru uzanan deniz ticaretinin, ana merkez üssü konumundadır." (acikders.ankara.edu.tr).

Mackinder özellikle fiziki coğrafya özelliklerinin siyasi etkileri üzerinde çalışmalar yapmış ve bazı önemli sonuçlara ulaşmıştır. Dünyanın dörtte üçü denizler ve kalan dörtte bir'lik kısmı ise kıtalardır. Birbirinin devamı niteliği taşıyan Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının dünya adasının kalbini oluşturduğu tezini savunmuştur. Sibirya, Volga nehri, Kuzey buz denizi, Afganistan ve İran'ın da arasında bulunan bölge için dünya adasının Kalpgahı adını vermiştir (www.dunyabulteni.net). Bu bölgede hammadde kaynakları ile dolu Ural Dağları, kerestecilik için oldukça geniş ormanlık alanlara sahip olan Sibirya, tarıma elverişli geniş buğday tarlaları ile Ukrayna yer almaktadır. Zengin petrol rezervlerine sahip olan Kafkaslar ve oldukça büyük kömür yataklarına sahip olan Donetz havzası da bu bölge içerisinde coğrafi

kaynaklar bakımından en zengin coğrafya konumunda bulunmaktadır (www.dunyabulteni.net).

Kalpgâh olarak tanımlanan bölge önemli iki çember ile çevrilidir. “Birinci Çember üzerinde; Çin, Hindistan, İran, Türkiye, Doğu Balkanlar, Avusturya ve Almanya gibi devletler vardır. Kalpgâh bölgesinde olan güçlü bir devlet, bu iç çember bölgesine taarruz edip, sıcak denizlere ulaşabilir. Eğer söz konusu bu devlet, iç çemberi yarıp, sıcak denizlere ulaşırsa, dış çember üzerinde bulunan; Japonya, Avustralya, İngiltere, Afrika ve Amerika ülkeleri üzerinde taarruz edebilir ve bu taarruz başarılı olursa, dünya hâkimiyetini kurabilir. Bu nedenle öncelikle, iç çember üzerinde bulunan devletlere destek vermek gerekir” (www.dunyabulteni.net).

Uluslararası gücün değişen dengesi ile ilgilenen Halford J. Mackinder, Rusya'nın geniş ve merkezi kara bölgelerinin İngiliz deniz gücünün dışında olduğunu, Avrasya'nın geniş topraklarında güçlü bir "Kalp Sahası" bulunduğunu ve bu Kalp Bölgesini kontrol etme gücüne sahip olan devletlerin dünyanın hâkimi olacağını savunmuştur. Uluslararası politikada Mackinder'in bu görüşü yirminci yüzyılın başlarında güçlü bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır (www.dunyabulteni.net).

Harita 3. Halford John Mackinder'in Kalp Sahası

1.2.3 Yeni Dünyada Petro Politik

Sanayi Devriminin gerçekleşmesiyle birlikte üretimde insan gücü yerini makineleşmeye bırakmıştır. Küreselleşmenin de etkileriyle uluslararası ticaretin artışı başlamış ve üretimde enerji kaynaklarına olan bağımlılığı beraberinde getirmiştir. Dünyada sınırlı rezervler olan enerji kaynakları eşit dağılımın olmamasından dolayı talep artışlarıyla birlikte enerjiye olan bağımlılık önemini oldukça artırmıştır. Kullanım alanı dünya ekonomisinde en büyük orana sahip olan petrol, ekonomik büyüme ve uluslararası arenada belirleyici bir siyasi aktör olmak adına kritik bir öneme sahip olmuştur (Yalçın ve Koşaroğlu, 2016, s. 129).

Yirminci yüzyıla damgasını vuran petrolün ticari amaçlı ilk arama faaliyeti “Pensilvania Rock Oil Company” isimli bir şirket tarafından 1850’li yılların sonlarına doğru ABD’nin Pensilvanya eyaletinde yapılmıştır. 1859 yılında Albay Drake tarafından, bugün ABD’nin Florida eyaletinde bulunan Titusville şehrinde açtırılan kuyudan çıkan ve bu döneme kadar ısınmada, aydınlanmada, sanayi ve sağlık alanında yani insan hayatının her alanında kullanılan petrolün değeri, endüstri devrimi ile çok daha büyük bir öneme sahip olmuştur (Ilgar, 2018, s. 27). Benzinle çalışan araçların ardından Alman Diesel firmasının 1905 yılında içten yanmalı motoru icat etmesiyle, petrol ikamesi olmayan bir tüketim maddesi olmuştur. Yirminci yüzyılla birlikte sanayileşmenin çok hızlı bir gelişim göstermesi ve kalkınmanın sürdürülebilirliği için enerjiye olan ihtiyacın da aynı oranda artmasıyla birlikte enerji diplomasisinin temelleri atılmıştır (Ilgar, 2018, s. 27). Bu yüzyıl boyunca devletlerarası ilişkilerin en önemli konusu petrol pazarlıkları olmuştur. Enerji diplomasisinin kaynaklara ulaşmak ve kontrol etmek için farklı yolların çıkmasına karşın temel amaçlarından biri olan, mevcut durumlarını sürdürebilme ve yeni güç arayışı olmuştur. Uluslararası mücadelenin temel belirleyicisi konumuna gelen petrol, imtiyaz sahibi olmak isteyen devletlerin en önemli belirleyici unsuru olmuştur (Ilgar, 2018, s. 27).

1950’lerden sonra başlayan ulusçuluk akımları, petrol şirketlerinin millileştirilmesi ve OPEC’ in kurulmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra dünya siyasetinde yaşanan en önemli olaylar, ABD ve SSCB’nin petrol zengini Orta Doğu’da etkinlik ve nüfuz alanlarını genişletme çabaları üzerine bir mücadele

dönemini karşımıza çıkarmaktadır. Bundan dolayı da 1970’li yıllardan sonra enerji diplomasisinin temel konusunu petrol üreticisi ve tüketicisi olan ülkeler arasında yaşanan mücadele oluşturmaktadır. Bu mücadeleler kapsamında üretici ülkeler OPEC ve tüketici olan ülkeler IEA gibi örgütler kurarak enerji politikalarında uluslararası sistemde söz sahibi olmak isteyen büyük devletlerin de katılımıyla örgütlü bir mücadeleyi başlatmıştır (Çakır, 2011, s. 7-8).

Petrole göre daha yeni bir stratejik kaynak haline gelen doğal gazın, üretim ve tüketim tekniklerinin kullanılması ilk kez ABD tarafından uygulanmıştır. “William Hart, 1882 yılında New York’ta yaklaşık 9 metre derinlikten 4 santimetre çapında boruyla çıkarttığı doğal gazla Freodania Kasabası’nı ışıklandırmıştır. Doğal gazın ticari amaçlı kullanımı, İskoçyalı mühendis William Murdock’un kömürden gaz elde etme tekniğini geliştirmesiyle 18’inci yüzyılda hız kazanmıştır Doğal gazın, petrole nazaran dünyanın değişik bölgelerine dağılmış olmasının ve hâlihazırda stratejik değer bakımından petrolün gerisinde yer almasının doğal gazın petrol gibi çatışmalara sebebiyet vermemesinin en önemli nedenleri olduğu düşünülmektedir.” (Çakır, 2011, s. 7-8). Fakat gelişen sanayi ve enerjiye olan bağımlılıkla birlikte petrol ve doğal gazın stratejik öneminin de aynı ölçüde büyümesiyle büyük devletler ve sermaye kuruluşları enerji kaynakları ve iletim hatları üzerinde söz sahibi olmak istemişlerdir. Bundan dolayı büyüme ve söz sahibi olma hırsı ile çıkan savaşlarda sahip oldukları enerji kaynaklarının bir bölümünü boşa harcamışlar ve aynı zamanda da milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuşlardır. Bu süreç günümüzde de hala devam etmektedir (Elmas, 2019, s. 39).

Küresel ölçekte tek hegemon güç olarak nitelendirilen ABD’nin ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğal gaza bağlı ve birbirleri ile ters orantılıdır. Son yıllarda Çin ve Hindistan gibi ülkelerin büyüme hızlarının oldukça yüksek olması ile gelecekte küresel güç olmaları kaçınılmaz görünmektedir. ABD gibi bu ülkelerin de sanayileşmesinde ve küresel güç olmalarındaki en önemli faktör petrol ve doğal gazdır. Aynı zamanda Japonya, Batı Avrupa ve Rusya gibi ülkelerin de ekonomilerinde en önemli etken yine enerji kaynaklarıdır (Elmas, 2019, s. 39).

Ekonomik kalkınma ve büyüme hızının vazgeçilmez bir parçası olan enerji kaynakları ve ulaşım yollarına sahip olma ve aynı zamanda kontrol edebilme arzusu

ile 21'inci yüzyıl bu enerji kaynaklarının hızla azalmasından dolayı farklı bölgeler ve alternatif kaynak arama zorlukları nedeni ile güç mücadelelerinin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır, 2011, s. 7-9). Büyüyen ekonomileri ile artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak için ülkeler azalan enerji kaynaklarındaki paylarını korumak istemektedirler. Bundan dolayı enerji kaynaklarının paylaşımı enerji arz güvenliğinden çok daha önemli bir sorun haline gelmiştir (Çakır, 2011, s. 7-9).

Dünyada enerji tüketiminin büyük bir kısmını gerçekleştiren ABD, AB, FR ve geleceğin ekonomi devi olarak görülen Çin arasında yaşanan stratejik mücadelelerin enerji kaynaklarına sahip olan ve enerji transfer güzergâhı üzerinde bulunan ülkeler üzerinde hegemon güç olma savaşlarının şiddetini arttıracığı da gözlemlenmektedir. Modern dünyanın hammadde kaynağı olan hidrokarbon kaynaklar gerek ticari ve ekonomik gerekse uluslararası arenada politik ve stratejik öneminden dolayı yeni dünya düzeninin en önemli faktörü haline gelmektedir (Ediz, 2020, s. 60).

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

Doğu Akdeniz, Tunus’ ta bulunan Bon Burnu ile İtalya’ya bağlı Sicilya Adası’nın batısına uzanan Lilibeo burnu arasında çizilen hattın doğusundaki bölgeyi kapsamaktadır. Türkiye, Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail, Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün ve Filistin kıyılarının uzandığı bölgedir (Orhun Çalik, 2019, s. 281). Doğu Akdeniz, tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar olağanüstü jeopolitik bir öneme sahip olmasıyla, havzayı yüzyıllar boyunca insanlık tarihinin en önemli kavşak noktalarından biri yapmıştır. Bölge hem doğal kaynakların merkezi hem de ticari ilişkilerin en kritik noktalarından biri olmuş, tarih boyunca bu coğrafyayı hâkimiyeti altına almaya çalışan devletlerin çatışmalarının merkezi haline gelmiştir. Coğrafi keşiflerden sonra Atlantik ticaretine oranla gerilemeye giren Akdeniz ticareti ve Akdeniz’e kıyısı olan İstanbul, İzmir, İskenderiye, Yafa ve Hayfa gibi liman kentleri bu dönemde yeniden önem kazanmaya başlamıştır (Ediz, 2020).

İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya gibi büyük devletlerin önceden sadece dini ve ticari bir merkez olarak gördükleri Akdeniz ve doğusu enerji kaynaklarının keşfi ile sömürgeci güçlerin odak noktası haline gelmiştir. “1869 da faaliyete geçen Süveyş Kanalı, Akdeniz’deki ticari faaliyetleri yeniden ve eskiye nazaran daha kârlı hale getirmiş ve bu durum kanalın Batılı güçler tarafından güvenlik meselesine dönüştürülmesine neden olmuştur. 19. yüzyılın Akdeniz dünyasında düzen kurucu bir rol üstlenen İngiltere bölgeyi Hindistan yolunun güvenliği için vazgeçilmez olarak algılamış ve Akdeniz politikasını bu doğrultuda geliştirmiştir” (Ediz, 2020). Böylece güvenlik meselesine 20.yüzyılda bir de enerji güvenliği sorunu eklenmiştir. Enerji kaynaklarının yoğun olarak Doğu Akdeniz bağlantılı olması katı yakıttan sıvı yakıtı geçilmesiyle önce İngiltere ardından ABD için enerji kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım güzergâhları oldukça önem arz etmektedir. Sadece ekonomik olarak değil, güvenlik politikaları ve siyasi rekabetin de en üst düzeyde olduğu bir bölge olarak tanımlanmaktadır (Ediz, 2020).

Bölge üzerinde en kritik noktada bulunan Türkiye, siyasi ilişkilerinin sorunlu olduğu ortak bir NATO ülkesi olan Yunanistan'la aynı kritik öneme sahiptir. Aynı zamanda Libya gibi petrol zengini ve parçalanmakta olan bir ülkenin, Süveyş Kanalı ve Filistin'in varlığı, bölgeyi güç mücadelesi içinde olan devletlerin çatışma merkezi haline getirmektedir (Özgen, 2020, s. 36-38).

Doğu Akdeniz; Süveyş Kanalı'nın Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlaması ile birlikte, Avrupa ile Asya arasında gerçekleştirilen ticaretin ana güzergâhı olmuştur. Süveyş Kanalı'nın genişletilmesi ile birlikte günlük kapasiteyi iki katına çıkararak geçiş sürecini kısaltmış ve bölgenin stratejik önemine ek olarak bir de kritik öneme haiz deniz ulaştırma hattını ortaya çıkarmıştır (Doğru, 2015, s. 510). Günümüzde Doğu Akdeniz'de gerçekleşen ticari dolaşım boğazlar yoluyla büyük bir bölgeye ulaşmaktadır. Doğu Akdeniz; Türk Boğazları aracılığıyla Karadeniz'e, Sicilya Boğazı ve Messina Boğazı aracılığıyla Batı Akdeniz'e ve Atlantik Okyanusu'na, Süveyş Kanalı aracılığıyla Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu'na kadar uzanan bir ticari dolaşıma kaynaklık etmektedir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz; Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar gibi coğrafyaları da kontrol altında tutan bir jeopolitik konuma sahiptir (Davutoğlu, 2002, s. 173-179).

Doğu Akdeniz'de etkin olan bir devletin, bu bölgelerde siyasi nüfuz elde etmesi ve gerektiğinde askeri müdahalelerde bulunması mümkündür. Bu durum Arap Baharının yaşandığı Orta Doğu, Kuzey Afrika ve özellikle Suriye de devam eden iç savaş ve çatışmalara yapılan dış müdahalelerde görülmektedir. İstikrarsızlık ve kırılgan devlet yapıları, o bölgede etkin olmak isteyen büyük devletler için oldukça önemli çıkar sağlamaktadır. Bölgede düzensiz göç ile birlikte devlet dışı aktörlerden kaynaklanan riskler, istikrarsızlık ve yönetim boşluğu terör gruplarının genişlemesine neden olmuş ve bu durum Akdeniz'de de güvenlik riskini artırmıştır (Özgen, 2020). Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde dünya gündeminin en üst sıralarında yer alan enerji güvenliği, küresel ölçekte arz ve talep güvenliğine karşın yükselen riskler için atılacak olan adımların önemi de oldukça fazladır (Aksay, 2009, s. 6). “Bu nedenle, “Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), Dünya Enerji Konseyi (WEC), Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu (OPEC) gibi enerji güvenliği asli kuruluş görevleri arasında olan organizasyonların yanı sıra; Avrupa

Birliği (AB), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Kuzey Atlantik Paketi Organizasyonu (NATO), Birleşmiş Milletler (BM), gibi ekonomik, siyasi ve askeri işbirliği örgütlerinin gündeminde de merkeze oturmuştur” (Özgen, 2020).

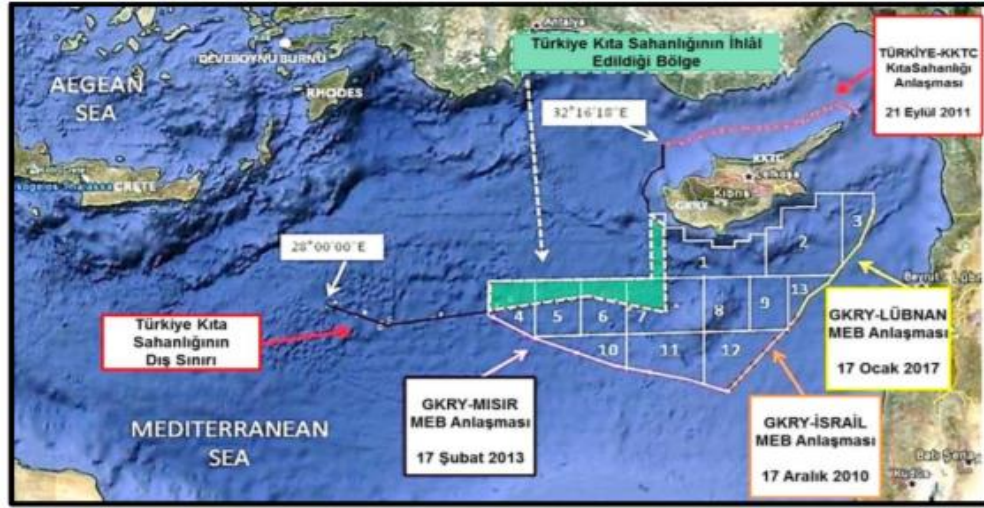
Tarih boyunca dünya üzerinde yaşanan savaş ve çatışmaların en önemli nedeni su ve enerji kaynaklarına ulaşım ve kontrol altında tutma amacı üzerine yaşanmıştır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz, önemli su yolları ve enerji kaynaklarına ulaşımında güzergâh olarak önemliyen, keşfedilen yeni enerji kaynakları ile dünya enerji arz ve talebinin merkezi ve aynı zamanda da egemenlik mücadelelerinin yeni sahası olmaya devam etmektedir (Örselli ve Babahanoğlu, 2019, s. 391). 2009 yılında keşfedilen hidrokarbon kaynaklar İsrail, Yunanistan ve GKRY’yi Doğu Akdeniz’de hâkimiyet kurmak adına İsrail-Helen ittifakına ulaştıracak önemli bir araç olarak görülmektedir. Bundan dolayı Yunanistan ve GKRY petrol ve doğal gaz aramalarında Türkiye ve KKTC’yi devre dışı bırakacak MEB ilan etmişlerdir. Keşfedilen gazı Avrupa’ya ihraç etmeye yönelik İsrail, Yunanistan, GKRY ve Mısır, Türkiye ve KKTC’nin dışarıda bırakıldığı bir bölgesel enerji ittifakı oluşturma yoluna girmişlerdir (www.sde.org.tr).

“Bu ülkeler tarafından sondaj izni verilen İtalyan ENI, Fransız Total, Rus Novatek, Amerikan Noble Energy ve Exxon Mobile şirketlerine güvence sağlamak üzere ilgili devletlerin donanmalarının Doğu Akdeniz’de konuşlanması ve AB üyesi GKRY’ye destek açıklamaları ile Doğu Akdeniz bir anda küresel güç mücadelesinin önemli bir merkezi haline gelmiştir” (www.sde.org.tr).

Doğu Akdeniz’de karşılıklı MEB iddiaları üzerine yaşanan tartışmalar, Yunanistan ve Türkiye arasında gerçekleşen Ege Denizi sorunundan çok daha büyük kaos ve çatışmalara neden olacak potansiyel taşımaktadır. “1982 tarihli BM Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesine göre; devletler denizlerdeki 12 deniz miline kadar (Bir deniz mili 1,852 km.) olan mesafede ulusal karasuları ile devamında 12 ile 24 deniz mili arasındaki bitişik bölgeyi en çok 200 deniz miline kadar oluşturulabilen MEB ve 200 ile 350 deniz miline kadar çıkabilen ve doğal bir uzantı sayılan kıta sahanlığı şeklinde ilan edebilmektedirler” (Güneş ve Arslan, 2018, s. 49). MEB; 200 deniz mili boyunca ülkelere doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi, denizle alakalı genel araştırmalar yapma, deniz üzerine tesis kurma,

petrol boru hatları ve denizaltı kabloları döşeme serbestliği tanıyan hukuki bir terimdir. GKRY; karasuları genişliğini 12 deniz mili ve kıta sahanlığını 200m derinliğe ulaşacak şekilde kabul etmiş ve Türkiye'ye karşı ilk olarak 2003 yılında Mısır ve 2007 yılında Lübnan ile MEB anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmayla hem Türkiye hem de KKTC'nin Akdeniz'deki egemenlik haklarını ihlal eden petrol arama ruhsat alanlarını ilan etmiştir. Aynı şekilde Yunanistan da karasuları ve kıta sahanlığı sınırlarını genişleterek adaların da dâhil olduğu bir sınırla, Türkiye'nin Mısır ile MEB oluşturma hakkını engelleyip Doğu Akdeniz'den dışlamaya yönelik politikalar oluşturmaktadır (Güneş ve Arslan, 2018, s. 49).

Harita 4. GKRY'nin İlan Ettiği MEB'e göre Türkiye Kıta Sahanlığının İhlali

Doğu Akdeniz'de oluşturulmaya çalışılan enerji ittifakı Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de sınırlama stratejisi üzerinden siyasi bir ittifaka dönüştürülmüş ve ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'nın Yunanistan ve GKRY'nin öncülüğünde bölgeye donanma ve uçaklarını yerleştirmişlerdir. Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'den kuşatılması, Kıbrıs adası ile bağlarının koparılması, enerji kaynaklarının gasp edilmesine yönelik yapılan bu hamleler Doğu Akdeniz Krizi'nin uzun yıllar devam edeceğini göstermektedir (www.sde.org.tr).

2.1. Doğu Akdeniz'in Enerji Potansiyeli

İnsan yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan enerji kaynakları dünya gündeminin de en önemli konusudur. Bireysel ve toplumsal gelişmişlik için en çok gereksinim duyulan enerji ihtiyacı fosil yakıtlar, nükleer yakıtlar, güneş, su ve

rüzgârdan karşılanmaktadır. Hidrokarbon içeren fosil yakıtlar milyonlarca yılın geçmesi ile oluşmaktadır. 18. Yüzyılda kömürü yakıt olarak kullanan buharlı makinelerle başlayan endüstrileşme 19. Yüzyılda petrolün de dâhil olmasıyla gelişmeye başlamıştır. Sanayileşme ve artan enerji ihtiyacıyla elektriğin bulunması ve teknolojik gelişmeler ile iletişim ağının da gelişmesi dünya üzerinde hızla yayılan bir enerji tüketim sorununu ortaya çıkarmıştır (Doğan vd., 2014, s. 994). Dünya üzerinde kullanılan enerji kaynaklarının en önemlileri petrol, kömür ve doğal gaz olup coğrafi olarak rezerv miktarında eşit dağılımın olmaması kaynak arayışlarında çatışma ve siyasi sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Enerji ihtiyacının arttığı bir dünyada, enerji kaynaklarına sahip olanın küresel düzenin yeni belirleyicisi olacağı söylenebilir. Ancak enerji kaynaklarına sahip olmakla beraber kaynağın korunması ve güvenli ulaşımın da sağlanması önemli ve oldukça zordur (Akbaş ve Pala, 2014, s. 235).

Doğu Akdeniz havzasında başlatılan hidrokarbon arama çalışmalarının tarihi 1960'lara kadar gitmektedir. İlk kez 1990'ların sonlarına doğru Mısır'ın Akdeniz kıyılarında sondaj çalışmaları ile bölgenin birçok noktasında doğal gaz sahası keşfedilmiştir. Mısırın bu başarısı 1948 yılından beri karada ve denizde petrol ve doğal gaz bulma umuduyla açtığı yüzlerce kuyudan ticari boyutlara ulaşamayacak kadar küçük miktarlarda bulduğu kaynaklardan sonra İsrail'in de ilgisini çekmiştir. İsrail'in 1970'lerden itibaren 29 yıl boyunca devam eden arama çalışmaları 1999 yılında sonuç vermiş ve Aşkelon açıklarında küçükte olsa bir doğal gaz keşfi yapılmıştır (Ataman ve Güler, 2020, s. 37).

“Doğu Akdeniz'de ilk doğal gaz sahasının keşfi, 1999'da İsrail sularında gerçekleşmiştir. Bölgedeki arama çalışmalarını sürdüren İsrail, 2009 yılında yaklaşık 280 milyar m³ rezerve sahip Tamar sahasını, 2010 yılında yaklaşık 600 milyar m³ rezerve sahip Leviathan sahasını keşfetmiştir. Bunu müteakiben 2011 yılında GKRY, Kıbrıs adasının güneyinde 129 milyar m³ rezervli Afrodit, 2018 yılında Calypso sahasında yaklaşık 220 milyar m³'lük doğal gaz sahası bulmuştur. 2015 yılında Mısır, deniz açıklarında bulunan Zohr sahasında 850 milyar m³ rezerv keşfetmiş ve Noor sahasında bu miktarın da üzerinde rezerve ulaşıldığını iddia etmiştir” (www.sde.org.tr).

Tablo 1. Doğu Akdeniz Bölgesinde Keşfedilen Doğal Gaz Rezervleri

ÜLKELER	KEŞİF TARİHİ	SAHA ADI	TAHMİNİ REZERV (KÜBİK METREKÜP)
GKRY	2011	Afrodit	198
	1999	Noa	1,1
	2000	Mari-B	42
	2009	Dalit	14,1
	2009	Tamar	283
İSRAİL	2010	Leviathan	509
	2011	Dolphin	2,2
	2012	Shimshon	8,4
	2012	Tanin	33,9
	2013	Karish	50,9
Filistin	2000	Gazze Marine	28,3
Mısır	2015	Zorh	850

Lübnan, Filistin ve Suriye de bölgeye kıyısı olan ülkeler olmasına rağmen iç savaş nedeni ile henüz Doğu Akdeniz enerji denkleminde yerlerini alamamışlardır. Filistin 2000 yılında Gazze Marine MEB sahasında bulunduğu doğal gaz rezervlerini İsrail'in ülke içerisindeki işgali nedeni ile üretime geçirememiştir. Arap Baharının etkisinden kurtulamayan Suriye de iç savaş ve siyasi istikrarsızlıktan dolayı Akdeniz'de sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri gerçekleştirememektedir (Karagöl, 2020, s. 296)

“Doğu Akdeniz’e kıyı devletler olan Mısır, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Lübnan, Suriye, İsrail ve Gazze Şeridi, Birleşmiş Milletler (BM) Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne göre Doğu Akdeniz’de mevcut olan yataklar üzerinde hak sahibidir. Doğu Akdeniz bölgesi, kendisinin sahip olduğu zengin kaynaklara ilave olarak Ortadoğu ve Hazar bölgesinden Batı’ya yönelik enerji ihracatında transfer ve geçiş güzergâhı olarak da önemli bir kavşak konumundadır” (Aksoy, 2016, s. 2).

Sanayileşme ile birlikte başlayan günümüz modern dünyasında ekonomik büyümenin en önemli unsuru enerji kaynakları olmuştur. Küresel piyasalarda enerji talebinin sürekli artış göstermesi, enerji kaynaklarına sahip ya da uygun maliyetlerle ulaşım sağlayan ülkeler için oldukça avantaj sağlamaktadır. İhtiyaç duyulan enerji kaynaklarının büyük bir kısmı kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlardan karşılanmaktadır (Kavaz, 20196, s. 7).

2.1.1. Kömür

Dünyada ilk çağlardan başlayıp günümüze kadar insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan enerji, sosyal ve ekonomik ilerlemenin en önemli kaynağıdır. Sosyal refah ve ekonomik gelişme açısından uygun maliyet ve sürdürülebilir bir enerji kaynağına sahip olunması oldukça önemlidir. Son yıllarda alternatif enerji kaynaklarına yönelim artmış olsa da ülkeler asıl kaynak olarak kömür, petrol ve doğal gaz gibi fosil yakıtlardan enerji talebini karşılamaktadırlar (Kavaz, 2019, s. 7).

Kömür; yanabilen tortul ve organik bir kaya tipidir. İçerisinde bulunan karbon, hidrojen ve oksijen gibi elementlerin bileşiminden meydana gelmektedir. Genellikle tropik iklim özelliği olan nemli ve zengin bitki örtüsü bulunan bölgelerde, yeraltında milyonlarca yıl süren kimyasal ve fiziksel tepkimeler sonucu oluşmaktadır. Doğada birkaç çeşit kömür bulunmaktadır. Bunlar linyit, taş kömürü, kok kömürü, odun kömürü, grafit, turba ve antrasittir (enerji.gov.tr).

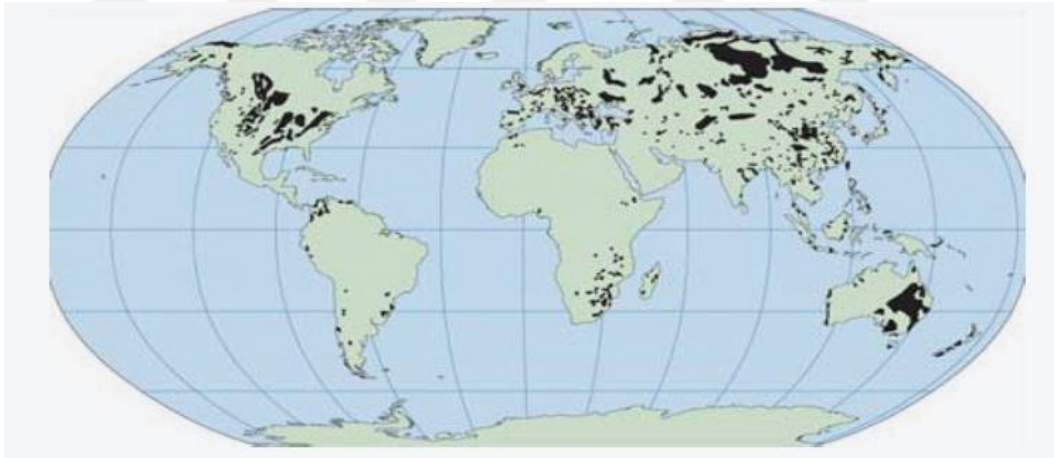
Dünya tarihinde sanayi devrimi, kömür talebinin sıçrama noktası olarak bilinmektedir. 1700'lü yılların sonlarına doğru James Watt' un icat ettiği buhar motoru, kömür talebindeki artışın en önemli faktörü olmuştur. “Daha sonraki süreçte kömür; ulaştırma ve demir-çelik başta olmak üzere pek çok endüstrinin vazgeçilmez girdisi haline gelmiş ve giderek ısınmada da çok daha yoğun olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Pek çok tarihçi tarafından Sanayi Devrimi'nin merkezine yerleştirilen kömür, özellikle on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren dünya ekonomisi üzerinde belirleyici bir rol oynamış ve günümüz gelişmiş ülkelerinin yükselişleri, petrolün devreye girişine kadar büyük ölçüde kömüre bağımlı olmuştur” (Tamzok, 2012, s. 249). Bununla birlikte günümüzde de ağır sanayide özellikle termik santrallerde elektrik üretimi ve büyüyen endüstrinin temelini oluşturan metalürji ve kimya sanayilerinde de hammadde olarak önemini korumaya devam etmektedir (Akova, 2020).

Rezerv bakımından dünyanın birçok yerinde rekabete açık olan kömürün %86,7' si ABD, Çin, Rusya, Hindistan, Japonya, Güney Afrika, Almanya, Polonya, Avustralya ve Kore tarafından kullanılmaktadır. Rusya dünyanın en zengin linyit ve taş kömürü rezervlerine sahip olmasına rağmen elektrik üretiminin neredeyse

yarısına yakınına doğal gazdan karşılamaktadır. Aynı şekilde 2009 yılında dünyanın dördüncü büyük linyit üreticisi olan Türkiye de elektrik üretiminin sadece %30'luk kısmını kömürden karşılamaktadır (Güler, 2012, s. 221-222).

DEK (Dünya Enerji Konseyi)'nin raporlarına göre dünyada 80 civarında ülkede kömür rezervleri bulunmaktadır. ABD 250,9 milyar ton kömür rezervi ile ilk sırada yer alırken, 160,4 milyar ton ile Rusya ikinci ve hem kıta hem de ülke olan Avustralya 144,8 milyar ton kömür rezervi ile dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. Sıralama Çin, Hindistan ve Almanya olarak devam etmektedir. Dünya Enerji konseyi verilerine göre; dünyada işletilebilir kömür rezervi toplamı 892 milyar ton olarak tespit edilmiştir (Bulut, 2018, s. 73). "...Dünya genelinde kömür rezervlerinin 323,6 milyar tonu (%31,3) Avrupa- Avrasya ülkelerinde, 424,2 milyar tonu (%41,0) Asya-Pasifik ülkelerinde, 258,7 milyar tonu (%25,0) Kuzey Amerika ülkelerinde, 14,4 milyar ton (%1,4) Afrika-Doğu Akdeniz ülkelerinde ve 14,0 milyar ton (%1,4) Orta ve Güney Amerika ülkelerinde bulunmaktadır" (Bulut, 2018, s. 73).

Harita 5. Kömür Rezervlerinin Küresel Dağılımı (Kavaz, 2019, s. 11)

Doğu Akdeniz havzalarında kömür rezervlerinin az olmasının nedeni jeopolitik oluşumun son evresinde meydana gelmesinden kaynaklanmıştır. Bundan dolayı karbonifer ve jurasik kalıntıların oluşumuna sebep olan yağmur ormanlarının olmaması Akdeniz'in enerji çeşitliliği için yetersiz bir havza olmasına neden olmuştur (Bulut, 2018, s. 73)

Sanayinin gelişmesiyle birlikte kömür üretim ve tüketiminde yaşanan yükseliş kömürde krallık devri olarak bilinmektedir. Ancak 1920'li yıllarda Texas ve Orta Doğuda yeni petrol rezervlerinin keşfedilmesiyle birlikte özellikle ulaştırma sektöründe yaygın kullanımı, kömür krallığının gerilemesine neden olmuştur. Petrolün sanayi ve endüstrideki yerinin hızla genişlemesi dünyada birincil enerji tüketiminde birinci sırada olan kömürü petrolden sonra ikinci sıraya düşürmüştür (Tamzok, 2012, s. 252). Daha sonraları doğal gazın da piyasalarda yerini almasıyla birlikte 1970'li yıllarda kömür tüketim oranlarında ciddi düşüşler yaşanmış ve %25 oranlarına kadar gerilemiştir. 1970'li yıllar petrol krizlerinin en yoğun yaşandığı dönemlerdir. Bu krizlerle birlikte özellikle elektrik üretimi ve petrolün kullanıldığı diğer endüstrilere sınırlamalar getirilmiş ve petrolün kömürle ikame edilmesi girişimlerine başlanılmıştır. Bu girişimlerle birlikte 1970'li yılların ortalarına gelindiğinde dünyada kömür tüketiminde yaşanan düşüşler durdurulmuş ve sonraki dönemlerde tüketim olarak 30 yıl boyunca %25 oranlarında seyretmiştir (Tamzok, 2012, s. 252).

Bunlarla birlikte kömür tüketiminde kısıtlamaların yaşanmasında dikkat çeken önemli faktörlerin arasında insanların doğal çevre temizliğine olan duyarlılıklarının artması ve petrol krizlerinde yaşanan sorunlardan sonra yeni rezerv arayışlarıyla geniş doğal gaz havzalarının keşfi etkili olmuştur (Tamzok, 2012, s. 252). Özellikle elektrik üretiminde temiz enerji olarak doğal gaz kullanımının artmasıyla kömürden daha yüksek enerji, düşük maliyet, bakım ve onarımının kolay olmasından doğal gazlı kombine çevrim santralleri kömüre olan bağımlılığı azaltmış ve alternatif kaynakların tercih edilmesine neden olmuştur (Rahim, 2011, s. 189).

20.yy'ın başlarından itibaren yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkması kömüre olan rağbette düşüşe neden olmuştur. Önce hidrolik yani su gücü kaynakları sonraları ise petrol, doğal gaz ve nükleer enerjinin de gelişmesiyle birlikte kömür, kullanım açısından önceleri tek kaynak durumunda iken özellikle petrol ve doğal gazın karşısında göreceli olarak gerilemektedir (Akova, 2020).

2.1.2. Petrol

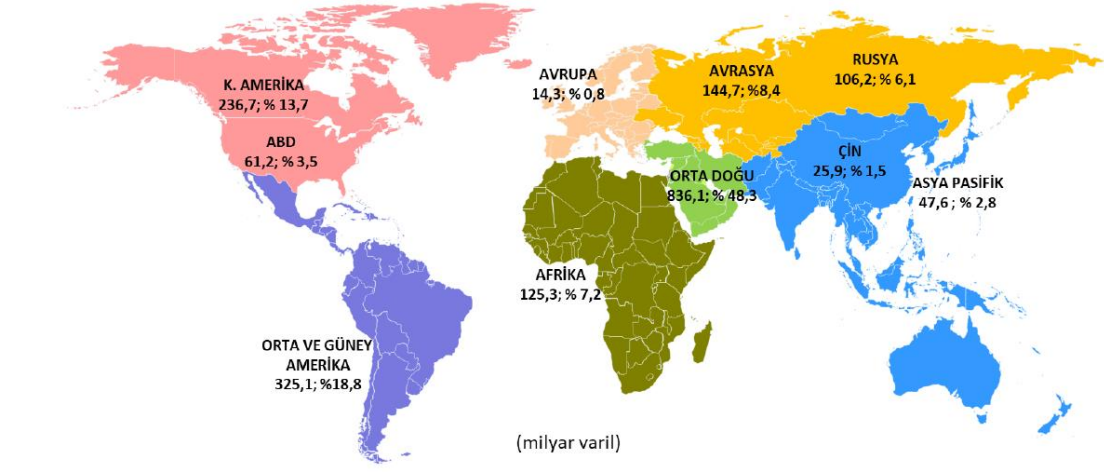
Sanayi devrimi ile başlayan ve makineleşmenin de gelişmesiyle birlikte dünya ekonomisinde uluslararası ticaret artmış, bununla birlikte petrol, üretim sektörünün vazgeçilmez kaynağı olmuştur. Ticari amaçla petrol arama faaliyetleri ilk olarak 1850’li yılların sonlarına doğru ABD’nin Pensilvanya eyaletinde “Pennsylvania Rock Oil Company” isimli bir şirket tarafından yapılmıştır. Daha sonrasında ise küresel siyasete yön veren bir kaynak olarak dünya üzerinde önemli bir yere sahip olmuştur (Öztürk ve Saygın, 2017, s. 2).

Dünya genelinde petrol rezervlerinin sınırlı olması, coğrafi dağılım olarak eşit olmaması, ekonomik büyümeye bağlı olarak petrole olan bağımlılığı da oldukça artırmıştır. Petrol en çok kullanılan enerji kaynağı olmasıyla birlikte ekonomik, siyasi ve stratejik bir ticari meta özelliği taşımaktadır (Bayraç, 2019, s. 44-46).

“2018 yılı dünya petrol rezervi, 1,73 trilyon varil olarak açıklanmıştır. Küresel petrol rezervi 2017 yılına göre, %0,1 artmıştır. 2017’de, Venezuela %17,5’luk payı ile en çok petrol rezervine sahip ülke; Orta Doğu da %48,3 oranıyla en çok petrol rezervine sahip bölge olmaya devam etmiştir. Kuzey Amerika Bölgesinde 1,6 milyar varil ve Asya Pasifik Bölgesinde 0,3 milyar varil rezerv azalması dikkat çekicidir” (www.tpao.gov.tr).

Küresel petrol rezervleri bölgesel olarak incelendiğinde, Orta Doğudan sonra %18,8’lik rezerv miktarı ile Orta ve Güney Amerika, %13,7’lik rezerv miktarı ile Kuzey Amerika gelmektedir. Avrasya %8,4, Afrika %7,2, Asya Pasifik %2,8 ve Avrupa %0,8’lik rezerv payına sahiptir.

Harita 6. 2018 Yılı Bölgelere Göre Dünya İspatlanmış Petrol Rezervi (www.tpao.gov.tr).

Uluslararası ekonomik ve politik bir kaynak olan petrol özellikle Orta Doğuyla özdeşleştirilmiştir. Fakat ekonomik olarak bakıldığında bu coğrafya her ne kadar doğal kaynak zengini olmasıyla bilinse de küresel düzende ekonomiye yön verebilecek bir güce sahip değildir. Büyük medeniyetlerin kurulmasına ev sahipliği yapan bölge ılıman iklimi, tarım toprakları, su kanallarının çokluğu ve özellikle ticaret yollarının en önemli güzergâhı olmasıyla uluslararası sistemde önemli bir konuma sahiptir. “Doğu-Batı istikametinde Akdeniz havzası ile Çin arasında Kuzey-Güney istikametinde ise Karadeniz’in kuzeyindeki stepler ile Akdeniz ve Mısır arasında yürütülen ticaret Orta Doğu’yu ekonomi-politik bir eksen haline getirmiştir.” Orta Doğu enerji kaynakları açısından fakir olan Avrupa ile doğal kaynak aktarım hattı olmuştur (Davutoğlu, 2002, s. 332-334). Dinamik ve karmaşık bir yapısı olan petrol piyasasının siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarla birbirine bağlı olması özellikle teknolojik gelişmeler gibi değişkenlik gösteren faaliyet alanlarında gelişebilecek her olgu için oldukça önemlidir. Petrol piyasasında OPEC, ABD, Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt gibi uluslararası şirketlere sahip ülkeler farklı oranlarda olsa da birbirine bağımlıdırlar. Oluşabilecek her türlü sorun bu ülkeler için domino etkisi yaratarak her alanda değişikliklerin yaşanmasına neden olacak güce sahiptir (Bayraç, 2019, s. 45).

“Petrol, küresel birincil enerji tüketimi içerisinde yaklaşık % 33’lük paya sahiptir ve bu oranın 2030 yılına kadar % 58’e yükseleceği tahmin edilmektedir.

2030 yılında toplam petrol talebinin 106 milyon varil/gün olacağı ve bu talebin % 64'ü ulaştırma, % 16'sı sanayi, % 6'sı elektrik üretimi ve diğer sektörlerden geleceği düşünülmektedir. Petrol piyasasındaki faaliyetler; arama-tarama, üretim, taşıma, rafinaj, pazarlama ve petro-kimya sektörlerini de içeren geniş bir yelpazede gerçekleştirilmektedir. Petrolün arama, sondaj ve üretim süreçleri yukarı piyasalar (upstream markets), rafinaj, dağıtım ve pazarlama süreçleri ise, aşağı piyasalar (downstream markets) olarak adlandırılmaktadır” (Bayraç, 2019, s. 45). Dünya üzerinde petrol rezervlerinin dengesiz dağılımı ve ekonomik büyüme oranlarında petrol taleplerinin sürekli artış göstermesi stratejik olarak çok önemli bir kaynak olmasına neden olmaktadır. Coğrafi olarak eşit dağılımı olmaması, petrol bakımından zengin olan ülkeler için egemenlik haklarını korumaya yönelik güvenlik sorunlarıyla karşılaşmama politikaları üzerine şekillenmektedir. İthal eden ülkeler için ise transfer güzergâhlarını koruma, arz güvenliğini sağlama ve geniş tedarik ağlarına sahip olma üzerine şekillenmektedir (Aksay, 2009, s. 7). 1970’li yıllara kadar ticari amaçlı kullanılan petrol 1971 yılından itibaren siyasi bir silah olarak kullanılmaya başlanmıştır. Arap- İsrail savaşı ile petrolü Batılı ülkelere karşı stratejik bir baskı aracı niteliğinde kullanmaya başlayan OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği), 1973 petrol kriziyle bütün dünya üzerinde ekonomiyi etkileyecek büyük bir krizin oluşmasına neden olmuştur. Batılı ülkelerin tek petrol kaynağı Ortadoğu olmamasına rağmen OPEC, petrol fiyatlarında artışa giderek birlik üyesi ülkelerin petrol gelirlerini yükseltmiş, batılı ülkelerde ise bu krizle birlikte uzun yıllar süregelen ekonomik kalkınma ve refah dönemi sona ermiştir (Öztürk ve Saygın, 2017, s. 3). Petrol fiyatlarındaki süregelen artış uluslararası para sistemini çökertmiş, aşırı borçlanma ve ticaret hacminin de daralmasıyla ülkelerde önemli gelir kayıplarına neden olmuştur. Petrol ambargosuyla birlikte kaynağa olan güven sarsılmış ve ilerleyen dönemlerde alternatif kaynak arayışlarının zemini de hazırlanmıştır. Hazar Denizi, Alaska ve son dönemlerde özellikle Batılı ülkeleri Rusya ya olan enerji bağımlılığından kurtaracak Doğu Akdeniz’de bulunan zengin hidrokarbon kaynaklarının keşfine neden olmuştur (Öztürk ve Saygın, 2017, s. 5).

Doğu Akdeniz havzasında yaklaşık olarak 10-15 trilyon metreküp doğal gaz ve 2-3 milyar varil petrol rezervlerinin varlığı ispat edilmiştir. GKRY, İsrail, Filistin, Lübnan ve Mısır’ın MEB sahalarında bulunan bu rezervler açısından uluslararası

enerji şirketleri ülkelerle farklı arama, tarama ve sondaj faaliyetleri ile petrol ve doğal gaz çıkarma antlaşmaları yapmıştır (İstikbal ve Boyraz, 2019, s. 69-71). Önceliği kaynak sahibi ülkelerin taleplerinin karşılanması için yapılan altyapı çalışmaları başlatmak olan bu şirketler ilerleyen süreçlerde tüketici ülkelere güvenli ve düşük maliyetli ulaşım çalışmaları için çalışma planlamaktadır. Bölge enerji kaynaklarının çıkarılması ve ulaşım açısından oldukça yüksek maliyetli bir sahadır. Bu nedenle mevcut transfer güzergâhlarının yeniden yapılandırılması farklı boru hatları üzerinden taşıma yapılması en uygun maliyetli ulaşımı sağlamaktadır (İstikbal ve Boyraz, 2019, s. 69-71). Bu durumda enerji boru hatlarının hangi ülkelere geçeceği, bölgede önemli bir rekabet alanı ve güvensizlik ortamı oluşturmaktadır. Özellikle Türk-Yunan ilişkilerindeki önemli sorunlar, KKTC-GKRY ve İsrail-Filistin sorunu, bölge ülkelerinin kendi aralarında ayrı ayrı MEB Anlaşmaları yapmaları ve özellikle Arap Baharıyla başlayan ve hala etkilerinin devam ettiği Suriye krizi bölge üzerinde siyasi ve ekonomik olarak uluslararası kamuoyunda en kritik sorunlar olmaya devam edecek gibi görünmektedir (İstikbal ve Boyraz, 2019, s. 69-71). Bölge ülkelerinin içinde bulunduğu iç karışıklıklar enerji güvenliği sorunu ve enerji rezervlerine yönelik çalışmaların önemini ön plana çıkarmaktadır. Özellikle petrol rezervi bulunan bölgelerde çıkan karışıklıklar, fiyat artışları, sera gazı salınımı nedeniyle oluşan çevre kirliliği ve fosil yakıtların tükenebilir olması enerji güvenliği için yeni politikaların geliştirilmesinin önemini artırmaktadır. Türkiye dünyada petrol ve doğal gaz rezervlerinin en yoğun olduğu bölgelere jeopolitik konumu nedeni ile enerji transferinde en önemli geçiş güzergâhı olmaktadır. Ayrıca Avrupa bölgesine olan stratejik yakınlığı ile bölgenin enerji ihtiyaçlarını karşılamada kilit nokta olmasına neden olmaktadır. Bu durumda Türkiye üzerinden Avrupa ve bölge ülkelere enerji aktarımı için boru hatlarından yararlanılmaktadır (Şimşek vd., 2018, s. 338).

Orta Doğu, Orta Asya, Hazar ve Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynaklarını kesintisiz olarak Batıya taşımak için yapılan petrol boru hatları bölgede enerji sektörü için vazgeçilmez bir konuma sahiptir. Bu boru hatları:

1. Irak-Ceyhan Petrol Boru Hattı
2. Batman- Dörtüol Petrol Boru Hattı

3. Ceyhan- Kırıkkale Petrol Boru Hattı
4. Şelmo- Batman Petrol Boru Hattı
5. Bakü- Tiflis- Ceyhan Petrol Boru Hattı

Yapılan petrol boru hatları içerisinde en önemli olanı Irak-Ceyhan Petrol Boru Hattıdır. Irak'ın Kerkük ve diğer üretim alanlarında çıkarılan ham petrolünü Ceyhan (Yumurталık) hattından Doğu Akdeniz terminallerine ulaştırmaktadır (Khalf, 2014, s. 335-337). Boru hatlarında güvenlik konusu hala tam anlamıyla sağlanamamaktadır. Özellikle Irak topraklarında kalan kısımda sürekli saldırılara maruz kalınmaktadır. Orta Doğu'da yaşanan savaşların ve iç çatışmaların temel nedeninin enerji kaynaklarına ve enerji nakil hatlarına hâkim olma isteğinden kaynaklandığı açıkça görülmektedir (Khalf, 2014, s. 335-337).

Petrolen sonra dünya üzerinde stratejik olarak devletlerarası siyasi ve ekonomik bir silah niteliği taşıyan doğal gaz uluslararası sistemin en önemli enerji kaynağı olarak görülmektedir. Doğal gaz da petrol gibi devletlerin güç mekanizmalarında maksimum seviyeye çıkmalarında, uluslararası sistemde hâkimiyet kurma, enerji kaynaklarına sahip olma ve enerji transfer güzergâhlarında söz sahibi olabilmeleri için önemli bir kaynaktır.

2.1.3. Doğal Gaz

Enerji, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmelerinin en önemli temel kaynağı olmasıyla birlikte siyasal otoritelerin de en stratejik güç aracıdır. Ekonomik güvenlik ve ulusal güvenliğin yanında enerji güvenliği de toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan bütün süreçlerde hayatımızın bir parçası olmaktadır. Sanayi, ulaştırma, konut ve ticaret sektörlerinin bütün alanlarında ihtiyaç duyulan enerji özellikle fosil kaynaklardan kullanılmaktadır. Petrolen sonra dünya genelinde tüketimi her geçen yıl artmakta olan doğal gaz teknolojik gelişmelerin de artışıyla birlikte büyük bir enerji gereksinimi ortaya çıkarmıştır. Doğal gaz, maliyeti yüksek fazla bir işlem gerektirmeden kullanılması, taşınması ve enerji verimliliğinin yüksek düzeyde olması ve dünya üzerinde kanıtlanmış rezerv miktarıyla vazgeçilmez bir enerji kaynağı olmaktadır (Külebi, 2007, s. 78).

“2017 yılında, 196,1 trilyon m³ olan dünya doğal gaz rezervleri, 2018 yılında %0,4 artarak 196,9 trilyon m³ olarak kaydedilmiştir. Dünya doğal gaz rezervlerinin %38,4’ü Orta Doğu’da, %31,9’u Avrasya’da, %9,2’si Asya Pasifik’te, %7,3’ü Afrika’da, %7,1’i Kuzey Amerika’da, %4,2’si Orta ve Güney Amerika’da ve %2’si ise Avrupa’da bulunmaktadır (Şekil 15). OECD ülkelerinin doğal gaz rezervi ise 19,4 trilyon m³ olup, toplam rezervin %9,9’u olmuştur” (www.tpao.gov.tr)

Harita 7. 2018 Yılı Dünya İspatlanmış Doğal Gaz Rezervleri Dağılımı (www.tpao.gov.tr)

Dünyanın en önemli enerji kaynaklarına sahip olan Orta Doğu bölgesine yakınlığı bulunan ve Avrupa ülkeleri ile arasında geçiş güzergâhı olan Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen yeni doğal gaz rezervleri jeostratejik öneminin yanında Petro politik önemini de artırmıştır (Çalik Orhun, 2019, s. 283). Bu keşiflerle birlikte sadece Akdeniz bölgesiyle sınırlı olmayan küresel enerji piyasalarına yön veren büyük devletler ile Avrasya, Avrupa ve Orta Doğu ülkelerini de kapsayan alan ekonomik güvenlik ve enerji güvenliğinin kesişim merkezi olmuştur (İstikbal ve Boyraz, 2019, s. 71-72). BM Deniz Hukuku sözleşmesine göre Doğu Akdeniz’e kıyısı olan devletlerden Türkiye, Yunanistan, KKTC, GKRY, Mısır, İsrail, Filistin Lübnan ve Suriye bölgedeki enerji kaynaklarında hak sahibidirler. 2019 yılı verilerine göre bölgede keşfedilen enerji rezervleri ve buldukları sahalar aşağıda gösterilmektedir:

Tablo 2. Doğu Akdeniz’de keşfedilen Doğal Gaz Sahaları (İstikbal ve Boyraz, 2019, s. 71-72).

Ülkeler	Keşfedildiği Yıl	Doğalgaz Sahası	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı (Başlayan ya da Planlanan)
<i>İsrail</i>	1999	Noa	1,4	2012
	2000	Mari-B	25	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019
	2011	Dolphin	2,2	2019
	2012	Shimshon	8,4	-
	2012	Tanin	33,9	2020
	2013	Kariş	50,9	2020
	<i>Filistin</i>	2000	Gazze Marine	28,3
<i>GKRY</i>	2011	Afrodit	198	2019
<i>Mısır</i>	2015	Nooros	19,8	2016
	2015	Batı Nil Havzası	140	2017
	2015	Zohr	850	2017
	2015	Atoll	42,5	2018

Dünya üzerinde fosil yakıtların genel olarak düzensiz bir dağılıma sahip olması doğal gaz için de geçerlidir. Dolayısıyla gaza sahip olmakla beraber onu üretmek ve tüketim bölgelerine ulaştırmak da oldukça önemli bir durumdur. Doğal gazın üretilip tüketim alanlarına taşınması genel bir taşımacılıktan çok daha stratejik bir nitelik kazanmıştır. Küresel aktör olarak enerji alanlarını kontrol altına almak isteyen üretici ve tüketiciler kendi çıkarları için enerji politikaları belirlemekte ve bu doğrultuda yanlarına ortak aramaktadırlar. Bu durum enerji alanında bölgeler arası kutuplaşmaları ve yeni ittifakları da beraberinde getirmiştir. Doğal gazın üreticilerden tüketicilere taşınması için boru hatları ve tanker geçişlerine ev sahipliği yapan denizler, boğazlar ve kara ülkeleri de stratejik olarak önem kazanmaktadır. Türkiye de bu önemli ülkelerden birisi olarak enerji köprüsü konumuna sahip bir ülkedir (Akpınar ve Başbüyük, 2011, s. 131).

Doğu Akdeniz bölgesindeki keşiflerle birlikte yeni boru hatları da planlanmaktadır. Bunlardan biri İsrail-Kıbrıs-Yunanistan (East Med) Doğal Gaz Boru Hattıdır. Bu projeye İtalya’nın da katılması beklenmektedir. Proje dört parça olarak tasarlanmış, 1300 kilometresi denizden 600 kilometresi ise karadan geçmesi öngörülmektedir. Projenin maliyeti 5.2 milyar Euro olarak hesaplanmış fakat İtalya’nın katılmasıyla maliyet 6.2 milyar Euro ya çıkmaktadır. Yıllık yaklaşık olarak 20 milyar metre küp gaz taşınması planlanan bu hat ile AB’nin Rusya’ya olan doğal gaz bağımlılığının yüzde 10 değerlerinde azalacağı düşünülmektedir

(www.enerjigunlugu.net). İkincisi İsrail-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattıdır. “İsrail – Türkiye doğal gaz boru hattı 2 ila 2,5 milyar dolarlık maliyeti ile 16 Bcm’e kadar gaz taşınmasını mümkün kılmaktadır. İsrail gazının Türkiye’ye taşınabileceği üç hat bulunmaktadır.

1. İsrail - Lübnan - Suriye – Türkiye / İsrail – Suriye - Türkiye on-shore boru hatları.

2. İsrail - Lübnan - Suriye - Türkiye off-shore boru hattı.

3. Kıbrıs Münhasır Ekonomik Bölges, üzerinden Türkiye off-shore boru hattı.”
(www.enerjigunlugu.net).

Türkiye ve Avrupa enerji konusunda İsrail için iki büyük pazar olarak çok büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye enerji taşımacılığında transit ülke olma konumu gereği Avrupa’ya uygun maliyette gaz taşınması için önemli bir konumdadır. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hatları (TAP) üzerinde yapılabilecek kapasite geliştirmeleriyle birlikte düşük maliyette gaz taşımacılığı ön görülmektedir (www.enerjigunlugu.net). İsrail - Kıbrıs - Mısır Boru Hattı ve Mısır’ın Mevcut LNG Tesisleri’nin Doğu Akdeniz’de doğal gaz denklemindeki önemi İdku ve Damietta tesislerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. “İdku ve Damietta LNG tesisleri toplam 19 Bcm kapasiteye sahiptir ve şu an atıl durumdadır. Mısır’ın Zohr sahası, Kıbrıs’ın Afrodit sahasından 90 kilometre, İsrail’in Leviathan sahasından ise sadece 7 kilometre uzaklıktadır.

• Coğrafi olarak elverişli üç saha gaz geliştirme projelerinin önkoşulu olan ölçek ekonomisini sağlamaktadır.

• Ortak sahalardan inşa edilecek 170 kilometre uzunluğundaki kısa bir boru hattıyla LNG tesislerine ulaşmak mümkün olacaktır.

• El Arish – Ashqelon boru hattının akışı değiştirilerek İsrail gazının Mısır’a satılması planlanmaktadır.

• LNG'nin boru hatlarına göre payının artması ve esnek sözleşme olanakları sunması üretici ülkeler için avantajlı olacaktır” (www.enerjigunlugu.net).

Doğu Akdeniz bölgesi yeni enerji kaynaklarının keşfi ile sadece bölgede değil tüm dünya üzerinde yeni bir etkileşim alanı oluşturmuştur. Enerji haritasını köklerinden değiştiren bu durum kıyıdaş ülkelerle beraber uluslararası enerji sektörünün de politikalarında sadece ekonomik değil özellikle siyasi stratejilerinin odak noktası olmasına neden olmuştur (Doğru, 2015, s. 503).

2.2. Doğu Akdeniz'deki Kıyıdaş Ülkeler ve Doğu Akdeniz Politikaları

Dünyada hidrokarbon rezervinin yoğun olarak bulunduğu Orta Doğu'ya komşu olan Doğu Akdeniz, hidrokarbon rezervi açısından yüksek potansiyeli ile her geçen gün yeni gelişmelere sahne olmaktadır (Harita 8). Doğu Akdeniz'de bulunan Mısır, Lübnan, Suriye, İsrail ve Ürdün kıyılarını da içerisine alan havzada bulunan zengin hidrokarbon rezervleri kıyıdaş ülkeleri arama çalışması yapmak amacıyla bölgeye çekmekte ve ülkelerin bu yönde politikalar geliştirmesine neden olmaktadır (Karagöl ve Özdemir, 2017, s. 13).

Harita 8. Doğu Akdeniz'de Keşfedilen ve Araştırma Yapılan Enerji Sahaları (Karagöl ve Özdemir, 2017, s. 13).

Doğu Akdeniz havzası 2000’li yılların başlarından itibaren önemli bir enerji coğrafyası olmuştur. Enerji kaynaklarının keşfedilmesi 1960’lı yıllara denk gelse de o dönemlerde Suriye, Lübnan ve Ürdün’de yapılan arama çalışmaları yetersiz teknoloji ve iç savaşların etkisiyle keşfedilen enerji kaynaklarının çıkarılmasını engellemiştir (Erdemir, 2019, s. 38). Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan enerji kaynaklarıyla birlikte değişen dengeler Türkiye, Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail için pek çok güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Bölgesel ve küresel gelişmeler enerji keşiflerinin çıkmasıyla beraber artan nüfus ve karasal kaynakların azalması gibi unsurların gelecek dönemlerde ülkeleri karşı karşıya getireceği, büyük krizlerin hatta savaşların çıkmasına zemin hazırlayan aktif bir sorun olabileceği görülmektedir (Ceyhun, 2014, s. 41). Dolayısıyla kıyıdaş ülkelerle birlikte Karadeniz, Boğazlar ve Ege hattı, Adriyatik-Girit- Kıbrıs hattı ve özellikle Orta Doğu’nun merkezini kuşatan Süveyş-Kızıldeniz-Basra hatları ve hemen ardından Bakü-Ceyhan Hatlarını kapsayan alan bir deniz stratejisini içermek zorundadır. Bu hatlar üzerindeki en küçük değişim bütün bölgeyi etkisi altına almaktadır. Türkiye, Yunanistan, İsrail, Lübnan, Ürdün, Mısır, KKTC, GKRY, Suriye, Filistin, Libya ve İtalya bölgesel olarak ikili ilişkilerin en sorunlu olduğu, Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç kırımlardan en çok etkilenen Doğu Akdeniz kıyıdaşlarıdır. Çalışmanın sıralı başlıklarında söz konusu ülkelerin Doğu Akdeniz politikaları ele alınmaktadır.

2.2.1. Lübnan

Doğu Akdeniz’in temel yapısını oluşturan ekonomik ve siyasal istikrarsızlık, bölge dışı aktörlerin etki alanı ve etnik politikaların ülke yönetimindeki etkisi bir arada değerlendirildiğinde akla ilk olarak gelen ülkelerden biri Lübnandır. Lübnan, heterojen dini ve etnik yapısı, on yıllardır süren siyasal travmalar, rüşvetin ve yolsuzluğun yaygınlığı, bölgede Şii nüfusun fazla olması, İran’ın Şii nüfus üzerindeki etkisi ve Hizbullah’ın ülkenin dış politikasındaki etkisi göz önünde bulunduğu bölgedeki enerji kaynakları açısından en riskli ülkelerden birisidir. Hem toplumsal yapısı hem de siyasal yapısı son derece çalkantılı bir ülke olan Lübnan enerji güvenliği açısından tamamen dışa bağımlı bir profil çizmektedir. Büyük oranda enerji ithalatına bağımlı bir ülke olan Lübnan’da enerji üretim tesislerinin ömrünü tamamlamış olması, enerji santrallerinin verimsizliği, enerji

sektörünün yetersizliği, kaçak elektrik sorunu ve altyapı eksikliği nedeniyle halk uzun yıllardan bu yana ciddi elektrik kesintileri ile karşı karşıya kalmaktadır. Suriye’de yaşanan iç savaştan dolayı Lübnan’a göç eden 1,5 milyon sığınmacı ülkenin elektrik ihtiyacını arttırmıştır (Özdemir, 2020, s. 75-76). Bu durum Lübnan’ı yeni enerji kaynakları bulmaya sevk etmiştir.

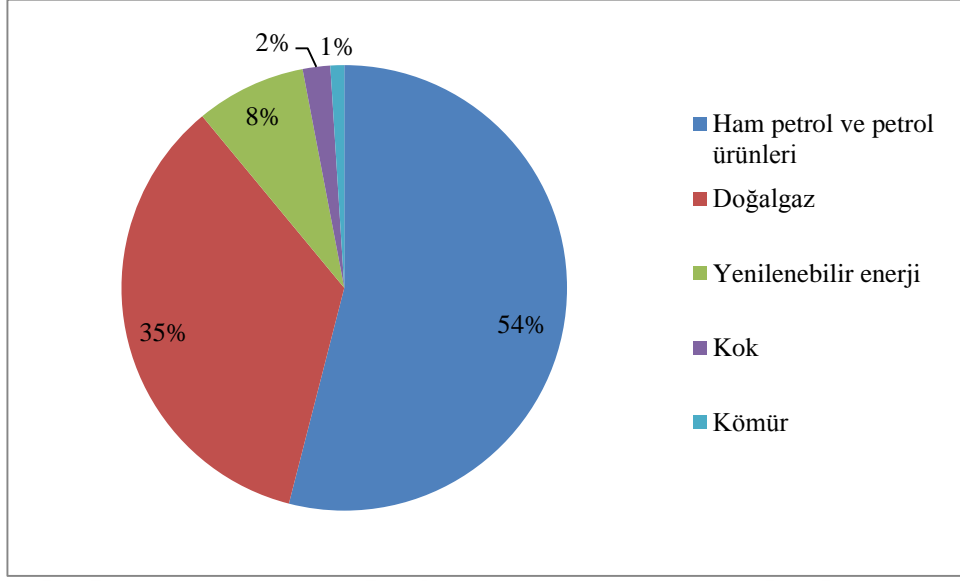
Başta kıyı ülkeler olmak üzere birçok ülkenin dikkatini çeken Doğu Akdeniz bölgesi son yıllarda petrol ve hidrokarbon arama çalışmalarının oldukça hızlandığı bir bölge olmuştur. Bazı ülkeler bu hıza uyum sağlamış ve yaptığı anlaşmalar ve faaliyetler ile diğer ülkelerin önüne geçmiştir. Yapılan anlaşmalar açısından bakıldığında Lübnan’ın diğer ülkelerin gerisinde kaldığı açık bir şekilde görülmektedir; ancak bu durum Lübnan’ın Doğu Akdeniz’de petrol ve hidrokarbon arama çalışmalarına dahil olmadığı anlamına gelmemektedir (Çetinkaya, 2020, s. 2). Lübnan tarafından sahada yapılan çalışmalar ilk olarak 1970-1975 yılları arasında başlamıştır. Bu yıllarda Lübnan kendi egemenliğindeki deniz alanlarında enerji kaynaklarını araştırma yönünde ilk adımları atmıştır. O yıllarda Lübnan Amerikan, İngiliz ve Rus uzmanların nezaretinde yer altında bulunan kaynakların araştırılması faaliyetlerine başlamış; ancak bu araştırmalar sonucunda elde edilmesi muhtemel petrol gelirlerinin arama ve çıkarma çalışmaları dolayısıyla oluşacak giderleri karşılamada yetersiz kalması ve Lübnan’ın zarar edeceği düşüncesiyle durdurulmuştur (Çelik, 2020, s. 142).

2000’li yıllarla birlikte ülkelerin deniz yetki alanı ile ilgili kurdukları ilişki ağının hareketlenmeye başlaması Lübnan’ın da Akdeniz’de ilerleme kaydetmesine neden olmuştur. GKRY, Yunanistan ve İsrail yönetiminin deniz yetki alanında yaptığı anlaşmalarla birlikte Lübnan da 2007 yılında GKRY ile yaptığı anlaşma sonucunda kendi Münhasır Ekonomik Bölgesi’ni belirlenmiştir. Lübnan yaptığı anlaşmayla kendi egemenliğinin geçerli olduğu sularda hidrokarbon ve petrol arama faaliyetlerini yasal olarak sürdürmeyi amaçlamıştır. Ayrıca 2010 yılı ağustos ayında Lübnan meclisi tarafından onaylanan kanun ile birlikte Lübnan doğal gaz ve petrol rezervilerinin araştırılması konusunda önemli bir adım atmıştır (Yaycı, 2020, s. 74). Her ne kadar çeşitli girişimlerde bulunsun da Doğu Akdeniz kıyısını paylaştığı İsrail ve GKRY’nin aksine herhangi bir sondaj faaliyetinde bulunmaması ve arama

faaliyetlerini sürdürmeyen tek ülke olması Lübnan'ın diğer ülkelerin aksine bölgede geri kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle Beyrut yönetimi bölgenin potansiyel enerji kaynağı gelirlerinden mahrum kalmamak ve daha fazla gecikmemek adına hızla sondaj faaliyetlerine başlanacağını ilan etmiştir (Çetinkaya, 2020, s. 3). Alınan bu önemli karar sonrasında Beyrut yönetimi Münhasır Ekonomik Bölge haritasında bulunan beş blok için ihaleye çıkmış ve bu ihaleye 52 şirket katılmıştır. 9 Şubat 2018 tarihinde Rus Novatek, İtalyan Eni ve Fransız Total şirketlerinin konsorsiyumu ile sondaj sözleşmesi imzalanmıştır. İsrail ise bu sözleşmeye tepki göstermiş ve yapılacak sondaj çalışmalarına izin vermeyeceğini açıklamıştır (Küçük ve Begcecanlı, 2020). Ancak belirlenen tarihte gecikmenin yaşanması ile birlikte Fransız petrol şirketi Total petrol kuyusu araştırma gemisini 27 Şubat 2020 tarihinde hareket ettirmiştir. Şirket Lübnan sularında bulunan dört numaralı bloğa ilk petrol kuyusunu açmış, Lübnan cumhurbaşkanı ise Lübnan halkının yeni enerji kaynakları keşfetme hayalinin gerçekleşmiş olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir (Çetinkaya, 2020, s. 4).

2.2.2. Ürdün

Ürdün büyük oranda çöllerden oluşan toprakları ve yalnızca %1.5'i ekilebilir araziden oluşan coğrafi yapısı ile bölgenin diğer ülkelerinden ayrılmaktadır. Doğal kaynak potansiyeli düşük seviyede olan Ürdün enerji ihtiyacının %90'ını ithal etmektedir. Ülkenin enerji ihtiyacı artmaya devam etmektedir (Özdemir, 2020, s. 78). Ürdün Mısır'ın doğal gazının kesilmesi ve mülteci krizi nedeniyle enerji sorunlarından dolayı ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmış bir ülkedir (Tayem vd., 2018). Enerji ithalatına olan yüksek bağımlılığı dolayısıyla Ürdün'ün enerji sektörü hem küresel hem bölgesel gelişmelerden etkilenmektedir (Alshwawra ve Almuhtady, 2020). Ürdün mevcut enerji kaynağı ihtiyacını büyük oranda fosil yakıttan karşılamaktadır. Ülke, enerji kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle ihtiyacı olan enerjinin tamamına yakını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Ülkenin mevcut enerji kaynakları içerisinde yerel kaynakların payı ise son derece düşük miktardadır (Şekil 1).

Şekil 1. Ürdün'ün Temel Enerji Talebi (Alshwawra ve Almuhtady, 2020)

Ürdün'ün 2010-2018 yılları arasında geniş çapta mülteci akınına uğraması ülkenin enerji yoğunluğunu artırırken kişi başına düşen enerji tüketiminin azalmasına neden olmuştur. Bu durum, Ürdün hükümetinin yeni enerji projeleri ve politikaları geliştirmesine ortam hazırlamıştır. Bu doğrultuda Ürdün; Mısır, Yunanistan ve GKRY ile işbirlikleri kurmuş ve hem ABD'nin hem de AB'nin desteğini almaya çalışmıştır (Özekin, 2020, s. 13). Yapılan sondaj çalışmaları sonucunda, kendi egemenlik alanında bulunan sularda önemli miktarda doğal gaz yatakları keşfetmiştir. Ürdün'ün Doğu Akdeniz'de doğal gaz rezervleri keşfetmesinin ülkenin enerji ihtiyacı açısından önemli bir gelişme olduğu görülmektedir. Fakat bu keşfin Ürdün'ün Filistin ile yürüttüğü dış politikasını etkileyeceği konusunda önemli endişeler bulunmaktadır (Alshwawra ve Almuhtady, 2020, s. 199).

2.2.3. Yunanistan

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervinin keşfedilmesi ve ileride keşfedilmesi düşünülen rezervler üzerinde hakimiyet kurma çabası kıyıdaş ülkeler arasında anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Hidrokarbon çıkarma Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin deniz yetki alanı kullanımını ilgilendiren bir husus olduğu için bu durum kıyıdaş ülkelerin deniz alanındaki hak ve çıkarlarını ilgilendirmektedir (Şeker, 2019, s. 290). Kıyıdaş ülkeler bu rezervden pay sahibi olabilmek adına çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu ülkelerden biri de Yunanistan'dır. Yunanistan Rodos, Meis,

Girit, Kaşot ve Kerpe hattını baz alarak ortay hatta dayalı bir sınırlandırma şeklini tercih etmekte ve böylelikle rezervden daha çok pay almayı hedeflemektedir (Yaycı, 2012, s. 19).

Harita 9. Türkiye ve Yunanistan'ın MEB Görüşleri (Yaycı, 2012, s. 25)

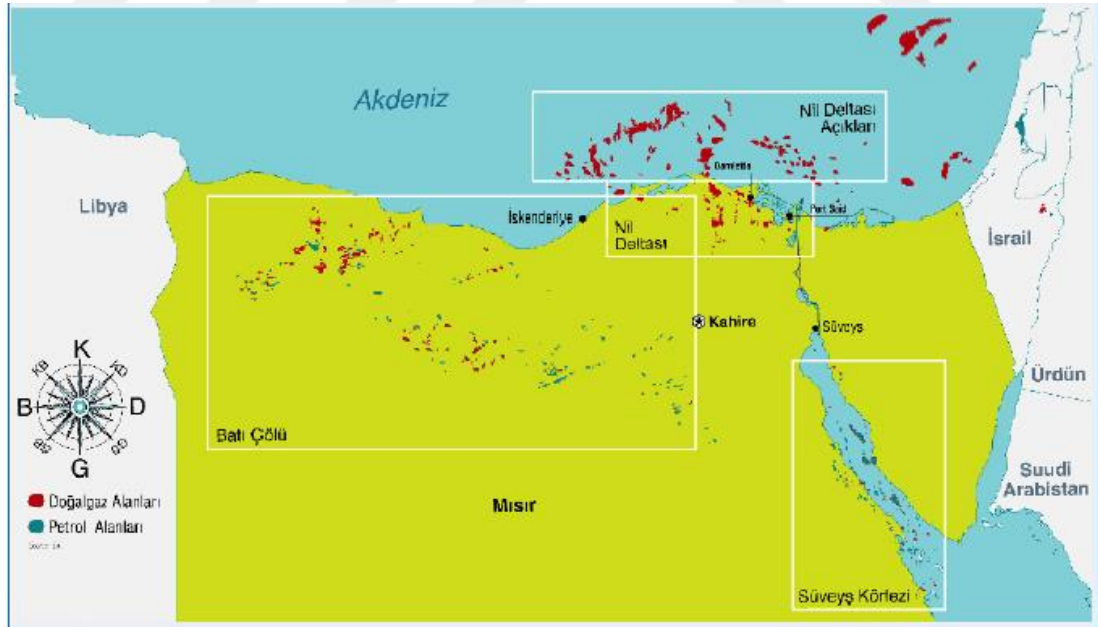
Yunanistan hedeflerine ulaşabilmek için Rodos, Kıbrıs ve Meis başta olmak üzere adaların coğrafi konumu ve deniz yetki alanını sınırlandıran ortay hatlar yöntemini suistimal ederek adalar ile anadolu arasındaki ortay hatları sırasıyla Yunanistan-Türkiye ve Kıbrıs-Türkiye deniz yetki alanı sınırı haline dönüştürmeyi hedeflemektedir. Ayrıca Yunanistan Rodos, Meis, Girit, Kaşot ve Kerpe adası kıyılarını, sınırlandırmada kullanılacak kıyılar kabul etmiş ve böylece GKRY, Mısır, Libya ve Lübnan ile sınırlandırma anlaşmaları yapmaya çabalamıştır. Bunun yanında kıta sahanlığında hidrokarbon araştırma ve çıkarma çalışmaları için ruhsatlar vermiş ve bu ruhsatlar için ihaleler açarak sondaj çalışmalarına başlamıştır (Tamçelik ve Kurt, 2015, s. 445-449). Türkiye ise imzalanan sınırlandırma anlaşmalarına bir notayla karşılık vermiştir. Yunanistan Türkiye'nin notasına karşılık bir nota vermiş ve böylece gerçek hedefinin bu yönde olduğunu ortaya koymuştur. Yunanistan verdiği notada uç noktadaki Meis adası ile diğer adalara herhangi bir koşul olmaksızın tam kıta sahanlığı statüsü verilmesi gerektiğini böylece en uçta bulunan ada olan Meis adası ile anadolu arasındaki ortay hat baz alınarak bir sınırlandırma yapılması gerektiğini savunmuştur (Kütükçü ve Kaya, 2016, s. 89). Yunanistan'ın

takip ettiği bu politika uluslararası hukuk kararlarına ve kurallarına uymasa da Yunanistan bu yönde bir politika takip etmeyi benimsemiştir (Prontera, 2017, s. 199).

2.2.4. Mısır

Doğu Akdeniz’de doğal gaz keşfinden sonra bölgedeki kilit aktörlerden birisi konumuna gelen Mısır, sahip olduğu enerji kaynaklarıyla, hızla artan nüfus oranıyla, stratejik konumu ve sürekli artan enerji ihtiyacıyla bölgedeki diğer ülkelerden ayrılmaktadır. Güneyinde Filistin, doğusunda İsrail ve batısında Libya gibi sınır komşuları bulunan Mısır’ın Akdeniz’de önemli bir kıyı şeridi bulunmaktadır. Mısır OPEC dışında Afrika’daki en büyük petrol üreticisidir. Aynı zamanda Nijerya ve Cezayirden sonra Afrika kıtasının en büyük üçüncü doğal gaz üreticisi konumundadır. Yaklaşık olarak 4.189 milyar varil petrol ve 77.200 milyar m³ doğal gaz rezervine sahip olduğu tahmin edilen Mısır birçok yeraltı kaynağına sahiptir (EIA 2018).

Harita 10. Mısır’ın Petrol ve Doğal gaz Rezervlerinin Bulunduğu Bölgeler (Karagöl ve Özdemir, 2017, s. 13).

Mısır, Süveyş -Akdeniz boru hattı ve Süveyş kanalı ile uluslararası enerji taşımacılığı açısından kilit konumda bulunan ülkelerden biridir. Bu özelliği ile Basra Körfezi’nden Kuzey Amerika’ya ve Avrupa’ya gönderilen LNG ve petrol ile Kuzey

Afrika'dan Akdeniz'e ve oradan da Asya'ya giden enerji taşımacılığı açısından oldukça kritik konumdadır. Mısır bu özelliğiyle uzun yıllar boyunca bölgedeki önemli petrol ve doğal gaz ihracatçısı ülke konumunu korumuştur. Ancak nüfusun hızla artması, sanayinin büyümesi ve kuyulardaki üretimin azalmasıyla beraber arz ve talep dengesi bozulmuştur. Bu durum iç piyasa talebinin %7 artmasına ve üretimin ise %3 azalmasına neden olmuştur (Özdemir, 2020, s. 67). Bunun yanında ülkede yaşanan siyasi çalkantılar da enerji üretimini olumsuz etkilemiştir. Fakat siyasal olarak hareketli dönemler geçiren Mısır enerji konusunda da dinamik bir politika izlemiştir. Hem Akdeniz kıyısında bulunan Nil Deltası'nda hem de ülkenin çöllük alanları ve Süveyş bölgesinde petrol ve doğal gaz üretimine başlayan Mısır Akdeniz'in zenginliklerinden faydalanabilmek amacıyla çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda Akdeniz'in farklı bölgelerinde enerji arama ruhsatı çıkaran Mısır bölgede MEB'in belirlenebilmesi konusunda aktif bir politika takip eden GKRY ile 2003'te MEB anlaşması imzalamıştır. Ayrıca Mısır'ın Yunanistan'la da MEB anlaşması imzalayacağı ihtimali oluşmuştur (Tamçelik ve Kurt, 2015, s. 447). Yunanistan Mısır ile yapmayı planladığı stratejik işbirliği sayesinde gemilerini Süveyş kanalı üzerinden serbest şekilde geçirmeyi amaçlamıştır (Stocker, 2012, s. 579). Bu ihtimal Türkiye'yi harekete geçirmiş ve Türk yönetiminin yaptığı yoğun girişimler sonucunda böyle bir ihtimal hayata geçmemiştir.

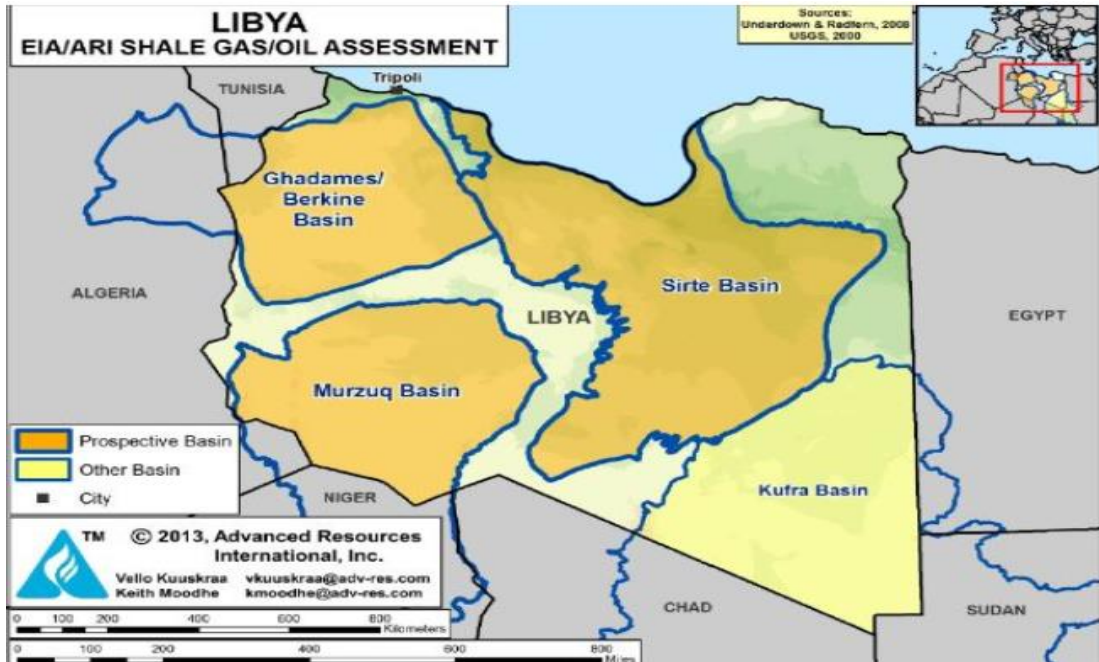
Abdülfettah es-Sisi'nin askeri darbeyle yönetimi ele geçirmesi ve Cumhurbaşkanı olması sonucunda Mısır'ın Doğu Akdeniz politikasında önemli bir değişiklik yaşanmıştır. Bu doğrultuda Mısır'ı enerji dağıtım merkezine dönüştürmeyi ve iç talepteki artışı karşılamayı hedefleyen Sisi, 2012 yılında ihracatı durdurulan İsrail'in Leviathan ve Tamar sahalarında çıkarılan kaynağı Mısır'a taşımak ve ülkedeki tesislerde işleyerek uluslararası piyasalara satmak için Tel-Aviv yönetimi ile bir dizi görüşmeye başlamıştır. Bunun yanında GKRY ile yürütülen görüşmelerin sonucunda Mısır'ın Kıbrıs gazını taşıması ihtimali oluşmuştur. Ayrıca Doğu Akdeniz'de Yunanistan-GKRY-İsrail arasında yaşanan yakınlaşmanın bir başka versiyonu Yunanistan- GKRY ve Mısır arasında ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Sisi, hem GKRY hem de Yunanistan yönetimi ile 2014 yılı kasım ayında Kahire'de bir araya gelmiş ve yapılan görüşmede bölgede Türkiye'nin çalışmalarının durdurulması ve taraflar arasında MEB'in belirlenmesi konusunda müzakerelerinin başlatılması

yönünde mutabakata varmışlardır (Tamçelik ve Kurt, 2015, s. 447). Mısır yürüttüğü müzakereler ile Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynaklarını uluslararası piyasalara sunma konusunda önemli bir merkez konumuna ulaşma fırsatını elde etmiştir. Yapılan müzakerelerin olumlu şekilde sonuçlanması halinde Mısır hem ihtiyaç duyduğu enerjiyi karşılayacak hem de sıvılaştırdığı doğal gazı uluslararası piyasalarda satarak yeniden doğal gaz ihracatçısı bir ülke konumuna gelecektir (Aşçı, 2020, s. 66). Enerji kaynaklarını önemli bir dış politika faktörü olarak kullanan aktörlerin mevcut politikasını gerçekleştirmesi durumunda başarıya ulaşma ihtimali yüksektir. Bu durumun ise Doğu Akdeniz’in önemli bir aktörü olan Türkiye’nin çıkarlarına büyük bir darbe vurma riski bulunmaktadır.

2.2.5. Libya

Doğu Akdeniz’in doğal kaynaklar açısından en zengin ülkesi konumunda olan Libya Afrika’nın en büyük petrol üreticisi olan ülkedir (Harita 11). Arap baharı ile birlikte Kaddafi’nin devrilmesi ve ülkede yaşanan iç savaş Libya’nın enerji üretim kapasitesinin ciddi şekilde düşmesine neden olmuştur. Gelirinin önemli bir bölümünü doğal gaz ve petrol ihracatından sağladığı için bu durum ülke ekonomisini de olumsuz etkilemiştir (Özdemir, 2020, s. 85-86).

Harita 11. Libya'daki Hidrokarbon Havzaları (Aslanoğlu, 2019).

OPEC verilerine göre Libya'daki petrol rezervi yaklaşık olarak 48 milyar varildir. Ancak Libya Ulusal Şirketi bunun daha fazla olduğunu ve Libya'daki petrol rezervinin yaklaşık 65 milyar varil olduğunu ifade etmektedir. Libya'da 21 büyük doğal gaz ve petrol sahası bulunmaktadır. Ancak Libya'nın doğal gaz ve petrol açısından sahip olduğu zenginlik keşfettiği sahalar değil henüz keşfedilmemiş sahalarlardır. Libya'da henüz keşfedilmemiş dört büyük havza bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en büyük rezerve sahip olan ise Sirte havzasıdır (Aslanoğlu, 2019). Ayrıca Libya'nın kuzeyinde bugüne kadar Doğu Akdeniz'de keşfedilmiş olan enerji kaynaklarının en büyüğünün tespit edilmiş olması bölgenin çok şirketli ve çok uluslu bir hal almasına ve sıcak bir noktaya dönüşmesine neden olmuştur (Şeker, 2019, s. 294). Bu durumda kıyıdaş ülkeler Libya ile sınırlandırma anlaşmaları yapma girişimleri gerçekleştirmiştir. Bu ülkelerden birisi Yunanistan'dır. Yunanistan deniz yetki alanının belirlenmesi konusunda Kaşot, Girit, Meis, Rodos ve Çoban adalarının sınırlarının baz alındığı ortay hat ile bölgedeki yetki alanını genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Yunanistan Libya ile diplomatik görüşmeler yürütmeye başlamıştır. Fakat bu görüşmeler Türk yönetiminin yaptığı itirazlar ile herhangi bir sonuca ulaşmamıştır (Yaycı, 2012, s. 19). GKRY'nin de Libya ile sınırlandırma anlaşması yapma arayışında olduğuna yönelik açık kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır (Başeren, 2011). Tüm bunlar yaşanırken Türkiye resmi olarak henüz MEB sahasını ilan etmemiştir. Bu kapsamda Türkiye GKRY ve Yunanistan'ın iddalarını boşa çıkarabilmek ve bu ülkelerin etkisini kırabilmek için Doğu Akdeniz'deki tüm parametreleri değiştirecek deniz yetki alanı sınırlandırma anlaşmasını 2019 yılı kasım ayında Libya ile imzalamıştır. Libya ile Türkiye arasında imzalanan bu anlaşma MEB sınırlarının tespit edilmesi bakımından oldukça önemlidir (Tuna, 2020, s. 81).

Harita 12. Türkiye ve Libya Arasında İmzalanan MEB Anlaşması (Yaycı, 2020).

Türkiye ile Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji denklemi açısından ciddi bir kazanım elde etmesine ortam hazırlamıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanının batı sınırının belirli bir bölümünü belirleyen bu mutabakat aynı zamanda KKTC'nin de çıkarlarını desteklemektedir (Özekin, 2020, s. 33).

2.2.6. İsrail

Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervinin keşfedilmesinin enerji güvenliğine ve jeopolitik konuma sunduğu katkıdan en çok faydalanan ülkelerden birisi İsrail'dir. Her dönem enerji güvenliğini önemli bir ulusal güvenlik politikası olarak gören İsrail, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervinin keşfi ile beraber enerjide ithalat bağımlılığından kurtulma ve büyüyen bir doğal gaz endüstrisine sahip olma imkanını elde etmiştir. Leviathan ve Tamar gibi büyük doğal gaz sahalarının keşfedilmesi ülkede oluşan enerji iç talebini fazlasıyla karşılamış kalan gazın ihracat potansiyeli

ise İsrail'i bölgenin yeni enerji tedarik eden aktörü konumuna getirmiştir (Özdemir, 2020, s. 70-71).

Harita 13. İsrail'in Doğal Gaz Sahaları

Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerden birisi olan İsrail Doğu Akdeniz'deki enerji politikasını enerji odaklı olarak yürütmektedir. İsrail, enerji zengini bir ülke olduğu ve buna karşın düşman ülkelerle çevrelendiği temel politik düşüncesinden dolayı enerji konusunu oldukça önemsemektedir. Bu bağlamda İsrail'in oluşturduğu temel hedef ve politika enerjii artan düzeyde ve yeterli şekilde temin etmektir. İsrail açısından enerji temin etmenin yanı sıra güvenlik konusu da oldukça önemlidir. Enerji kaynağı konusunda doğal gaza daha çok ağırlık veren İsrail enerji politikalarını da bu yönde yürütmektedir. İsrail açısından iki temel enerji güvenliği problemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki herhangi bir çatışma durumunda ordunun ihtiyaç duyduğu enerjii temin etmek ve yine muhtemel bir savaş durumunda hedef haline gelecek enerji altyapısının güvenliğini sağlayabilmektir (Shaffer, 2011, s. 5379). Enerji güvenliğini oldukça önemseyen İsrail Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervinin keşfedilmesi ve bununla birlikte bölgenin artan önemi sonucunda enerji politikası kapsamında bölge ülkeleri içerisinde yerini almıştır. Diğer taraftan Doğu

Akdeniz'in bu denli önemli bir konuma gelmesinde ve Doğu Akdeniz'de enerji mücadelesinin yaşanmasında İsrail'deki doğal gaz keşifleri de etkili olmuştur (Kızılay, 2020, s. 30). İsrail 17 Aralık 2010'da GKRY ile MEB anlaşması imzalamış ve Doğu Akdeniz'e kıyısı olan diğer ülkelerle herhangi bir anlaşma imzalamaksızın 12 Temmuz 2010'da MEB sınırlarını gösteren koordinat listesini BM'ye bildirmiştir (Yaycı, 2012, s. 27).

Harita 14. GKRY-İsrail Arasında İmzalanan Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Antlaşmasındaki Sınırlar (Yaycı, 2012, s. 27).

İsrail yaptığı arama çalışmaları sonucunda Hayfa açıklarında bölgenin en büyük doğal gaz rezervi keşiflerinden birini gerçekleştirmiştir. Yaklaşık 280 milyar m³ rezervi olduğu tahmin edilen bu keşfin ardından Hayfa'da ve Leviathan'da 622 milyar m³ büyüklüğünde yeni rezerv keşfedilmiştir (Kızılay, 2020, s. 30). İsrail Doğu Akdeniz'de enerji politikasında Türkiye'nin karşısında yer almaktadır. İsrail'in bu konumda yer almasında Türkiye ile arasında yaşanan olumsuz gelişmelerin büyük etkisi olmuştur.

2.2.7. Suriye

Suriye hidrokarbon rezervi arama çalışmaları konusunda ilk girişimini 1963 yılında başlatmıştır. Bu tarihte Suriye kıta sahasını 200 deniz mili işletilebilir bölge olarak ilan etmiştir. 2003 yılında ise çıkardığı bir kanunla bunu daha spesifik hale getirmiş ve esas itibari ile kara sularının 12 deniz mili, bitişik bölgesinin 24 deniz mili ve 200 deniz mili aşmayacak şekilde MEB olduğunu BM'ye sunmuştur (Kaya, 2016). Yayıcı'ya (2012, s. 26) göre Suriye yönetiminin ilan ettiği bu arama alanının kuzey bölümünün bir kısmı Türkiye'nin yetki alanıyla çakışmaktadır. MEB ilanından sonra Suriye kıyılarında yeni kaynaklar için sismik araştırma izni vermiştir:

Harita 15. Suriye'nin Doğal Gaz Saha Haritası (Akyener, 2017, s. 117)

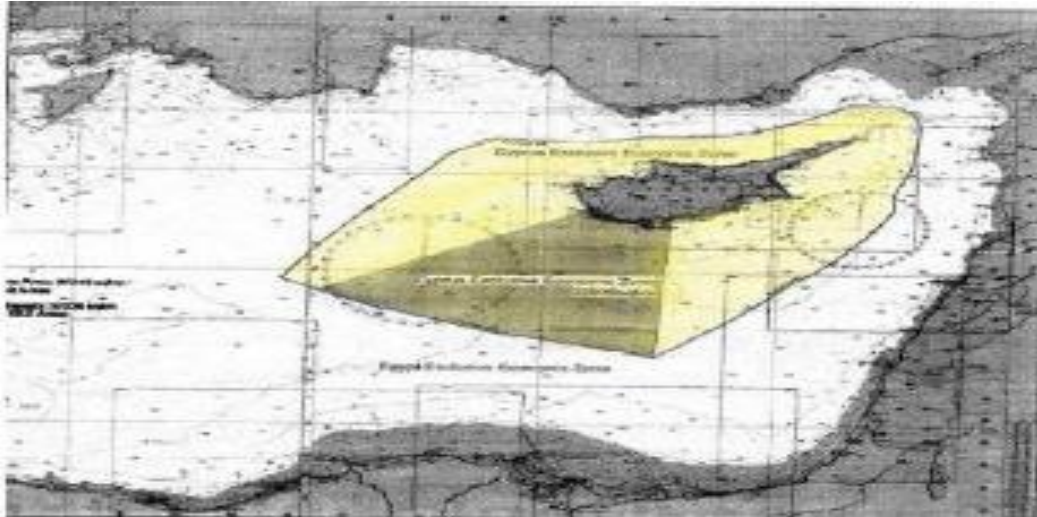
Suriye Doğu Akdeniz'de hidrokarbon arama çalışmalarına ise 2007 yılında katılmıştır. Açık denizlerden enerji temin etmeyi planlayan ve bu planlama doğrultusunda 2007 yılında ilk defa lisans çalışmalarına başlayan Suriye başlatılan lisanslandırma faaliyetlerine sadece İngiliz enerji şirketinin teklif vermesi nedeniyle lisans anlaşmasından vazgeçmiştir (Gürel, vd. 2013, s. 6). Kıyılarında doğal gaz ve petrol rezervi arama çalışmalarına yönelik 2010-2011 yıllarında yeniden çalışmalara başlayan Suriye yaşanan iç savaş dolayısıyla bugüne kadar bu konuda herhangi bir

sonuç elde edememiştir. Suriye iç Savaşının neden olduğu bu durum ülkede yaşanan siyasal bir sorunun ekonomik paylaşım girişimleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır (Sandıklı, 2014, s. 7-8).

2.2.8. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

AB'nin desteğini alan GKRY Nisan 2004 tarihinde Türkiye ve KKTC'nin haklarını yok saymış ve "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına MEB ilanında bulunmuştur. Buna göre GKRY'nin belirttiği MEB sınırları 21 Mart 2003 tarihi ile birlikte geçerli olacaktır. Bu gelişmenin ardından Türkiye ise 2 Mart 2004'te BM Genel Sekreterliğine gönderdiği notada Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklı haklarının bulunduğu ve GKRY'nin tek başına bütün Kıbrıs adasını temsil etme hakkının bulunmadığı ifade edilmiş, herhangi bir şekilde bu anlaşmanın yürürlüğe girmemesini istemiştir (Yaycı, 2012, s. 17). GKRY daha sonra 2003 yılında Mısır ile 2007'de Lübnan ve 2010 yılında ise İsrail ile sınırlama anlaşmaları imzalanmıştır (Jones, 2010). Lübnan ile GKRY arasında imzalanan anlaşma ise Türk Hükümeti'nin yaptığı girişimler sonucunda Lübnan iç hukuku tarafından onaylanmamıştır. Bunun yanında GKRY'nin Suriye ile de sınırlandırma anlaşması imzalama konusunda müzakereler yürüttüğü ile ilgili bilgiler bulunmaktadır (Başeren, 2011).

Harita 16. GKRY'nin 2004'te İlan Ettiği MEB (Yaycı, 2012, s. 18).

GKRY ayrıca 26 Ocak 2007'de Kıbrıs adasının güneyinde bulunan alanı petrol arama ruhsat sahası ilan etmiş ve bu sahalarda yürütülecek arama çalışmaları için

ihaleye çıkmıştır. Türkiye ise bu sahaların 5'ine yönelik ihlal itirazında 8'ine yönelik ise KKTC'nin hak talebi itirazında bulunmuştur (Başeren, 2010, s. 33). Bu konuda yaşanan son gelişmeler çalışmanın sonraki başlığında ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır.

2.2.9. Türkiye

Doğu Akdeniz, keşfedilen petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından dünyadaki birçok ülkenin rekabet alanına dönüşse de Türkiye açısından bakıldığında enerji kaynakları olsun veya olmasın tarihsel olarak sürekli önemli ve değerli bir bölge olmuştur (Algür, 2020, s. 60). Doğu Akdeniz'de yeni hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile beraber Kıbrıs adasını çevreleyen bölgede dört önemli enerji alanı ortaya çıkmıştır. Bunlar, Afrodir, Leviathan, Nil ve Herodot sahalarıdır (Kedikli ve Çağlayan, 2017, s.126). Doğu Akdeniz'e en uzun kıyıya sahip olan Türkiye ise her geçen gün daha çok artan enerji talebi ile karşı karşıya kalmaktadır. Fakat artan enerji talebine karşın enerji kaynaklarının sınırlılığı Türkiye'yi enerjide dışa bağımlı bir hale getirmektedir. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı olması özellikle de doğal gaz temininde Rusya'ya bağımlı olması ve toplam ithalatın dörtte birinin enerjiden kaynaklanması Türkiye'nin enerji politikasını oluşturmasında oldukça etkili olmuştur. Türkiye enerji politikasını dört temel stratejik plan üzerine kurulmuştur. Bunlardan birincisi enerji üretiminde alternatif kaynakları arttırmak, ikincisi uluslararası boru hattı projelerini hayata geçirmek, üçüncüsü Ceyhan'ı uluslararası dağıtım merkezine dönüştürmek ve son olarak doğal gaz ve petrol arama çalışmalarına hız vermektir. Bu doğrultuda Türkiye hem denizel alanlardaki hem de kendi topraklarındaki hidrokarbon rezervi arama çalışmalarını hızlandırmıştır. Türkiye son döneme kadar bu yönde çalışmalarını Karadeniz'de sürdürürken Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamış ve Doğu Akdeniz'de de hidrokarbon arama çalışmalarına yoğunlaşmıştır (Aşçı, 2020, s. 58).

Türkiye Doğu Akdeniz'de hidrokarbon rezervi arama ruhsatını 1974 yılında vermiş olsa da GKRY'nin son yıllarda artan girişimleri ile birlikte Doğu Akdeniz'e yeniden yoğunlaşmıştır. Türkiye bu çerçevede Doğu Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olduğunu ve bölgede birçok kıyıdaş ülkenin bulunması dolayısıyla MEB'lerin tespit edilmesinde kakkaniyet ilkesine riayet edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Tamçelik

ve Kurt, 2014, s. 680-681). Türkiye'nin yaptığı itirazlara rağmen Doğu Akdeniz'de enerji rezervi arama çalışmaları için ruhsat vermeye devam eden Güney Kıbrıs yönetiminin bu tutumu bölgedeki gerilimin artmasına ve Türkiye'nin bu yöndeki tutumunun da daha da sertleşmesine yol açmıştır (Bilge, 2008). Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlik nedeniyle AB, ABD, Mısır, İsrail, Lübnan ve GKRY Türkiye'nin devredışı bırakıldığı "Doğu Akdeniz Doğal Gaz Forumunu" oluşturmuştur. Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkeler MEB alanlarını tespit etmek için ikili anlaşmalar yapmışlardır. Nitekim bugüne kadar İsrail, Lübnan, Suriye, Libya ve Güney Kıbrıs tarafından MEB ilan edilmiştir. Ancak Türkiye GKRY ile diğer ülkeler arasında yapılan anlaşmaların KKTC'nin ve Türkiye'nin haklarını ihlal etmesi nedeniyle hakkaniyete uygun olmadığını belirtmektedir (Kısacık ve Erenel, 2019, s.52-58).

Mısır ile GKRY arasında 2003 tarihinde MEB sınırlandırma anlaşmasının imzalanmasından sonra Türkiye uluslararası hukuktan kaynaklı nedenlerle anlaşmayı tanımadığını ve GKRY'nin bütün Kıbrıs'ı temsil edecek fiili ve hukuki otorite olmadığını belirtmiştir (Başeren, 2010, s. 28-29). Böylece Türkiye 2006 yılında "Akdeniz kalkanı" harekâtını başlatmıştır. 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile Türkiye arasında eşit uzaklık ilkesinin baz alındığı "Akdeniz'de kıta sahanlığı sınırlandırılması hakkında anlaşma" imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalanmasının ertesi günü KKTC Kıbrıs adasının güneyinde doğal gaz ve petrol rezervi aranması için TPAO'ya ruhsat vermiştir (Kısacık ve Erenel, 2019, s.59). 27 Kasım 2019 tarihinde ise Türkiye ile Libya arasında "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat" imzalanmış ve bu anlaşma bölgedeki dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu mutabakat Türkiye'nin MEB sınırlarını ve Doğu Akdeniz'de savunduğu kıta sahanlığını içermektedir. Bu anlaşma Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasında siyasi ve hukuki açıdan önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir (Algür, 2020, s. 62). Bu mutabakatın dışında Türkiye bir yandan Doğu Akdeniz'deki haklarını koruma mücadelesini sürdürürken diğer yandan da, GKRY, ABD ve Yunanistan'ın yanlış politikalarına karşı uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını korumaya devam etmiştir.

2.2.9.1. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikasını Etkileyen Dinamikler

Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasını belirleyen temel dinamikler arasında son yıllarda uluslararası politikanın da ilgi alanına giren güncel bir konu olarak Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon enerji kaynakları temel unsur olmuştur. Hidrokarbon kaynakları enerji kaynakları içerisinde stratejik önemi ve kullanım alanı genişliği dolayısıyla uzun zamandan bu yana uluslararası politikanın en temel uğraş alanlarından birisini teşkil etmektedir. Çünkü enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler enerji ticaretini yönetmede daha çok söz sahibi olmakta ve bu durum bu ülkelerin küresel ekonomi üzerinde etkili olmasını sağlamaktadır. Ayrıca küresel enerji ticaretinden gelir sağlamak ve finansal olarak daha güçlü olmak ülkeleri uluslararası sistemde daha etkili hale getirmektedir (Kökyay, 2020, s. 2513-2514). Bu durum Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikası üzerinde belirleyici olmuştur. Nitekim Türkiye dinamik bir politika yürüttüğü enerji alanındaki stratejisini iki temel unsura dayandırmaktadır. Bunlar enerji kaynağı çeşitliliği ile arz güvenliğini sağlamak ve enerji altyapı projelerini arttırarak Türkiye'yi enerji ticaretinde enerji merkezine dönüştürmektir. Türkiye yeni enerji altyapı projelerini Türkiye merkezli bir şekilde gerçekleştirerek uluslararası alanda Türkiye'nin hem ticari hem de jeopolitik önemini arttırmayı ve Türkiye'nin uluslararası enerji piyasasında söz sahibi bir aktör olmasını arzulamaktadır (Ülgen ve Çelikpala, 2017, s. 9).

Türkiye sanayi üretimi için artan hammadde ve enerji kaynağına ihtiyaç duyan bir ülkedir. Bunun yanında Türkiye'nin 1990'lı yıllardan bu yana takip ettiği dağıtım merkezi ve enerji koridoru olma amacı doğrultusunda Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden küresel piyasalara aktarılması oldukça önemlidir. Bu nedenle Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından kendi hakkını talep etmesi ve bu kaynakların Türkiye üzerinden küresel piyasalara aktarılması Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasını şekillendiren dinamikler arasında yer almaktadır (Kökyay, 2020, s. 2514). Türkiye hem Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynakları hem de egemenlik hakları bakımından MEB'i önemsemektedir (Karapınar, 2015, s. 19). Nitekim Rum yönetiminin 2003'te Mısır, 2007'de Lübnan ve 2010'da İsrail ile imzalamış olduğu MEB sınırlandırma anlaşmaları (Kökyay,

2019, s. 147-177) ve bu anlaşmaları takiben hidrokarbon ihalelerine çıkması ile Türkiye egemenlik hakları bakımından tüm taraflara uyarılarda bulunmuştur. Daha sonra fiili olarak da harekete geçeceğini ifade etmiş ve KKTC ile kıta sahanlığı anlaşması imzalanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Türkiye Doğu Akdeniz’i hem hidrokarbon rezervi hem de Kıbrıs meselesi dolayısıyla milli bir mesele olarak görmekte ve bu durum Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji politikasını etkileyen dinamikler arasında yer almaktadır. Nitekim Doğu Akdeniz hidrokarbon sorunu ile Kıbrıs sorunu doğrudan birbiriyle ilgili sorunlardır. Rum yönetimi tek başına bütün Kıbrıs adasını temsil ettiğini iddia etse, Doğu Akdeniz enerji politikasını bu yönde sürdürse ve bu duruma hem KKTC hem de Türkiye karşı çıksa da GKRY’nin bu tutumu uluslararası platformlarda kabul görmektedir. Bu nedenle Türkiye açısından deniz yetki alanları ve hidrokarbon kaynakları ile ilgili sorun ile Kıbrıs sorunu içiçe geçmiştir. Keza Rum yönetimi attığı bütün adımları Kıbrıs cumhuriyeti adına bir tasarruf olarak attığını öne sürmektedir. ABD ve AB gibi uluslararası aktörler ise Rum yönetiminin bu tezine destek vermektedir (Kökyay, 2020, s. 2517). Sonuç olarak Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji politikasını Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynakları, Türkiye’nin enerji politikası ve egemenlik hakları bakımından ele aldığını belirtmek mümkündür.

2.2.9.2. Türkiye Açısından Ortaya Çıkan Fırsatlar ve Tehditler

Doğu Akdeniz’in enerji politığında önemli bir değişikliğe neden olan hidrokarbon rezervinin keşfedilmesi hem bölgeye ve Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkelere hem de uluslararası aktörlere bir dizi siyasal ve ekonomik fırsat sunmaktadır. Doğu Akdeniz’e en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise bu durumun bir dizi fırsatı ve tehdidi beraberinde getirdiği söylenebilir (Özekin, 2020, s. 27). Öncelikle Doğu Akdeniz’de hem Kıbrıs Türklerinin hem de Türkiye’nin çıkarlarını korumak ve bölgedeki yeni enerji denkleminde etkili şekilde rol alabilmek Türkiye’nin uzun vadeli ekonomik çıkarları ve enerji politikası açısından elzemdir. Nitekim enerjide %72 oranında dışa bağlı bir ülke konumunda olan Türkiye açısından özellikle doğal gaz ve petrol temininde kaynak çeşitliliği sağlamak ve enerjide dışa bağımlılığı mümkün oldukça en aza indirebilmek Türkiye’nin öncelikli politikasıdır (Şahin, 2019, s. 8). Bu nedenle Doğu

Akdeniz'deki hidrokarbon rezervleri Türkiye'ye yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesi açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

Diğer taraftan Doğu Akdeniz'deki mevcut doğal gaz rezervlerinin Avrupa'ya nakledilmesi konusu da Türkiye'ye bu konuda önemli bir rol üstlenme fırsatını sunmaktadır. Coğrafi konumu dolayısıyla Türkiye doğal gaz ve petrol rezervlerinin dörtte üçüne sahip üretici bölgeler ile Avrupa pazarı arasında stratejik konumda bulunmaktadır (Yaycı, 2012, s. 11). Bu nedenle Türkiye coğrafi konumunun kendisine sunduğu avantajı ve sahip olduğu potansiyeli etkili şekilde kullanabilmesi durumunda Doğu Akdeniz doğal gazının transfer edilmesi konusunda etkili bir aktör haline gelebilir. Türkiye bölgede takip edeceği başarılı enerji diplomasisi ile mevcut konumundan faydalanıp Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sunabilir (Karagöl ve Özdemir, s. 2017). Son olarak hem Türkiye'nin güvenliği hem de KKTC'nin çıkarları bağlamında Kıbrıs meselesinin çözüme kavuşturulması artık hidrokarbon rezervlerinin yönetilmesi ve enerji nakil güzergahlarının tespit edilmesi konusundan ayrı düşünülemeyecek bir hale gelmiştir. Bu noktada hidrokarbon rezervinin keşfedilmesi Kıbrıs sorununun çok boyutlu ve karmaşık bir mahiyet kazanmasına neden olmuştur. Geline nokta Kıbrıs adasındaki Türk varlığının korunması ve keşfedilen doğal gaz rezervlerinin ortak kullanılmasının temin edilmesi hem Türkiye hem de KKTC açısından stratejik fırsatlar sunmaktadır (Özekin, 2020, s. 29).

Enerji güvenliğinin temin edilmesi ve refah seviyesinin artması konusunda önemli fırsatlar sunan hidrokarbon rezervinin keşfedilmesi bu fırsatların dışında bölgede yaşanan sorunların derinleşmesine ve özellikle de Türkiye'ye yönelik yeni mücadele alanlarının ve tehdit unsurlarının ortaya çıkmasına neden olabilecek potansiyele sahiptir. Özellikle son yıllarda bölgede Türkiye karşıtı şekillenen koalisyon hem Kıbrıs Türklerini hem de Türkiye'yi Doğu Akdeniz enerji denklemi dışına iterek yalnızlaştırmayı amaçlamaktadır. Türkiye gelinen noktada Doğu Akdeniz enerji denkleminde bir cendereye sıkıştırılmak ve Akdeniz'den ve Ege'den dışlanmak istenmektedir (Gözügüzelli, 2019, s. 5). Bu durum önemli bir tehdit unsuru olarak değerlendirilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ PAYLAŞIMI TARTIŞMALARI

3.1. Uluslararası Aktörlerin Doğu Akdeniz'de Enerji Paylaşımı Konusuna Yaklaşımı

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının etkisi yalnızca bölge ülkeleri ile sınırlı kalmamış özellikle yüksek düzeyde enerji talebinde bulunan uluslararası aktörlerin de ilgisini çekmiştir. Çalışmanın bu bölümünde doğu Akdeniz enerji paylaşımı tartışmaları bağlamında uluslararası aktörlerin konuya yaklaşımları ele alınmaktadır.

3.1.1. Avrupa Birliği

AB açısından enerji güvenliği önemli bir güvenlik politikası olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle AB politikalarını bu doğrultuda geliştirmektedir. AB Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervinin Avrupa'nın Rusya'dan ithal ettiği doğal gazın üçte birinden fazla olmasından dolayı bu durumu Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılıktan kurtulmada önemli bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Çünkü AB büyük oranda doğal gaz ithalatına bağımlıdır. Bu durum AB'nin doğal gaz ithalat rakamlarına bakıldığında da ortaya çıkmaktadır. AB 2013'te 448.6 milyar m³ 2015'te 456.4 milyar m³, 2016'da ise 472.2 milyar m³ doğal gaz ithal etmiştir. Görüldüğü gibi doğal gaz ithalat rakamları her geçen yıl artış göstermektedir (Moncef vd., 2013, s. 12). Dolayısıyla yüksek enerji ihtiyacı olan AB açısından Doğu Akdeniz enerji kaynakları vazgeçilmez nitelik taşımaktadır (Mammadli, 2020, s. 69).

British Petroleum'a bağlı British Gas şirketi, Hollandalı Shell Şirketi ve İtalyan Eni Şirketi gibi Avrupa'daki birçok şirket Akdeniz'de enerji arama ve çıkarma çalışmalarına etkin şekilde katılım göstermektedir. Bu şirketler özellikle Filistin, Kıbrıs, Mısır gibi ülkelerde doğal gaz arama ve çıkarma çalışmalarında kendilerini ileri bir konuma taşımış ve bu sahalarda ciddi hisselerine sahip olmuştur. Bu şirketler özellikle Mısır'ı Doğu Akdeniz'deki vazgeçilmez ve en önemli bir ülke olarak değerlendirmektedirler. Öyle ki British Petroleum şirketi Mısır'daki yatırımlarını

arttırma kararı almıştır. Şirket günümüzde Mısır gazının %30'unu ve diğer petrol üretiminin %15'ini üretmektedir (British Petroleum, 2018). AB Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarından en üst düzeyde faydalanabilmek için bölge ülkeleriyle işbirliği oluşturma çabasına girmiştir. Bu durum AB'yi Doğu Akdeniz'de doğal gaz ihracatının önünü açmaya yönelik işbirliği projeleri geliştirmeye ve geliştirilen projeleri desteklemeye itmektedir (Mammadli, 2020, s. 69). AB'nin Doğu Akdeniz'de geliştirilen projelere verdiği desteğin en büyük göstergelerinden birisi 2015 yılında EastMed projesi ile gaz taşıma boru hattı projesini desteklemesidir. Bu projeye AB hem mevcut enerji ihtiyacını hem de gelecekteki ihtiyacını karşılayacak konsolide gaz piyasasını ve ulaşım ağını oluşturmayı amaçlamaktadır. AB'nin Doğu Akdeniz'de geliştirilen projelere verdiği desteğin ikinci göstergesi ise projeyi henüz fizibilite aşamasında finanse etmesidir. AB 2 milyon dolar ile bu projeye katkıda bulunmuştur. Bu rakam proje toplam maliyetinin %50'sidir. AB'ye göre bu proje teknik anlamda uygulanabilir, ticari anlamda rekabetçi, ekonomik anlamda ise verimli bir projedir (Margheri, 2017, s. 3). Ancak AB Doğu Akdeniz'de yalnızca GKRY ve Mısır'ın enerji kaynaklarının çıkarılması projelerini desteklemektedir. Bu durum İsrail'i ABD ve Rus şirketlerine yöneltmektedir. ABD'nin ve Rusya'nın bölgede güçlenmesi ve birçok enerji sahasında pay sahibi olması ise bölgede rekabetin önünü açmaktadır. AB'nin bölgedeki ülkelere aynı derecede yaklaşmaması ve yalnızca Mısır ve GKRY ile birlikte çalışması diğer ülkeler tarafından olumsuz karşılanmakta bu durum bölgesel güvenliği olumsuz etkilemektedir (Mammadli, 2020, s. 70).

3.1.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD, küresel enerji piyasası ve enerji tüketimi açısından dünyada ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle ABD, dış politika stratejisinde enerji güvenliğini ön sıraya almakta ve dış politikasını bu vizyon ile oluşturmaktadır. Yüksek enerji talebi ABD'nin dünyanın farklı bölgelerinde bulunan hidrokarbon rezervleri üzerinde söz sahibi olma girişimlerinin nedeni olarak değerlendirilmektedir. ABD enerji güvenliğini temin etmek ve bu yönde strateji geliştirebilmek için çeşitlendirme politikası yürütmektedir. Bu politika tek ülke ve tek bölgeye bağımlı olmayı azaltarak enerji arz güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. ABD'nin enerji arz

güvenliğini sağlayabilmek için geliştirmiş olduğu bir başka politika ise az maliyet ile güvenli taşımacılık politikasıdır (Akbaş ve Pala, 2014, s. 236). Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının ABD açısından stratejik etkileri bulunmaktadır. Bu stratejik etkiyi üç başlıkta ele almak mümkündür.

Birincisi bölgede enerji kaynakları üzerinden çatışmalı süreçten barışa doğru bir geçiş ile hem İsrail’in hem doğal gazın güvenliğini sağlamaktır. Bu doğrultuda ABD Filistin ve İsrail arasında gerçekleştirilecek bir barış süreci ile Doğu Akdeniz gazını kullanmayı amaçlamaktadır. Nitekim ABD’li yetkililer 2013 yılı mayıs ayında “Filistin toprakları için ekonomik plan” adı verilen bir öneri geliştirmişlerdir. Bu öneri aynı zamanda gaz konusuna da odaklanmaktadır. Öneride Gazze’de dört enerji santralini inşa edilmesi, İsrail ve Filistin arasında “Gazze deniz” alanının belirlenmesine yönelik müzakerelerinin başlatılması yer almaktadır (De Micco, 2014, s. 20). İkincisi ise doğrudan İsrail’in güvenliğini gözetilen bir durumdur. Buna göre ABD 26 Mart ile 5 Nisan tarihleri arasında Yunanistan ve İsrail’in yanında Akdeniz’deki doğal gaz sondaj tesislerini korumak için bazı askeri manevralar yapmıştır (Gabe, 2012). Üçüncü ve son stratejik etki ise ABD’nin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarını müttefikleri ile yakınlaşmada bir araç olarak görmesidir. Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynakları Doğu Akdeniz’e kıyısı olan ülkeler arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. ABD ise bölgede kendi politikasını başarılı kılabilmek için bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeyi istemektedir. ABD Doğu Akdeniz’de politik çıkarlar ve kazançlar elde edebilmek için bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda ABD, GKRY ve İsrail kıyılarındaki gaz yatırımları ile bölgede kontrolü sağlamayı amaçlamaktadır. ABD tüm bu çabalarına rağmen Lübnan ile İsrail arasındaki çatışmayı sonlandıramamıştır. Lübnan’lı yetkililer ABD’li şirketlerin İsrail ile tartışmalı alanlarda herhangi bir arama faaliyetine katılmaması konusunda ABD’li yetkilileri uyarmıştır (De Micco, 2014, s. 20). ABD’nin Doğu Akdeniz bölgesinden politik çıkarlar ve kazançlar elde edebilmek için yürüttüğü bu politika bazı bölge ülkeleri tarafından olumsuz bir şekilde algılanmakta ve bu durum bölge güvenliğini olumsuz etkilemektedir.

3.1.3. NATO

Enerjinin kesintisiz olarak farklı kaynaklardan yeterli ve uygun maliyetlerle sağlanabilmesi, tehdit altında bulunmayan ulaşım olanaklarıyla dağıtım çevrelerine nakledilmesi enerji güvenliğinin temel dinamiğidir. NATO üyesi olan ülkeler tarafından konuya bakıldığında dünya üzerinde kanıtlanmış petrol rezervlerinin sadece %6'sına, üye ülkelerin sahip oldukları görülmektedir (Haliloğlu, 2017, s.101). Dünya petrol üretiminin ise sadece %18'i NATO üyesi ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda bakıldığında NATO üyesi ülkelerin enerji kaynaklarında dışa bağımlı durumda olduğu görülmektedir. Askeri bir savunma teşkilatı olan NATO topluluğu, enerji kaynaklarına ulaşım konusunda askeri kimliğiyle birlikte iktisadi ve siyasi alan üzerinden, enerji güvenliğine daha kapsamlı bir şekilde müdahil olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda NATO kendini tekrar tanımlamış ve kendi sahasının güvenliğini sağlayabilmek amacıyla stratejik tedbirler geliştirerek harekete geçmiştir (Haliloğlu, 2017, s. 101-102). Bununla birlikte ABD açısından enerji nakil hatlarının sorunsuz olarak işlemesi ve enerji güvenliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda ABD NATO aracılığıyla bölgedeki askeri varlığını güçlendirmektedir (Örmeci, 2014, s. 380-381). Doğu Akdeniz'in güvenliği konusunda NATO ilk olarak 1994 yılında Akdeniz Diyalogu'nu başlatmıştır. Diyaloga, Tunus, Fas, Moritanya, Ürdün, İsrail, Mısır ve Cezayir gibi NATO'ya üye olmayan 7 devlet katılmaktadır. Diyalogda Akdeniz'in güven ve istikrarının Avrupa'nın güvenliği ile yakından ilgili olduğu ve bu durumun işbirliği ve müttefik politikalarının temel bileşeni olduğu, NATO'nun güvenlik ortamına uyumda bütünleyici bir aktör olduğu vurgulanmıştır. Bu diyalogun temel hedefi bölgesel istikrar ve güvenliğe katkı sunmak, karşılıklı anlayış geliştirmek, katılan ülkeler arasında NATO ile ilgili yanlış algıları ortadan kaldırmaktır (NATO, 2015). 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Ekim 2001'de, Akdeniz'deki terörist faaliyetlerin tespiti ve caydırılması gibi güvenlik sorunlarının azaltılması adına başlatılan Etkin Çaba Harekâtı olarak bilinen operasyonun amacı, Akdeniz'deki terör eylemlerini caydırmak, gemilerin kontrol ve güvenliğini sağlayarak dünya ticaret rotalarında güvenliğe yardımcı olmaktır (Algür, 2020, s. 64). Silah ve askeri amaçla kullanılacak malzeme akışının kontrol edilmesi ve kitle imha silahı gibi materyallerin yayılmasının önlenmesinin askeri olarak önemi Doğu Akdeniz havzasında kendisine

çokça hissettirmektedir. Bu doğrultuda NATO bu amaçlara hizmet etmek için bölgede “Etkin Çaba Harekatını” başlatmıştır (Yaycı, 2012, s. 9). ABD tarafından terörizme karşı başlatılan bu hareket NATO’nun desteğiyle icra edilmiştir.

Doğu Akdeniz’deki Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının 2006’da faaliyete geçmesi ile birlikte deniz ticaretinin önemli noktalardan birisi haline gelen Doğu Akdeniz’de deniz ulaşım hattının korunması ve güvenliğinin tesis edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla Türk deniz kuvvetleri 2006 yılı Nisan ayında doğu Akdeniz’de “Akdeniz Kalkanı” harekâtını başlatmıştır. Bu hareket NATO tarafından desteklenmiştir (Algür, 2020, s. 64).

3.1.4. Rusya

Doğu Akdeniz’in jeopolitik önemini belirleyen faktörler, bölge dışı aktörlerin ilgisini bu bölgeye çekmekte ve kesişen çıkarlar bölgeyi küresel rekabetin merkezi haline getirmektedir. Bu rekabet neticesinde bölgenin kaderi, büyük güçler tarafından belirlenmektedir. Bölgedeki rekabetin sonuçlarının Avrasya’yı da etkilemesi nedeniyle Rusya, bölgede varlığını göstererek rekabete dâhil olmak istemektedir. Büyük güçler, Bölgesel ve küresel dinamiklerin yarattığı etki ve çıkar algılarına göre konumlarını belirleyerek bu rekabetteki yerlerini almaktadırlar (Üren, 2021, s. 856-858).

Bölgedeki büyük güçlerden biri ABD, diğeri de Rusya’dır. Bölgedeki varlığını sürekli hale getirmeye çalışan Rusya, söz konusu dinamikleri dikkate alarak politika planlamak ve uygulamak zorundadır. Ancak sadece bunları göz önünde bulundurarak bir dış politika oluşturmak yeterli değildir. Bu nedenle bölgeye küresel güç olma hayaliyle geri dönen Rusya’nın genel hedeflerine ulaşabilmesi için bölgeye yönelik oluşturduğu politikasının hazırlanmasına etki eden çok sayıda faktörü göz önünde bulundurması gerekmektedir (Üren, 2021, s.856-858).

Doğu Akdeniz’e ulaşmak Ruslar’ın yıllardır hedeflediği sıcak denizlere ulaşma stratejisinin temel hedefidir. Bunu başarabilmesi durumunda Rusya dünya adası başta olmak üzere uluslararası sistemin her alanında etkili olabileceğini düşünmektedir (Üren, 2021, s. 853). Bunun farkında olan küresel güçler Doğu Akdeniz’i Rusların sıcak denizlere geçişini engelleyecek stratejik bir bölge olarak

görmektedir (Kappis, 2016, s. 35). Rusya'nın dış politikasının belirlenmesinde etkili olan stratejik rehber niteliğindeki dokümanlarda Rusya'nın Doğu Akdeniz'de var olmasının büyük devlet olmanın bir zorunluluğu olduğu vurgulanmaktadır (Üren, 2021, s. 859). Nitekim ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi ve daha sonra başlatmış olduğu renkli devrimler Rusya'nın yeniden Orta Doğu'ya ve Akdeniz'e dönme kararı vermesi üzerinde etkili olmuştur (Krasna, 2018, s. 6). Rusya'nın bölgeye tekrar dönerek ve Doğu Akdeniz'de varlığını göstererek ulaşmayı istediği hedefleri yedi başlıkta sıralamak mümkündür (Vego, 2006, s. 170):

- Doğu Akdeniz'deki varlığını güçlendirerek ABD'nin nükleer silahlarını kendisine karşı kullanmasını engelleme,
- Karşılıklı iyi ilişkiler geliştirerek İsrail'in Suriye başta olmak üzere Rusya'nın müttefik olduğu devletlere karşı önleyici askeri müdahalede bulunma girişimini engelleme,
- Bölgede oluşturduğu olumlu izlenim ile ekonomik ilişkilerini geliştirdiği ve silah satışı yaptığı ülkeler üzerinde kurduğu nüfuzu artırma,
- Farklı araçları devreye sokarak ABD'nin bölge ülkelerine karşı gerçekleştirebileceği askeri müdahalelere fırsat vermeme,
- Ticaret için bölgede bulunan Rus denizcilik unsurlarını koruma,
- Rusya'nın çıkarları için gerekli olan istihbarat bilgilerini toplama,
- Deniz tatbikatları ile rakiplerine gözdağı verme ve ortaklarına güven telkin etme,

Rusya'nın bu amaçlara ulaşabilmek için hazırlamış olduğu Doğu Akdeniz politikasının güvenlik, enerji ve siyasi boyutları bulunmaktadır. Bu boyutlar Rusya'nın Doğu Akdeniz'de var olmasını gerektiren jeopolitik nedenler üzerine inşa edilmiştir (Üren, 2021, s. 860).

Rusya'nın Doğu Akdeniz stratejisinde özellikle askeri varlığı ve enerji politikaları önemli bir yer tutmaktadır. Rusya'nın bölgesel güçlerle ilişkisi bu politikaları doğrudan etkilemektedir. Bu güçlerden Türkiye ve İran önemli yakınlıkların

kurulduğu ülkeler olarak göze çarparken Mısır ve İsrail ile beklenen yakınlık tesis edilememiştir. Doğu Akdeniz üzerinden Ortadoğu'daki dengeleri derinlemesine sarsan Rusya bölgede yeni blokların oluşmasına aracılık etmiştir (Özdemir, 218, s.13). Bu bağlamda Türkiye ile kurduğu yakınlık üzerinden Suriye iç savaşının dengelerini değiştirirken bölgenin geleceği için de ABD'nin alanını daraltarak yeni bir çerçeve oluşturmuştur. Rusya, İran ile kurduğu yakın ilişki sayesinde Suriye iç savaşında beklediği sonuçları alırken ABD'nin de bölgedeki ağırlığını azaltmıştır. Özetle Rusya'nın Doğu Akdeniz'de artan varlığı Ortadoğu'daki dengeleri değiştirmekle beraber ABD'nin bölgedeki etkinliğini de tehlikeye sokmuştur. Bu durum sahadaki müttefiklik ilişkilerini de etkilemiş ve bölgede yeni bir güç dengesi meydana gelmiştir (Özdemir, 2018, s.15).

3.1.5. Çin

Geçmiş dönemlerde küresel sistemde yükselen güçlerin oluşturduğu tehdit algısının farkında olan Çin, kendi bölgesi başta olmak üzere diğer bölgelere tehdit algısı oluşturmamak için çatışma ve gerilimden uzak duran bir dış politika stratejisi takip etmektedir (Pekcan 2017, s. 1127). Doğu Akdeniz Bölgesi'nde de benzer bir strateji takip eden Çin, ülkede orta sınıfın ihtiyaç duyduğu enerji talebini karşılamak ve yükselişine temel oluşturan ekonomik faktörlerin zarar görmemesini sağlamak için Doğu Akdeniz'de pragmatik bir dış politika stratejisi takip etmektedir (Özdemir, 2020, s. 141). Çin Doğu Akdeniz'de takip ettiği pragmatik dış politika vizyonunu "Bir Kuşak Bir Yol" projesi kapsamında yürütmektedir. Bu projeyle İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlantı noktaları oluşturmak hedeflenmektedir. Bunun için Çin, İran ve Türkiye'nin alt yapısını güçlendirerek bu hattın Doğu-Batı ticaretini daha karlı ve hızlı bir seviyeye getirmesini amaçlamaktadır.

Kuşak Yol projesi, küresel düzlemdeki dengeleri yeniden düzenleyerek pek çok ulusun yeni dünya düzenine katılmasını amaçlamaktadır. Küreselleşme ilk olarak Avrupa tarafından başlatılmış, ABD tarafından da dünya ile bütünleştirilmiştir. Dünyanın, deniz taşımacılığı da Atlantik-Pasifik-aşırı bölgeleri arasında olagelmıştır. Kuşak Yol projesi, Pasifik ve Atlantik Okyanusları arasında iki ekonomik kuşak kurmayı hedefleyerek, dünya ekonomisinin ve ticaretinin daha dengeli bir şekilde seyir etmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Gürcan, 2020, s. 31). Aynı zamanda karasal güzergâhlar inşa ederek, okyanus uygarlığının, kara uygarlığı ile

bütünleşmesine vesile olmakta ve küresel çaptaki bir entegrasyon sürecine hizmet etmektedir. Okyanus ve deniz yoluyla gerçekleşen günümüz küreselleşmesinin risklerini azaltıcı bir etkiye sahip olan ekonomik koridorlar, kara yoluyla küreselleşmeyi derinleştirecektir. Bu açıdan “ekonomik koridor” kavramı, bölgesel işbirliği mekanizmalarına bir yenilik sunmaktadır (Çebi ve Kantar, 2021 s. 31).

Çin, Akdeniz’e katılımından önce Ortadoğu’dan başlamak üzere, bölge ülkeleri ile işbirliği ilişkilerini geliştirmeye odaklanmaktadır. Çin ve Arap dünyası arasındaki tarihi arka plan, kültür, yaşam tarzı, dini inançlar, siyasi sistemler ve ekonomik olarak büyük farklılıklar göstermesine rağmen, ikili arasında tarihsel bir çatışma veya düşmanlık büyük ölçüde bulunmamaktadır (Çebi ve Kantar, 2021, s 36).

Fakat Çin’in Orta Doğu’da ABD ve Rusya’ya kıyasla daha zayıf fiziksel varlık göstermesinden dolayı bu projenin geleceği konusunda bazı endişeler bulunmaktadır. Yine de Çin, uluslararası aktörler tarafından küresel bir alternatif güç olarak görülmektedir. Bu durum Çin’in hem bölgedeki aktörlerin istikrarını sağlayacak hem de İran ve Türkiye gibi bölgesel güçler açısından avantaj sağlayacak hamleler yapmasına neden olmaktadır (Çolak vd, 2019, s. 24).

Gerilimden uzak durma ve kalkınma odaklı bir strateji takip eden Çin, Doğu Akdeniz ile ilgili geliştirdiği politikada siyasi, ekonomik ve askeri alandaki stratejilerini yeniden oluşturmuş ve bu kapsamda Rusya ile işbirliği yaparak ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirmiştir. Bunun yanında Çin, Rum yönetimi ile Doğu Akdeniz’de sınıvlaştırma tesisi kurma ve petrol iletim hattı kurma konusunda ilişkiler geliştirmiştir (Örselli ve Babahanoğlu, 2019, s. 396). Çin’in yaptığı bu girişimler doğrultusunda Doğu Akdeniz ülkeleri ile kurduğu ilişkileri derinleştireceği ve güçlendireceği, mevcut enerji denkleminin içerisinde yer alarak potansiyel fırsatları riske atmayacağı düşünülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Enerji kavramı her ne kadar ekonomik bir anlam ifade etse de günümüzde uluslararası ilişkilerin gerilim alanlarından birisidir. Uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirildiğinde yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesinin siyasi gerilimleri beraberinde getirdiği ve uluslararası sistemde dengelerin değişmesine neden olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim endüstri devriminden bu yana dünya genelinde enerji kaynaklarına sahip olma konusunda kıyasıya bir yarış başlamış ve bu durum birçok savaşa yol açmıştır. Keza enerji kaynaklarına sahip olma ile dünya lideri olma arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu varsayımından hareketle son yüzyılda yaşanan birçok savaşa varan krizde ve savaşta enerji güvenliği ve enerji jeopolitiği kavramlarının başrolde veya yan rolde olduğu görülmektedir. Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesişim noktasında bulunan ve tarihsel süreçte birçok güç mücadelesine ve jeopolitik çekişmeye ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz de özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında hidrokarbon enerji rezervi kaynaklı güç mücadelesinin yaşandığı merkezlerden biri olmuştur. Zengin enerji rezervine sahip Kafkaslar'a ve Orta Doğu'ya olan yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz 20. yüzyılın başlarından bu yana hidrokarbon jeopolitiği bakımından stratejik değeri olan bir bölge olmuştur. Özellikle Orta Doğu'daki doğal gaz ve petrol rezervlerinin Avrupa'ya taşınmasında önemli bir çıkış noktası olan ve enerji nakil koridoru olan Hazar Bölgesindeki hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında alternatif bir güzergâh olarak görülen Doğu Akdeniz ve Kıbrıs açıklarında petrol ve doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesi ve Akdeniz'e kıyasıya bulunan ülkeler ve uluslararası aktörler tarafından yürütülen sondaj ve keşif faaliyetleri Doğu Akdeniz'in enerji politliğinde yeni dengelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 2000'li yıllarda Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon rezervinin keşfedilmesi, doğal kaynakların ve deniz alanlarının paylaşılması konusunda hem kıyıdaş ülkeler hem de uluslararası aktörlerin de dahil oldukları yoğun bir rekabet ortamının yaşanmasına yol açmıştır. Bu durum bölgede mevcut gerilimleri arttıran önemli bir unsur olmuştur. Bu durum Doğu Akdeniz enerji denkleminin çok değişkenli bir mahiyet kazanmasına ve Türkiye başta olmak üzere bölge ülkeleri açısından güvenliği tehdit edecek kırılğan bir zeminin oluşmasına neden olmuştur. Bu yeni denklemde enerji paylaşımı sorununda AB ve ABD'nin aktif bir şekilde rol alma çabalarına rağmen bu

girişimlerin bütün taraflar tarafından kabul edilmediği aşıkardır. Çünkü kıyıdaş ülkeler açısından güvenlik kaygıları üst düzeydedir. Güvenlik kaygısının gelişmesinde Kıbrıs sorunu, İsrail'in genişleme politikası, Libya ve Suriye'de yaşanan iç savaş, terör örgütleri, darbe yaparak işbaşına gelen antidemokratik yöneticiler ve bölgenin mevcut siyasal, ideolojik ve kültürel çeşitliliğinin önemli payı bulunmaktadır. Güvenlik kaygılarının üst düzeyde olduğu bölgede AB ve ABD'nin GKRY, Mısır, İsrail ve bunlara dışarıdan dahil olmaya çalışan Yunanistan'ın politikalarını destekledikleri görülmektedir. Lübnan ise 2020'ye kadar herhangi bir grubun içerisinde yer almamıştır. Suriye ise 2011'de başlayan iç savaş ile uğraşırken bu savaşı fırsat olarak gören Rusya bölgeye dahil olmuş ve ilk defa tarihte Akdeniz'de bu derece yer edinme imkanını elde etmiştir.

Türkiye'nin geliştirdiği Doğu Akdeniz enerji politikası ise temelde güvenlik kaygısı taşımaktadır. Bu noktadan bakıldığında genişletilmiş güvenlik tanımına uygun olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasının Kıbrıs'la bağlantılı bir şekilde siyasal, askeri ve ekonomik açıdan güvenlik kaygısı temelinde geliştiği söylenebilir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz enerji politikasını belirleyen temel dinamikler arasında son yıllarda uluslararası politikanın da ilgi alanına giren güncel bir konu olarak Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon enerji kaynakları temel unsur olmuştur. Türkiye Doğu Akdeniz enerji politikasında enerji kaynağı çeşitliliği ile arz güvenliğini sağlamayı ve enerji altyapı projelerini arttırarak enerji ticaretinde enerji merkezine dönüşmeyi, yeni enerji altyapı projelerini Türkiye merkezli bir şekilde gerçekleştirerek uluslararası alanda Türkiye'nin hem ticari hem de jeopolitik önemini arttırmayı ve uluslararası enerji piyasasında söz sahibi bir aktör olmayı arzulamaktadır. Türkiye bu amaca yönelik işbirliğini geliştirecek müzakereler yapmaya başlamıştır. Bu doğrultuda ilk adımı uzun yıllar iç savaşla uğraşan Libya ile atmıştır. Libya'da yaşanan iç savaş, bölge ile ilgilenen küresel güçlerin farklı taraflara destek verdiği çıkar savaşına dönüşmüş durumdadır. Libya ile yapılan müzakereler sonucunda 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye ile Libya arasında "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat" imzalanmış ve bu anlaşma bölgedeki dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu mutabakat Türkiye'nin MEB sınırlarını ve Doğu Akdeniz'de savunduğu kıta sahanlığını içermektedir. Bu anlaşma Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikasında siyasi ve hukuki açıdan önemli bir kazanım

olarak değerlendirilmektedir. Bu mutabakatın dışında Türkiye bir taraftan Doğu Akdeniz'deki haklarını koruma mücadelesini sürdürürken diğer taraftan da GKRY, ABD ve Yunanistan'ın yanlış politikalarına karşı uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını korumaya devam etmiştir.

Türkiye ve KKTC Doğu Akdeniz'deki mevcut gelişmeleri Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin uluslararası hukuktan kaynaklı hak ve çıkarlarına doğrudan tehdit edici bir durum olarak görmektedir. GKRY- İsrail-Yunanistan ekseninde oluşan Türkiye karşıtı koalisyon AB ve ABD'nin de desteğini alarak Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'yi Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yok sayan projeler geliştirmiştir. Son dönemlerde Türkiye-AB, Türkiye-ABD, Türkiye-Mısır ve Türkiye-İsrail arasında yaşanan siyasal anlaşmazlıkların da fırsat olarak ele alındığı bu konjoktürde Türkiye Doğu Akdeniz'de çevrelenme ve yalnızlaştırma politikasıyla karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanında son on yıl içerisinde bölgede şekillendirilen Türkiye karşıtı yapılanma Kıbrıs Türklerini ve Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki yeni enerji denkleminin dışına itmeyi hedeflemektedir. AB ve ABD gibi küresel aktörlerin fiili desteklerini alan GKRY ve Yunanistan, coğrafyanın üstünlüğü, orantısallık ve hakkaniyet ilkelerinin dışına çıkarak deniz alanı belirleme çalışmaları yürütmüş ve adeta Türkiye'yi Antalya Körfezi'ne sıkıştırmaya çalışmıştır. Bunun yanında İsrail, Yunanistan ve Mısır'ın öncülüğünde oluşturulan ve gelecekte bölgesel enerji ittifakına dönüştürülmesi beklenen "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" aslında bölgenin en temel aktörlerinden birisi olan Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerini enerji denkleminin dışında bırakmayı hedeflemektedir. Türkiye yaşanan bu gelişmelerin farkında olarak hem BM nezdinde hem de siyasi girişimler ile sondaj ve arama faaliyetleri doğrultusunda yaptığı karşı manevralar ile Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklı meşru haklarını korumaya çabalamaktadır.

Sonuç olarak gelinen noktada Doğu Akdeniz'deki yeni enerji jeopolitiği bir taraftan Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler açısından bazı ekonomik ve siyasal fırsatlar sunsa da diğer taraftan bölgede mevcut gerilimi arttırarak önemli bir güvenlik sorununa dönüşmüştür. Dolayısıyla Türkiye'nin bölgede tek taraflı hamlelerin önüne geçmek adına izlemiş olduğu politika kısa vadede bir çözüm gibi görünse de, Türkiye'nin bölgedeki denklemini değiştirecek kararlı fiili adımlar atması ve deniz yetki alanlarının

paylaşımı ve enerji kaynaklarının yönetimi hususunda çok paydaşlı ve uzun vadeli bir diplomasi yürütmesi gerekmektedir. “Türkiye’nin önünde bulunan diplomatik seçenekler her ne kadar sınırlı görünse de Lübnan, Mısır, Suriye ve Filistin gibi bölge ülkeleri nezdinde diplomatik girişimlerde bulunulabilir. Bu noktada Libya’daki parçalı siyasi yapı, Arap dünyası ile İsrail arasındaki çelişkiler ve Mısır ile Suriye’yle bağlantılı siyasi ilişkiler ve son olarak da Rusya ve ABD’nin bölgede farklılaşan tutumları Türkiye’nin önündeki manevra alanları olarak karşımıza çıkmaktadır”. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki askerî gücünü tahkim etmesi ve Uluslararası Hukuktan doğan kendini savunma hakkı çerçevesince daha aktif bir politika izleyerek KKTC’de müşterek bir deniz-hava üssü açması Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğindeki pazarlık gücünü artıracaktır. Son olarak Doğu Akdeniz’de yürütülmekte olan arama ve sondaj faaliyetlerine kararlılıkla devam edilmesi Türkiye için önem taşımaktadır. Türkiye’nin bölgesinde önemli miktarda rezerv keşfetmesi hem uluslararası enerji devlerinin dikkatini çekecek, hem de bölgede oluşan enerji iş birliği anlaşmalarına Türkiye’nin de dâhil edilmesinin önünü açacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağır, B. S. (2015). Güvenlik kavramını yeniden düşünmek: Küreselleşme, kimlik ve değişen güvenlik anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 97-130.
- Ak, T. (2018). *Doğu Akdeniz’de enerji güvenliğinin Türkiye, Kıbrıs, İsrail ve Mısır bağlamında incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Akdeniz Üniversitesi.
- Akbaş, Z. ve Pala, E. (2014). ABD’nin Küresel Hâkimiyetinde Kaya Gazının Yeri: Engeller ve Avantajlar, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, Hasret Çomak (ed.), Kocaeli Üniversitesi Matbaası, Cilt 1, Kocaeli, 23-24 Eylül 2014.
- Akgül Durakçay, F. (2015). “Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Üzerine Son Sözler” Emre Çıtak, (ed.), *İnsanlar Devlet ve Korku*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Akgül-Açıkmeşe, S. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30), 43-73.
- Akova, İ. (2020). Siyasi Coğrafyanın Gelişmesi ve Jeopolitik Teoriler, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/119002/mod_resource/content/0/02%20Jeopolitik%20Teoriler.pdf (Erişim Tarihi:19.03.2020).
- Akpınar, E., & Başbüyük, A. (2011). Jeoekonomik önemi giderek artan bir enerji kaynağı: doğal gaz. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer Turkey*,
- Aksay, H. (2009). Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları, AHMET Küçükşahin, (ed), Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, *Uluslararası Sempozyum 28-29 Nisan 2009 İstanbul- Türkiye*.
- Aksoy, M. (2016). *Doğu Akdeniz enerji rekabeti*. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İnsamer, 23.
- Akyener, O. (2017). *Doğu Akdeniz Gaz Politikaları*. Ankara: TENVA.
- Algür, B. (2020). Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 55-70.
- Alshwawra, A. ve Almuhtady, A. (2020). *Doğu Akdeniz Doğal gaz Kaynakları ve Bölgesel Krizlerin Ürdün Enerji Güvenliği ve Dış Politikasına Etkileri*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

- Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler kuramları I*. Eskişehir: TC. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aslanoğlu, V. (2019). Libya: Petrol ve doğal gaz varlığı ne kadar, keşfedilmemiş deniz altı rezervlerine dair ihtimaller ne?, <https://t24.com.tr/haber/volkan-aslanoglu-yazdi-libya-nin-petrol-ve-dogalgaz-sahalari-ve-turkiye-nin-potansiyel-kazanimleri,854286> (Erişim Tarihi: 05.08.2021).
- Aşçı, M. E. (2020). *Doğu Akdeniz’de Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemi ve Türkiye’ye Yansımaları*, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ataman, M. ve Güler, M. Ç. (2020). Kıbrıs Sorunu: Doğu Akdeniz’de Çözümün Ön Şartı, Kemal İnat vd. (ed.), “*Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*”, İstanbul: SETA Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin" Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 33-60.
- Aydoğan, B. (2011). Rapor: güç kavramı ve kamu diplomasisi. http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/guc_kavrami_ve_kamu_diplomasisi_-_bekir_aydogan-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 17.06.2021).
- Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi*, 1(3), 35-50.
- Balcıoğlu, H. (2016). *Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlıkları Kapsamında Doğu Akdeniz’de Durum Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Başeren, S.H. (2011). “Doğu Akdeniz’de İş İştin Geçmeden...,” <https://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/>, (Erişim Tarihi: 05.08.2021).
- Bayraç, H. N. (2019). Küresel Petrol Piyasasında Fiyat Oluşumu ve Ekonomik Etkileri. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(19), 44-59.
- Bayraktar, G. (2015). *Siber Savaş ve Ulusal Güvenlik Stratejisi*. İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Bayson, E. (2012). *Bölgeselcilik Olgusu Çerçevesinde Doğu Akdeniz’in Yenilenen Jeopolitiği*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Yeni Levent İstanbul.
- Beşoğlu, K. (2019). *Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon keşiflerinin Türkiye’nin enerji güvenliği üzerine etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, İstanbul.

- Birdişli, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 149-169.
- Bozdağlıoğlu, Y., & zen, . (2004). Liberalizmden neoliberalizme gc olgusu ve sistemik bağımlılık. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(4), 59-79.
- British Petroleum, (2017). "BP statistical review of world energy June 2017", Energy Outlook, London, availableat: www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf, (Erişim Tarihi: 06.08.2021).
- Bulut, R. (2018). Dünyada Enerji Kaynakları Ve Enerjide Söz Sahibi lkeler. *Ayrıntı Dergisi*, 6(67), 69-74.
- Buzan, B. (2015). *İnsanlar, Devletler ve Korku*, (ev. Emre ıtak), İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Ceyhun, G.. (2014). Türkiye, Kıbrıs ve İsrail çgeninde Doğu Akdeniz'in Güvenlik Sorunları. Ed.) ÇOMAK H. ULTAN M, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1, 28-43.
- Ceylan, F.A. (2018). *Doğu Akdeniz enerji keşiflerinin bölgeyi jeopolitik ve jeostratejik açıdan değiştirme potansiyeli*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip elebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- akır, R. (2011). 2000'lerden İtibaren Doğu Akdeniz'de Enerji Alanında Yaşanan Gelişmelerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sorunlarına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- alık Orhun, F. (2019). *Doğu Akdeniz Havzasında Enerji Diplomasisi*, Burak Kocaoğlu (ed.), Tarih Yolunda Bir mr, Berikan Yayınevi, Ankara.
- ebi, G., Kantar, G. (2021). "Çin'in Doğu Akdeniz'deki Artan Rolü", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.1 Mart 2021, 29-43.
- Çetinkaya, M. (2020). Doğu Akdeniz kıyıdaş ülkelerin güvenlik politikaları: Lübnan, *Dipam*, 5, 1-25, <https://dipam.org/rapor-dogu-akdeniz-kiyidas-ulkelerin-guvenlik-politikalari-lubnan/> (Erişim Tarihi: 15.07.2021).
- ıtak E., ve şen, O. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- olak, Y., şahin, M., Sarı, B. ve Tınas, M. (2019). *Doğu Akdeniz'den Basra'ya krizler ve Düzen. III. Uluslararası Güvenlik Sempozyumu Raporu*, Polis Akademisi Yayınları, Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi (UTGAM), Ankara.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2018). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul.

De Micco, P. (2014). *The Prospect of Eastern Mediteranean Gas Production: An Alternative Energy Supplier for the EU?*. European Union.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi,
https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=11 (Erişim Tarihi: 16.02.2020).

Doğan, M. (2014). Dünyada Fosil Kökenli Kaynakların Rezervleri ve Geleceği, Hasret Çomak ve Ayşegül Gökalp Kutlu (ed.), *“Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı”*, Kocaeli Üniversitesi Matbaası, Cilt 3, Kocaeli, Nisan.

Doğru, S. (2015). Doğu Akdeniz’de hidrokarbon kaynakları ve uluslararası hukuka göre bölgedeki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanlarının sınırlandırılması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 119, 504-554.

Doğu Akdeniz’de Yükselen Gerilim: Siyasi, Askeri ve Ekonomik Açıdan Yapılması Gerekenler, Ankara, 2019 ,3-20 <https://www.sde.org.tr/Content/Upload/Dosya/Dogu%20Akdeniz%20rapor%20.pdf>

Dunne T., Mılja, K., ve Steve, S. (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik*, 8 (Çev. Özge Kelekçi), İstanbul: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

Durakçay, F. A. (2014). Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar ve Güvenlik Anlayışı. Emre Çıtak, Osman şen, (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler*. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Ediz, İ. (2020). “Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz’de Gç Mücadelesi”, Kemal İnat vd. (ed.),“ *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*,” SET Vakfı İktisadi İşletmesi, İstanbul.

EIA, (2018). Egypt. U.S. Energy Information Administration. [çevrimiçi] 24 Mayıs 2018, <https://www.eia.gov/international/analysis/country/EGY> (Erişim Tarihi: 06.08.2021).

Elmas, M. (2019). Petrol Endüstrileri ve Petrol İhraç Eden lkeler. *Niğe Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 29-41.

Erdemir, E. (2019). Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorunu’nun Çözümüne Etkisi. *EURO Politika*, 3(2), 37-40.

Gözügüzelli, E. (2019). Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Faaliyetleri ve Projeler. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, (229), 3-13.

- Griffiths, M., O'Callaghan, T., & Roach, S. C. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*,(çev.) CESRAN, 2. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.
- Güler, M. (2012) Dünyada ve Türkiye'de Kömür, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye," *TMMOB 8. Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 17-19 Kasım 2012, İstanbul, s.211-245, s.221-222
- Haliloğlu, G. (2017) *Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi ve Enerji Güvenliği* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Güneş, M., & Arslan, T. (2018). Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 32-60.
- Gürel, A., Mullen, F. Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios*, PCC Report 1/2013, Peace Research Institute Oslo, (PRIO).
- Gürçan, E., (2020). *Türkiye ve Çin'in Değişen Deniz Jeopolitiğinin Neo-Mahancı Bir Okuması* BRIQ Dergisi, Cilt 2, Sayı 1 Kış 2020-2021, 23-34.
- Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, <https://www.tpao.gov.tr/file/2005/2019-tpao-sektor-raporu-3185ed3b4af5442c.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.02.2021).
- <https://enerji.gov.tr/arama-sonuc?q=K%C3%96M%C3%9CR>, (Erişim Tarihi:10.09.2020).
- <https://www.enerjigunlugu.net/dogu-akdeniz-boru-hatti-anlasmasi-imzalandi-35533h.htm>, (Erişim Tarihi: 12.02.2021).
- İlgar, R. (2018). Çevresel Duyarlılık Açısından Petrol Sektörü, Çanakkale Boğazının Pazardaki Yeri ve Önemi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(39), 25-44.
- İstikbal, D., & Boyraz, H. M. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3(5), 69-86.
- İşcan, İ. H. (2004). Uluslararası ilişkilerde klasik jeopolitik teoriler ve çağdaş yansımaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 47-79.
- Jeopolitik Teoriler Temelinde Doğu Akdeniz ve Türkiye” <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/jeopolitik-teoriler-temelinde-dogu-akdeniz-ve-turkiye/1113793> (Erişim:27.02.2020).
- Jones, D. (2010). Cyprus, Israel define Sea Border for Energy Search, https://www.rigzone.com/news/oil_gas/a/102276/cyprus_israel_define_sea_border_for_energy_search/ (Erişim Tarihi: 05.08.2021).

- Karabulut, A., & Değer, F. (2015). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 69-79.
- Karagöl, E. T., & Özdemir, B. Z. (2017). *Türkiye'nin enerji ticaret merkezi olmasında doğu Akdeniz'in rolü*. SETA Rapor, No: 92.
- Karagöl, E. T., Ateş, S. A., Kızılkaya, M., & Kaya, S. (2016). *Türkiye'nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı*. SETA. İstanbul.
- Karagöl, E., T. (2020). Doğu Akdeniz Ekonomileri ve Türkiye, , Kemal İnat vd. (ed.), “*Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*”, SET Vakfı İktisadi İşletmesi.
- Karapınar, N. (2015). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar. *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni*. (20), 13-21.
- Kavaz, İ. (2019). *Yerli ve Milli Enerji Politikaları Ekseninde Kömür*. SETA Analiz, (265).
- Kaya, H., E. (2017). “Neorealist Kuram Çerçevesinde Uluslararası Nükleer Güvenlik,” Turan Sibel, Özkural Köroğlu Nergis (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Transnational Press London in The United Kingdom.
- Kaya, İ. S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kedikli, U., & Çalağan, Ö. (2017). Enerji alanında bir rekabet sahası olarak Doğu Akdeniz'in önemi. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2017(1), 120-138.
- Khalf, S. (2014). Irak Petrolünde Türkiye'nin Önemi, “Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı”, Hasret Çomak (ed.), Kocaeli Üniversitesi Matbaası, Cilt 1, Kocaeli, 23-24 Eylül.
- Kısacık, S., & Erenel, F. (2019). Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation-Pesco) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 51-76.
- Kızılay, Ş. (2020). İsrail'in Doğu Akdeniz Politikası. *Dsjournal*, 29-32.
- Koşaroğlu, Ş. M., & Erik, N. Y. (2016). Tarihsel Süreç Boyunca Değişen Petrol Fiyatları; Kaya Gazı Etkisi Ve Bazı Öngörüler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 119-143.
- Kökyay, F. (2019). Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Bağlamında Doğu Akdeniz. Gökhan Ak (ed.) *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yazıları*. (s. 147-177) içinde. İstanbul: Akademi Titiz.

- Kökyay, F. (2020). Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 9(3), 2504-2528.
- Krasna, J. (2018). *Moscow on the Mediterranean: Russia and Israel's Relationship*. Russia Foreign Policy Papers.
- Küçük, G. ve Begcecanlı, B. (2020). “Doğu Akdeniz'de Lubnan-İsrail anlaşmazlığı Türkiye'ye yarayabilir” <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-lubnan-israil-anlasmazligi-turkiyeye-yarayabilir/1547663>, (Erişim Tarihi: 04.09.2020).
- Külebi, A. (2007). *Türkiye'nin enerji sorunları ve nükleer gereklilik*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kürbüz, L. (2016). *Doğu Akdeniz Münhasır Ekonomik Bölge Uyuşmazlığı ve Doğu Akdeniz 'deki Potansiyel Enerji Kaynaklarının Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Kara Harp Okulu, Ankara.
- Küresel Rekabette Jeopolitik Stratejiler <https://www.dunyabulteni.net/dubam/kuresel-rekabette-jeopolitik-stratejiler-h367495.html>, (Erişim Tarihi: 21.03.2020).
- Kütükçü, M. A., & Kaya, İ. S. (2016). Uluslararası deniz hukuku kapsamında Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğal gaz kaynakları ile Türkiye'nin hukuki durumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1), 81-96.
- Mammadli, M. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarının Bölgesel Güvenliğe Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Margheri, M., (2017). The East med pipeline project: a project of common interest for the diversification of gas supplies to Europe, http://www.eurogas.org/uploads/media/EDISON_MargheriEastMed_EP_8.03_2017.pdf, (Erişim Tarihi: 06.08.2021).
- Mevlütöğlü, M. A. (2014). Doğu Akdeniz'in Yeni Enerji Jeopolitiğinde Bölge Ülkeleri Deniz Güçlerinin Yeri ve Etkisi. *Ed.) ÇOMAK H. ULTAN MÖ, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 1*, 11-27.
- NATO, (2015). “NATO Mediterranean Dialogue” Buradan erişilebilir: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm?, (Erişim Tarihi: 06.08.2021).
- Oktay Çelik, O. (2020). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Paylaşımı Sorununda Türkiye Libya Mutabakatı*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Orhun Çalık, F. (2019). *Tarih Yolunda Bir Ömür*, Burak Kocaoğlu, (ed.), Ankara: Berikan Yayınevi.

- Örmeci, O. (2014). Kıbrıs Müzakerelerinde Yeni Dönem: Enerji Jeopolitiği Ve Akdeniz Birliği Olgusu. *Journal of International Social Research*, 7(31), 376-385.
- Örselli, E., & Babahanoğlu, V. (2019). Doğu Akdeniz'de Açılmaya Çalışılan Pandoranın Kutusu: Enerji Kaynaklarından Alan Hâkimiyetine Uzanan Ekonomi Politik Hesaplar. *Journal of International Social Research*, 12(66), 388-398.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03), 113-144.
- Özdemir, M. (2020). *Doğu Akdeniz Enerji Jeopolitiğinin Bölge Güvenliğine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özekin, M. K. (2020). Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 1-51.
- Özgen C. "Doğu Akdeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliği", https://tasam.org/Files/Icerik/File/Pages_from_akdeniz_pdf_8486e1a1-bebd-4769-8836-f2852b31cc79.pdf, (Erişim Tarihi: 13.07.2021).
- Öztürk, S., & Saygın, S. (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 1-12.
- Pekcan, C. (2017). Konfüçyüs Felsefesinin Dış Politikaya Etkisi Bağlamında 2003-2013 Yılları Arası Çin-ABD İlişkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(4), 1127-1155.
- Prontera, A. (2017). *The new politics of energy security in the European Union and beyond: states, markets, institutions*. London: Routledge.
- Rahim, M. (2011). Gaz Türbinli Kombine Çevrim Santral Performansının Yükseltilmesi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 4(3), 188-198.
- Sancak, K. (2013). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 123-134.
- Sandıklı, A. (2014). Doğu Akdeniz'de Enerji Denklemi Ve Olası Yan Etkiler. Ed.) Çomak H. Ultan MÖ, *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1, 1-10.
- Saygın, İ. (2009). *Değişen Avrasya Jeopolitiğinde Karadeniz'in Yeri: Aktörler, Politikalar Süreçler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Selvi, Y., E. (2019). Avrupa Birliği Kamu Diplomasisi, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 55-63.

- Serkan, A.. (2017). Realizmin Güç ve Güvenlik Unsurları Açısından Nükleer Silahlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Sevim, C. (2012). Küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği. *Journal of Yaşar University*, 7(26), 4378-4391.
- Shaffer, B. (2011). Israel—New natural gas producer in the Mediterranean. *Energy Policy*, 39(9), 5379-5387.
- Stocker, J. (2012). No EEZ solution: the politics of oil and gas in the eastern Mediterranean. *The Middle East Journal*, 579-597.
- Şahin, İ. (2019). Doğu Akdeniz’de Enerji Çatışması ve İş birliği. *ORSAM Rapor No*, 3, 14-15.
- Şeker, B. Ş. (2019). *Doğu Akdeniz Enerji Güvenliği Ekseninde: Yunanistan-GKRY’nin Muhtemel Politikalarının Analizi ve Türkiye’nin Tutumu*. Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz içinde, İstanbul: TASAM Yayınları.
- Şen, O. (2014). “Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı Ve Kökenleri,” Emre Çıtak, Osman Şen, (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Şimşek, B., Akyüz, A. Ö., & Güngör, A. (2018). Enerji Güvenliği Açısından Türkiye: Politikalar ve İş Birlikleri. *Mesleki Bilimler Dergisi (MBD)*, 7(2), 337-340.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011, 21 Eylül). Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması. Basın açıklaması No: 216.
- Tamçelik, S. ve Kurt, E. (2015). *Değişen Doğu Akdeniz denkleminde Mısır’ın hidrokarbon politikası ve Türkiye’ye yansımaları*. İ.A. Acar, N. Demir, O. Tekir (Ed.). I. Uluslararası Avrasya enerji sorunları sempozyumu bildiriler kitabı. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi. ss. 445-462.
- Tamçelik, S. (2016). Doğu Akdeniz’deki enerji keşifleri ve Kıbrıs. *Uluslararası güvenlik-yeni politikalar, stratejiler ve yaklaşımlar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Tamzok, N. (2011). Jeopolitik ve Teknolojik Gelişmeler Perspektifinden Kömürün Geleceği. *TMMOB, 8. Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 17-19 Kasım 2012, İstanbul*, 17-19.
- Tayem, F. A., Al-Majali, R. M., & Al-Habashnah, S. A. (2018). The Arab Spring Crisis and the Democratic Trend in Jordan. *J. Pol. & L.*, 11, 98.
- Telli, A. (2016). “Enerji Güvenliğine Bütüncül Bakış,” Hasret Çomak, vd. (ed.), *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Tuğ, Z. (2019). *Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Tuna, F. (2020). Türk Dış Politikasında Realist yaklaşım: Türkiye’nin Doğu Akdeniz Ve Libya Politikası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74-87.
- Türk Dil Kurumu Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 18.10.2019).
- Ulaş, B. (2011). *Jeopolitik: Türkiye'nin millî güvenliği ve Avrupa Birliği üyelik süreci* (Vol. 10). Hiperlink eğit. ilet. yay. san. tic. ve ltd. sti.
- Ural, A. (2009). ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi Ve Büyük Ortadoğu Projesi. *Akademik Orta Dogu*, 3(2), 131-147.
- Ural, S., S. (2016). İstanbul: “Uluslararası Güvenlik ve Yönetişim” Hasret Çomakvd. (ed.), *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, Beta Yayıncılık.
- Ülgen, S. ve Çelikpala, M., 2017. *TürkAkım: Türkiye Ekonomisine ve Enerji Güvenliğine Etkileri*, İstanbul: EDAM.
- Üren, M. (2021). Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası. *Firat University Journal of Social Sciences/Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 851-874.
- Vego, M. (2000). Soviet and Russian Strategy in the Mediterranean since 1945. *Naval Policy and Strategy in the Mediterranean: Past, Present and Future*, 164-195.
- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2014). Uluslararası İlişkiler Teorisi, (Çev. Doç. Dr. Metin Aksoy, Nobel), Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. LTD. ŞTİ. Ankara.
- Yatağan, A. G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in paylaşım mücadelesi ve Türkiye*. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yüce, Ç. K. (2012). Enerji Güvenliği Açısından Türk Cumhuriyetleri’nin Dünyadaki Yeri ve Önemi. *TURAN-SAM*, 4(15), 39-55.

